

Генерални секретар Енергетске повеље у ЈП ЕПС
Србија на прагу пуноправног чланства

Управни Одбор ЈП ЕПС-а
Сви ремонти – по плану

Конференција „Енергетска будућност Балкана“
Велики енергетски подухвати

СПЕЦИЈАЛНИ ДОДАТАК: ЕЛЕКТРОПРИВРЕДНИ СЕКТОР СРБИЈЕ

КУДА И КАКО ДАЉЕ

Досије: НАТО БОМБАРДОВАЊЕ 10 ГОДИНА КАСНИЈЕ
НЕМИЛОСРДНИ АНЂЕО МРАКА

ДОГАЂАЈИ

ЗАЈЕДНИЧКА СЕДНИЦА ПРОИЗВОДНО-ТЕХНИЧКОГ КОЛЕГИЈУМА И СТРУЧНО-КОНСУЛТАТИВНОГ САВЕТА ЕПС-а

Украдена струја вредна 80 милиона евра

страница 11

ЕПС СЕ ПОСВЕЂУЈЕ РЕВИТАЛИЗАЦИЈИ СОПСТВЕНИХ МАЛИХ ХЕ

Очувајмо старе док не изградимо нове

страница 15

ПРОЈЕКАТ МОДЕРНИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА НАДЗОРА И УПРАВЉАЊА У ТЕНТ Б

Швајцарска донација вредна 11 милиона франака

страница 17

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

ПРОТЕСТИ СРБА ЗБОГ ИСКЉУЧЕЊА СТРУЈЕ

Колективно угрожени

страница 20

ЈАВНА ПРЕДУЗЕЊА У УСЛОВИМА ГЛОБАЛНЕ КРИЗЕ

Ризична подела бесплатних акција

страница 21

ЕНЕРГЕТСКА РАСКРШЋА

Зашто нуклеарке?

страница 24

ПРИВРЕДНА ДРУШТВА

СА НОВОГ КОПА „ВЕЛИКИ ЦРЂЕНИ“ У РБ „КОЛУБАРА“

Почетак експлоатације у октобру

страница 35

ТЕ „НИКОЛА ТЕСЛА А“

Пола електране у ремонту

страница 36

ХЕ „БЕРДАП 2“

„Јединица у капиталном ремонту“

страница 39

ПД „ЕДБ“: НОВО ПОСТРОЈЕЊЕ ЗА БОЉИ НАПОН ОБРЕНОВАЧКОГ КОНЗУМА

Инвестиција од 55 милиона динара

страница 41

СВЕТ

ЕУ ЛЕЧИ КРИЗУ ПРЕУСМЕРАВАЊЕМ ПАРА

Из аграра у енергетику

страница 46

ЧЕЗ НАСТАВЉА СЕКСПАНЗИЈОМ

Арбитража за Гацко?

страница 48

КУЛТУРА

ПОЗОРИШТЕ

Стеријино позорје

страница 54

ЗДРАВЉЕ

СРБИЈА ВОДЕЋА У ЕВРОПИ ПО БРОЈУ ЖЕНА УМРЛИХ ОД КАРЦИНОМА

ГРЛИЋА МАТЕРИЦЕ

Код гинеколога у пратњи партнера

страница 56

ЉУДИ

СИНИША ЖИШИЋ, ЗВАНИ ТУТЕ, СВЕСТРАНИ РАДНИК ИЗ ЕД

Сви га знају у Лесковац

страница 58

УПОЗНАЈМО СРБИЈУ

ЛИЦЕ СТАРОГ БЕОГРАДА

Манакова кућа

страница 60

ПРОКУПЉЕ, ВАРОШ СВЕТОГ ПРОКОПИЈА

У средишту Балкана

страница 62

НАШ ИНТЕРВЈУ: ПРОФ. ДР БРАНКО УРОШЕВИЋ О ДАЉОЈ ТРАНСФОРМАЦИЈИ ЕПС-а

Електропривреда није скијалиште

страница 4

ОТВОРЕНО ТРЖИШТЕ ПРАВА ШАНСА ЗА ЕЛЕКТРОПРИВРЕДУ СРБИЈЕ

Киловат-час конвертибилна роба

страница 18

ИСТРАЖИВАЊЕ АГЕНЦИЈЕ HILL & KNOWLTON

Купци углавном задовољни

страница 22

ЕНЕРГИЧНА ПЛАНЕТА

Светло у тунелу ?!

страница 44

Делегација ЕПС-а у посети Хрватској електропривреди

Делегација ЕПС-а у ХЕП-у

Делегација Електропривреде Србије, на челу са Драгомиром Марковићем, генералним директором ЕПС-а, боравила је почетком маја у дводневној посети Хрватској електропривреди (ХЕП). Разговори представника ЕПС-а са председником Управе ХЕП-а мр Иваном Мравком и његовим сарадницима били су усмерени на искуства која ХЕП има на пројектима који су реализовани заједно са иностраним инвеститорима, односно која су стечена током припреме, градње и експлоатације две електране - Термоелектране „Пломин 2“ и Термоелектране-топлане „Загреб“. Разговарало се и о искуствима ХЕП-а у процесима реструктурисања, као и искуствима на пројектима из области енергетске ефикасности, у којима је ХЕП остварио значајне резултате.

Као што је познато, у Електропривреди Србије су у току два тендера - за изградњу ТЕ „Никола Тесла Б3“ и ТЕ „Колубара Б“, укупне снаге 1400 мегавата, а у припреми је и тендер за модернизацију или изградњу ТЕ-ТО „Нови Сад“. Како ће се ти пројекти реализовати са стратешким партнерима, искуства ХЕП-а биће значајна и за ЕПС, баш као и искуства у реструктурисању, које предстоји Електропривреди Србије.

Посета делегације ЕПС-а Хрватској електропривреди договорена је 20. марта 2009. године приликом посете Србији политичко-привредне делегације Републике Хрватске, предвођене председником Владе Ивом Санадером.

Р. Е.

Иван Мравак и Драгомир Марковић

Паре и музика

Недавно су у Електропривреди Србије боравили представници шведске компаније „Vattenfall“ чија је посета, из разумљивих разлога, изазвала велико интересовање домаћина. Они су, наиме, за руководство ЕПС-а припремили презентацију искустава у реструктурисању електропривредних компанија којој је, понајпре зато што и нас овде очекује тај исти посао, присуствовао цео врх ЕПС-а, као и његов Тим за реструктурисање. Па-жњу свих је, рекло би се, при том морао да привуче податак да је овај процес, рецимо у Немачкој, потрајао чак десетак година! Као и да је држава поприлично морала и да уложи (милијарде марака), између осталог и зато што је свима који су остали без посла обезбедила да и по две године примају плате, а ништа не раде!

Педантни Немци, рећи ће, можда, неко, искрено се прибојавајући да се овдашњи неизбежни процеси промена неће завршити баш попут немачких, већ као чисто наша, дакле „српска посла“...

Велике, структурне промене у једном, поготово тако вредном, гломазном и технички сложенем предузећу, да-боме, морају и бити компликована и скупа ствар. У нашем случају би се, пак, лако могло десити да та ствар постане, ако не скупља, а она бар компликованија но што је била другде. Из разноразних разлога, но понајпре због дугогодишњег, сасвим наопаког става надлежних органа према овдашњој електропривреди, који је и довео дотле да ту нашу највећу компанију данас карактеришу „непрофитно пословање, велики губици (нарочито у дистрибуцијама), велика крађа електричне енергије и ниска продуктивност“, што је, узгред говорећи, цитат из специјалног додатка овог броја „kWh“ под насловом „Електропривредни сектор Србије – Куда и како даље“, чији је главни аутор Драгомир Марковић, генерални директор ЈП ЕПС.

У том напису, који недвосмислено најављује „важне и неминовне промене“, ЕПС се, штавише, описује као „компанија у тешком финансијском стању и с ниском пословном ефикасношћу“, а на питање зашто је то тако, одговара овако: два су главна узрока - ниска оперативна ефикасност и неекономска цена електричне енергије.

О тој, домаћој цени електричне енергије изјаснио се у истом овом броју „kWh“ и Управни одбор ЈП ЕПС, констатујући да је „упркос лањској производњи већој за два одсто, мањем увозу и већем извозу (а и чак два поскупљења струје, за 7,6 и 8,4 одсто), Електропривреда Србије у прошлој години забележила губитак од око 25,7 милијарди динара. Потом је, с обзиром на то да је

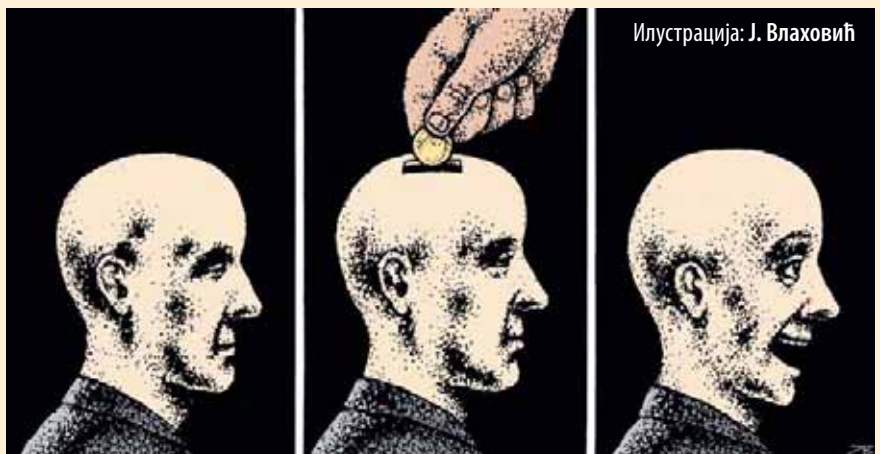
Пише: Родољуб Герић

планирано поскупљење струје до којег је требало да дође почетком 2009. изостало и да га можда ове године неће ни бити, Управни одбор изразио бојазан од тога какви би тек (наопаки) резултати могли да испадну крајем ове године...

На све то би, истине ради, ипак ваљало додати још нешто: став (из већ помињаног специјалног додатка) да су „поред неопходног и економски оправданог значајног повећања цена електричне енергије, могуће и значајне финансијске уштеде у смањењу трошкова“, као и налаз из студије консултаната (А. D. Littlea, 2007. године) по коме су (у ЕПС-у) „процентуални удели фи-

нансијских трошкова, оперативних трошкова и трошкова плата знатно већи од одговарајућих ставки електропривреда суседних земаља“, из чега, опет, произлази да за нашу електропривреду поскупљење струје није једино решење, односно да би се и њени трошкови морали - драстично скресати. Процењено је, наиме, да би чак и уз адекватно повећање цена ЕПС могао да стигне до нивоа, рецимо, ЧЕЗ-а или ХЕП-а тек уз смањење броја запослених и то за чак 37 одсто, а како је то, наравно, велика цифра, било би тешко поверовати да би неко уопште могао и да помишља да све те људе, макар и у неком разумном року - напосто отпусти. Логичније би било да се за вишкове радника, уместо отказа, припреме социјални програми, праћени отпремнинама и сличним погодностима, али је невоља у томе што и те „погодности“ власнике компаније намерне да компанију поставе на здраве ноге, несумњиво, такође знају - папрено да коштају.

Тако ће и власник Електропривреде Србије (држава), баш као и ЕПС-ова менаџерска структура, ускоро морати да се сналазе у парадоксу по коме испада отприлике овако: за ЕПС без реструктурисања неће бити пара. Без пара, међутим, неће бити ни реструктурисања без којег, доиста, ЕПС никада неће ни успети најзад да постане оно што стварно и без претеривања може да постане - успешна и профитна компанија, на добробит власника, потрошача и запослених.

Илустрација: Ј. Влаховић

Електропривреда није скијалиште

ЕПС јесте, може и треба да буде једна од стратешки најважнијих компанија у Србији, која на дуги рок мора да остане у већинском државном власништву, али коју треба у потпуности реструктурирати и поставити на здраве основе како би постала мотор развоја земље и пуњач њеног буџета

Од брзе приватизације Електропривреде Србије се, ако је веровати најважнијим државним и политичким челницима, бар за сада - одустало. Истине ради, не толико због сазрелог становишта по коме ту велику и највреднију компанију не би ваљало отуђити без преке потребе, јер и у државном власништву може да прави профит, колико због светске кризе у којој комаде „породичног сребра“ није препоручљиво продавати. Али, ЕПС није обично предузеће, као фабрика обуће или скијалиште, које може да чека неко боље и богатије време. Упркос томе што је произвођач најплеменитије енергије и покретач укупног развоја земље, Електропривреда Србије је, међутим, у овом часу „ни риба нити девојка“, она је тренутно предузеће без атрибута компаније која ради и послује на свим принципима профитабилности, каже професор др Бранко Урошевић.

Може ли ЕПС да обезбеди новац за изградњу нових електрана или поправку старих ако ради с губитком, јер држава, као власник, води социјалну политику преко депресираних цена киловат-часа? Кома она тиме помаже?

Предузећа у партијској својини

- Проблеми везани за ЕПС део су, нажалост, системских тешкоћа са којима се, као земља, суочавамо. Јавна предузећа се третирају као својина партија на власти. Пошто се релативно често ротирају владе и на руководећа места у јавним предузећима мењају се, рекао бих, сувише често људи који у старту имају велики хендикеп - не могу ништа дугорочно да планирају. Такав систем или, заправо, одсуство система, има веома погубне последи-

Бранко Урошевић

це посебно у предузећима попут ЕПС-а, где се може и мора планирати можда и на десетине година унапред. Не може се један велики систем, као што је ЕПС, који, уз то, захтева милијарде евра веома софистицираних улагања у напредну технологију, третирати као занатска радња или скијалиште.

Уз то, обично, иду и губици. Како то помирити са претходном чињеницом?

- У вези с губицима ЕПС-а о којима се говори мора се поставити неколико важних питања. Прво, да ли је губитак, уколико се остварује конзистентно, резултат само ниске цене струје и недостатка свежег новца или је, пре

Ко је Бранко Урошевић Доктор физике и финансија

Бранко Урошевић је физику студирао на Универзитету Ломоносов у Москви, а докторирао је у САД на Браун универзитету. Финансије је докторирао на Универзитету Беркли у Калифорнији. Један је од оснивача Јужноевропског центра за савремене финансије – СЕЦЦФ који организује International Masters in Quantitative Finance (IMQF) у Београду, као и Дубровачку школу банкарства и финансија, један од најпрестижнијих програма усавршавања менаџера у овом делу Европе. У консултантској фирми Центар за инвестиције и финансије (ЦИФ) руководи одељењем за управљање финансијским ризицима.

свега, последица унутрашњих слабости у организацији. Мени је тешко да дајем судове о томе без детаљне анализе постојећег стања и приступа подацима. Ипак, профит се може повећати или створити на два начина: повећањем прихода или смањењем трошкова. Док је цена струје главни, мада апсолутно не и једини чинилац везан за повећање прихода, структура трошкова се мора детаљно анализирати и мењати тако да се прилагоди дугорочним потребама компаније. За то је потребно руководство компаније које није партијско и које се не одређује према дневним потребама политике него према дугорочном плану развоја.

Пример ЧЕЗ-а

Може ли се нека фирма у државном власништву на такав начин заиста третирати?

- Мислим да може, уз одговарајуће промене у начину функционисања представника државе на руководећим местима. Дobar пример, баш у електропривреди, јесте чешка компанија ЧЕЗ која је у већинском државном власништву, а, опет, функционише веома ефикасно.

Сви причају о корпоратизацији ЕПС-а, али ЕПС-ом управљају партије на власти. Како изаћи из тога?

- Један од главних проблема са којима се јавна предузећа у Србији суочавају је одсуство квалитетног корпоративног управљања. У управним и надзорним одборима јавних предузећа често седе људи који нису стручњаци за области којима номинално треба да се баве. Није добро да неко постане директор јавног предузећа, а да не зна ништа о корпоративном управљању, о стратегији развоја или финансијама. Таква ситуација би требало да се што пре промени. У многим земљама, не само на западу, него и у неким државама региона, као што је Хрватска, чланови надзорних и управних одбора пролазе обавезну обуку и лиценцирање. Јасно је да у ЕПС-у, на пример, представници државе морају бити најкомплетнији стручњаци за своје области, без обзира на партијску припадност. Један од начина да се то обезбеди је доношење закона о ЕПС-у који би гарантовао такво понашање државе у односу на ЕПС као једне од најважнијих компанија у Србији.

О куповини црногорске електропривреде

ЕПС се јавио на тендер за куповину дела капитала црногорске електропривреде. Рекло би се прави потез. Како Ви на то гледате?

- Ширење компаније на здравим основама је, наравно, позитивна ствар. Прво питање које се ту поставља је: који су мотиви за ширење ЕПС-а на тржиште Црне Горе. Да ли се очекују неке важне стратешке бенефиције, рецимо, реализација неких заједничких пројеката који иначе не би били на дневном реду, финансијске повластице или је посреди, можда, што да не, и нека политичка одлука да се на тај начин шири наш утицај на простору Црне Горе? Шта год да је у питању, надам се да је држава направила детаљну анализу трошкова и потенцијалних бенефиција пре него што је ушла у овакав пројекат.

Како то постићи?

- Транспарентношћу пословања. То мора бити један од најважнијих јавних интереса. А да би се до ње дошло, неопходно је да се мањински пакет акција ЕПС-а, после сређивања стања на светском тржишту, као и у самом ЕПС-у, на средњи рок понуди на домаћој и некој од светских берзи. Са преласком на тржишно принцип функционисања неминовно ће се поставити питање регулације цене, али и квалитета струје коју ЕПС продаје потрошачима. Јасно је да би се, у складу са светском праксом, морало обезбедити да регулација буде подстицајна за инвеститоре. Опет, на средњи рок, ЕПС ће морати да се суочи са конкуренцијом на тржишту па се ове промене морају обавити што пре како би спремно дочекао европску конкуренцију. Мени се чини да је криза са којом се суочавамо управо добра прилика да се такав јасан рез и направи.

Неодрживо расипништво

Србија тренутно постиже максимуме у производњи струје од које чак 65 одсто заврши у домаћинствима. Шта ће сутра бити ако којим чудом крене и индустрија? Какве су могућности даљег развоја?

- Одавно је познато да становништво Србије, али и привредни субјекти нису штедљиви када је у питању потрошња електричне енергије. Такво расипничко понашање није дугорочно одрживо, чак и када бисмо могли да производимо или увозимо много више струје него што сада то можемо. Стога се мора направити државна стратегија која би подстицала радикалну промену нашег понашања.

Да ли то значи и осетно више цене струје?

- Да би почели да мењамо понашање и више штедим, поскупљење

струје мора бити једна од јасних порука такве политике. Јер, уколико је цена исувише ниска, физичка и правна лица немају подстицај да штеде. Они који сматрају да било какво повећање цене струје погађа стандард становништва, треба да имају у виду да су сви потрошачи струје уједно и порески обвезници и да се дугови и губици ЕПС, увек на овај или онај начин, такође плаћају из њихових џепова.

Да ли то значи измештање социјалне политике из ЕПС-а?

- Наравно, али постоји и друга димензија овог питања - држава може да субвенционисано прелазак на алтернативне, одрживе изворе енергије као што су енергија сунца и ветра, да даје подршку замени обичних сијалица нископотрошним... Примера ради, уколико у Хрватској на кућу поставите соларни панел који служи за производњу струје, Влада Хрватске рефундира 50 одсто новца који уложите у тај систем. Ако пројекат заживи, то ће значајно смањити њихову зависност од увоза струје. Чини се да комбинација оваквих мера може да знатно поправи ситуацију без великих улагања ЕПС-а и удара на стандард становништва.

Држава је, по неким оценама, исхитрено продала НИС? Има ли права да распродаје јавна предузећа, без обзира на актуелне „провалије“ у буџету?

- Нипошто. Сматрам да је пример НИС-а веома поучан, и да га, свакако, не треба понављати без обзира на финансијске тешкоће са којима се суочавамо. Становишта сам да ЕПС јесте, може и треба да буде једна од стратешки најважнијих компанија у Србији, који на дуги рок мора да остане у већинском државном власништву, али који треба у потпуности реструктурирати и поставити на здраве основе како би постао мотор развоја Србије и пуњач њеног буџета.

Лазар Станковић

РЕКЛИ СУ...

Енергетски савезници

Борис Тадић
Фото: FoNET

Србија и Бугарска као енергетски савезници морају бити повезане гасоводом „Јужни ток“. То је, после разговора са Георгијем Првановим, председником Бугарске 25. априла, за ФоНет изјавио

Борис Тадић, председник Србије. Тадић је истакао да су тај пројекат, као и завршетак граничних прелаза између две земље и Коридор 10 суштински и приоритетни послови Владе Србије у наредном периоду. Председник Србије је подсетио и да је Србија потписала споразум о изградњи гасовода „Јужни ток“ са руском страном и најавио је потписивање још једног споразума са „Гаспромом“.

Агресивније инвестиције у енергетску инфраструктуру

Млађан Динкић
Фото: FoNET

Нови стимулативни пакет мера за подршку привреди Србије у време економске кризе, који ће се примењивати од 18. маја ове године, предвиђа да ће држава и пословне банке у

привреду инвестирати 180 милијарди динара, или око две милијарде евра. Ово је, како је пренео ФоНет, најавио министар економије и регионалног развоја Млађан Динкић, на конференцији за новинаре после седнице Владе Србије. Динкић је, притом, указао на значај кредитирања привреде по ниским каматним стопама, за чије је субвенционисање обезбеђено 80 милијарди динара, али је посебно нагласио и то да ће се у наредном периоду „многа агресивније кренути у инвестиције у саобраћајну и енергетску инфраструктуру“.

Пожар у Погону “Стара сушара” ПД РБ “Колубара”

Запаљен сушени угаљ

У Привредном друштву РБ “Колубара”, огранак “Колубара–Прерада”, у Погону “Стара сушара”, избио је 8. маја у 3.50 часова пожар, који је захватио сушени угаљ и три транспортне траке. Повређених није било, а ватрогасне екипе „Колубара–Прераде“, Лазаревца, Обреновца и Београда брзо су обуздале ватрену стихију. Према првим информацијама, квар на каблу запалио је сушени угаљ, који се складишти у „Старој сушари“, тако да су ватрогасци дежурали више од 24 сата и квасили угаљ да би спречили поновно разбуктавање пожара.

Пожаром није био угрожен транспорт угља према Термоелектрани “Никола Тесла” у Обреновцу.

А. Ц.

Шкундрић упозорио да може доћи до несташице струје

Министар енергетике Петар Шкундрић упозорио је ових дана да, због пораста потрошње електричне енергије, од 2010. године може доћи до несташице електричне енергије у Србији и истакао да ове године струја, највероватније, неће поскупети.

Шкундрић је на отварању конференције „Енергетска будућност Балкана“ рекао да су на расписани претквалификациони тендер Електропривреде Србије за изградњу нових блокова термоелектрана „Колубара Б“ и „Никола Тесла Б 3“ стигла 53 писма о намерама од разних компанија из света. Те две термоелектране имаће укупну инсталисану снагу од око 1.400 мегавата, а вредност инвестиције процењена је на око 1,6 милијарди евра, рекао је министар енергетике оцењујући да је то најбољи одговор ЕПС-а на финансијску и економску кризу, јер се тим пројектима показало да, и поред кризе, постоји интересовање за капитална улагања у енергетику.

Занимљиво је да министар своје упозорење о реалној могућности да ускоро останемо без довољних количина електричне енергије није довео у везу са одлагањем поскупљења киловат-часова у Србији, иако је свима јасно да се

са нашом садашњом ценом струје - не могу градити нови мегавати.

Биће стога права среће да се, у ситуацији када због одлагања поскупљења електричне енергије неће бити довољно новца ни за све ремонте, и постојећи капацитети одрже у добром погонском стању.

Али, и то је, изгледа, део наше енергетске и економске политике, таква каква је.

ЕУ ради на пројекту гасовода „Јужни коридор“

Европска унија ради на томе да с лидерима земаља Каспијског басена, Турске и Египта договори о изградњи мреже гасовода који ће Европи омогућити да добије много више извора, сигурних путева преноса и количине природног гаса.

То су новинарима рекли функционери Европске комисије (ЕК), који су нагласили да је реч о свеобухватном пројекту „Јужни коридор“, уз који се предвиђа и изградња снажне транспортне инфраструктуре.

Европска комисија је спремила 3,7 милијарди евра за те пројекте, за које је од пресудне важности да се обезбеди црпљење гасних резерви на подручју Каспијског басена, као и са севера Африке, нарочито из Египта преко Трансарапског гасовода. „Јужни коридор“ треба да обухвати првенствено пројекат ЕУ „Набуко“, уз пренос до 30 милијарди кубних метара гаса годишње у ЕУ, затим трасу ИТТИ Турска – Грчка - Италија (8-10 милијарди кубних метара гаса), али и „Бели ток“ (10 милијарди кубних метара гаса) од Грузије, преко Црног мора, Румуније, Србије, Хрватске, Словеније до Трста.

Хрватски гасни терминал на острву

Крк виђен је као важна тачка за довоз (8-10 милијарди кубних метара) течног гаса танкерима са севера Африке, пре свега Египта.

Одредиште за довоз течног гаса са севера Африке треба да постане и Трст. Иако то није пројекат који је добио и званичну подршку ЕУ, норвешке и швајцарске компаније раде и на, како је речено, изградњи 520 километара Трансјадранског гасовода (8-11 милијарди кубика гаса) који би гас из Каспијског басена преко Турске и Албаније допремао у италијанску луку Пуља.

Европска комисија жели да се у јуну већ потпише споразум о изградњи „Набука“, за шта је, као и за већину других пројеката, битан врло јасан и тачан договор са Анкаром о сигурном транзитиву гаса преко Турске.

Званичници у Бриселу су истакли да је поред Северног коридора (норвешки природни гас) и наставка гасовода „Северни ток“ (Русија - Немачка испод Балтичког мора) и гасовод „Јужни ток“, чији је главни покретач руска компанија „Гаспром“, могући допунски снабдевач Европе гасом, „против које ЕУ нема ништа против“.

Истиче рок за зелене киловате

Србија је уговорима које је потписала са ЕУ прихватила обавезу да најкасније до 1. јуна 2009. донесе нови тарифни систем којим ће утврдити цену електричне енергије из такозваних зелених, обновљивих извора. Тај рок, по речима Томислава Папића, председника Савета за коришћење енергије ветра, сасвим је сигурно неће бити испоштован иако је Србија прокламовала идеју да до 2020. од укупне производње електричне енергије бар петина буде из обновљивих извора. Проблем, међутим, није само у томе

где ће и ко ће да постави ветрењаче за производњу струје, већ ко ће да плати разлику у цени између енергије произведене од воде или угља и на ветар. Према садашњим рачуницама киловат-сат из ветрењача кошта 11,5, а просечна дистрибутивна цена електричне енергије је 5,7 цени. Разлика је више него очита. Њу неко мора да плати. Питање је – ко? Док се и на ту недоумицу не добије ваљан одговор, ветрови ће још неукроћени дувати нашим просторима.

Л. С.

РЕКЛИ СУ...

Србија „сиромашни расипник“

Срђан Поповић

Србија је три пута енергетски неефикаснија од својих суседа, а чак четири пута од развијених европских држава, упозорио је недавно Срђан Поповић, са-

ветник потпредседника Владе за одрживи развој.

- Ми смо сиромашни расипници и крајње је време да се то промени. Има ту добрих вести, на пример, напор који је уложило Министарство за заштиту животне средине да Србија коначно добије законе о управљању отпадом и амбалажним отпадом – рекао је Поповић на отварању регионалне конференције о енергетској стабилности. Ти закони ће, додаје он, коначно успоставити систем да загађивач мора да плати. Према његовим речима, актуелна економска криза јесте „глобално зло“, али на бизаран начин олакшава размишљање о животној средини.

Власништво за дуг (?)

Небојша Ђирић

Небојша Ђирић, државни секретар у Министарству економије:

- Услед великих проблема српских фирми са ликвидношћу, држава је одлучила да компанија-

ма које имају дугове према држави или јавним системима, попут ЕПС-а или „Србијасгаса“, понуди да се добровољно пријаве и део власништва над својим предузећем замене за дуг – истакао је Ђирић.

На тај начин држава теоретски може постати власник од један до чак 100 одсто власништва над одређеном фирмом. Према незваничним подацима, фирме држави дугују око 500 милиона евра.

Србија на прагу пуноправног чланства

Андре Мерније (лево) са Драгомиром Марковићем и Братиславом Чеперковићем

Андре Мерније је задовољан како се политика Енергетске повеље примењује у Србији

Србија је направила први корак ка пуноправном чланству у Енергетској повељи, јер је позвана да се придружи овом значајном међународном уговору који повезује енергетске политике држава Европе и дела Азије. Следећи корак је израда студије о усклађености националног са европским прописима, након чега би требало да уследи ратификација у парламенту.

Ово је изјавио Андре Мерније, генерални секретар Енергетске повеље, након сусрета са генералним директором ЈП ЕПС Драгомиром Марковићем, 29. априла у Београду.

Мерније је додао да је задовољан како се политика Енергетске повеље примењује у Србији, као и најавом изградње нових електрана, које ће бити енергетски ефикасније, а мање штетне по животну средину. Он је истовремено указао на велики значај

који се у Енергетској повељи придаје отварању енергетског тржишта.

О плановима отварања српског енергетског тржишта, али и о најважнијим инвестиционим пројектима, као и о програму реструктурисања Електропривреде Србије током сусрета са Мернијеом детаљније је говорио Драгомир Марковић, генерални директор ЈП ЕПС. Он је оценио да би Србија већ до краја ове године могла да постане пуноправни члан Енергетске повеље, и да ће то бити само још један, битан корак ка ЕУ. Марковић је, након сусрета са Мернијеом изјавио да ће за ЕПС посебно значајан бити њен скори улазак у такозвани Индустијски панел у коме су, иначе, заступљени сви европски произвођачи енергије. У разговору је учествовао и Братислав Чеперковић, извршни директор ЈП ЕПС.

Током тродневног боравка у Београду, генерални секретар Енергетске повеље разговарао је, између осталог, и са председником Владе Србије Мирком Цветковићем, као и са Петром Шкундрићем, министром рударства и енергетике, а посетио је и ТЕ „Никола Тесла“ у Обреновцу, као и ТЕ-КО „Костолац“.

Министар рударства и енергетике Петар Шкундрић је на заједничкој конференцији за новинаре са Мернијеом оценио да су пројекти и енергетска политика коју Србија води у пуној мери у сагласности са политиком и нормама Енергетске повеље, као и да нема великих разлика између домаћих законских аката из области енергетике и те повеље, чији су потписници 54 земље Европе и дела Азије.

Р. Г.

Фото: М. Дрча

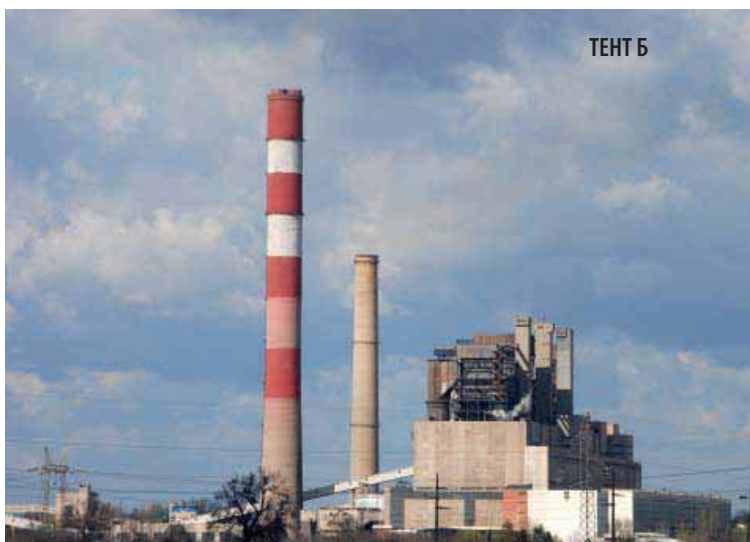
Пуна подршка новом инвестиционом циклусу ЕПС-а

„Мерније обећао све облике сарадње и пре пуноправног чланства Србије у овом телу“, каже Братислав Чеперковић, извршни директор ЕПС-а

У оквиру посете Андреа Мернијеа, генералног секретара Енергетске повеље, Републици Србији, поводом званичног почетка преговора о приступању и пуноправном чланству Србије овом важном међународном телу, најзначајнији део фокусиран је на посету Електропривреди Србије. Значи, поред политичког значаја те посете, јер она представља битан корак на путу Србије ка евроатлантским интеграцијама, чланству у ЕУ и Светској трговинској организацији,

за нас је био посебно важан и онај, да кажемо индустријски део, јер смо апострофирали и посебно истакли позицију ЕПС-а, као најснажније регионалне електроенергетске компаније - истакао је Братислав Чеперковић, извршни директор ЕПС-а, одговарајући на молбу „kWh“ да каже нешто више о резултатима Мернијеове посете Београду.

У разговорима са Мернијеом, Драгомир Марковић, генерални директор ЕПС-а, и Братислав Чеперковић су, рецимо, прецизно изложили динамику и активности у вези са крупним инвестиционим пројектима, које, после више од две деценије застоја у читавом региону, покреће управо ЕПС. Реч је о стратешким пројектима - градњи ТЕ „Колубаре Б“, ТЕНТ Б3, ТЕ-ТО „Нови Сад“, као и о регионалном пројекту градње хидроелектрана на горњој Дрини. Томе је додат и докуменат у припреми под

радним насловом „Зелена књига Електропривреде Србије“.

- Искористили смо ову посету да најавимо и чланство ЕПС-а у Индустријском панелу Енергетске повеље, који обухвата најснажније европске компаније у енергетици: у нафтном, гасном и електросектору. Приступ наведеним телима биће озбиљна гаранција да се ЕПС на један темељан начин укључи у све те процесе и истовремено почне да користи врло значајне бенефите, које чланство Републике Србије у Енергетској повељи треба да донесе. То се, пре свега, односи осигурање инвестиција. Нисмо случајно у разговорима посебно истицали да смо пред великим инвестиционим циклусом, јер подршка коју нам пружа Енергетска повеља, и у индустријском и у политичком смислу, изузетно је важна и биће нам у том погледу од велике користи у блиској пер-

спективи. С друге стране, као произвођач и извозник електричне енергије, ЕПС ће користити протоколе о транзиту и трговини енергентима, који су практично најсавршенији на свету - каже Чеперковић, објашњавајући да је Енергетска повеља једини међународни уговор који има пуноважан утицај на земље Европе, Азије и Аустралију.

Како би што боље упознали Електропривреду Србије, гости су, међутим, посетили и најважније објекте и локацију на којој

ће се градити ТЕНТ Б 3. Андре Мерније се том приликом обратио медијима и, како наводи Чеперковић, дао пуну подршку новом инвестиционом циклусу ЕПС-а. Обећао је све облике сарадње које Енергетска повеља може да пружи, чак и пре пуноправног чланства Србије у овом телу, што практично значи да ће ЕПС у целини, као и сви међународни пројекти, добити подршку и снажан подстицај.

- Господин Мерније је изразио спремност Енергетске повеље да код разних енергетских институција пружи пуну подршку у реализацији пројектног задатка „Зелена књига Електропривреде Србије“. Можемо да кажемо да сада имамо гаранцију да ће се ЕПС, на један светски начин, ухватити у коштац са изазовима које доноси нови инвестициони циклус, али и да ће преузети и обавезе из Уговора о Енергетској заједници, као и обавезе које ћемо преузети уласком у пуноправно чланство у Енергетској повељи. Бити лидер у електроенергетском сектору југоисточне Европе јесте пријатно, али је то и значајна обавеза за ЕПС и, после ове посете, можемо са сигурношћу да кажемо да ће ЕПС у потпуности одговорити овим задацима - тврди Братислав Чеперковић.

Д. Обрадовић

Све мора да се припреми до 4. децембра 2009. године

Морамо да начинимо значајан напор да до одржавања годишње скупштине Енергетске повеље у Риму 4. децембра ове године припремимо заједнички документ са секретаријатом Енергетске повеље, у коме треба да се да комплетан преглед стања енергетског сектора, законске регулативе, прописа и правила. То је услов да би се с тим јединственим документом изашло пред делегате Енергетске повеље како би они дали сагласност за пуноправно чланство Србије у овом телу. Потом следи ратификација тог заједничког документа у Скупштини Србије. Важно је знати и то да се самим чланством у Енергетској повељи не губе специфичности и карактеристике сопственог енергетског система, каже Чеперковић.

Сви ремонти – по плану

Електроенергетска ситуација у Србији тренутно је веома повољна: са седнице Управног одбора ЈП ЕПС

Упркос томе што је прошле године цена електричне енергије у два маха повећавана, за 7,6 и за 8,4 одсто, Електропривреда Србије забележила губитак од 25,7 милијарди динара

Електроенергетска ситуација у Србији је изузетно добра и никаквих проблема са производњом и снабдевањем тренутно нема – оцењено је 29. априла на седници Управног одбора ЈП ЕПС којом је председавао Петар Кнежевић.

Описујући садашње стање Зоран Манасијевић, помоћник генералног директора, рекао је да у акумулационим језерима тренутно има око 40 одсто више воде од билансом предвиђених количина и да су депоније у термоелектранама крцате угљем. То је омогућило да сви планирани ремонти почну по плану, па се као једини проблеми могу очекивати они - финансијске природе. Упркос томе, ЕПС је већину дугова испоручиоцима опреме успео да намири, рекао је Манасијевић, додајући и да је због топлијег времена, као и осетног пада индустријске производње, последњих месеци дошло до смањења конзума, а то, опет, омогућило стварање вишкова електричне енергије од којих је један део пласиран на страна тржишта.

Због веома повољне хидролошке ситуације и у другим земљама, као и

смањене тражње за енергијом, продају није било баш лако реализовати, оценио је Манасијевић, наглашавајући да је извоз, ипак, Електропривреди Србије досад донео приход од око десет милиона евра. А како ствари сада стоје, извоз струје ће се наставити и у следећим месецима, док ће се о евентуалном увозу размишљати, вероватно, тек крајем године.

Упоредо с охрабрујућим подацима о производњи чланови Управног одбора могли су, међутим, да се упознају и са не баш тако охрабрујућим показатељима из сфере финансија. Јер, упркос лањској производњи већој за два одсто, мањем увозу и већем извозу, Електропривреда Србије је и у прошлој години имала губитак тежак око 25,7 милијарди динара. Ратко Богдановић, директор Дирекције за економско финансијске послове, при том је подсетио да је губитак настао упркос томе што је у 2008. цена електричне енергије у два маха повећавана, за 7,6 и за 8,4 одсто, захваљујући чему је у просеку та цена за целу прошлу годину успела да достигне ниво од око 4,5 динара по киловат-часу.

Чланови Управног одбора стога су изразили страховање због финансијског резултата који ће бити забележен на крају ове године, посебно узимајући у обзир чињеницу да је раније планирано поскупљење струје до којег је требало да дође већ почетком 2009. изостало, те да је ово већ коштало електропривреду око осам милијарди динара.

На седници Управног одбора је, такође, указано и на проблеме који су настали због тога што Влада још није усвојила годишњи програм пословања ЈП „Електропривреда Србије“ и њених зависних друштава, као и на перманентно погоршавање материјалног положаја запослених у овом јавном предузећу који су, по тврдњама Милана Ђорђевића, председника Синдиката ЕПС-а, доскора имали зараде 2,4 пута веће од просека у привреди, да би у новије време спали на зараде једва нешто веће од тог републичког просека.

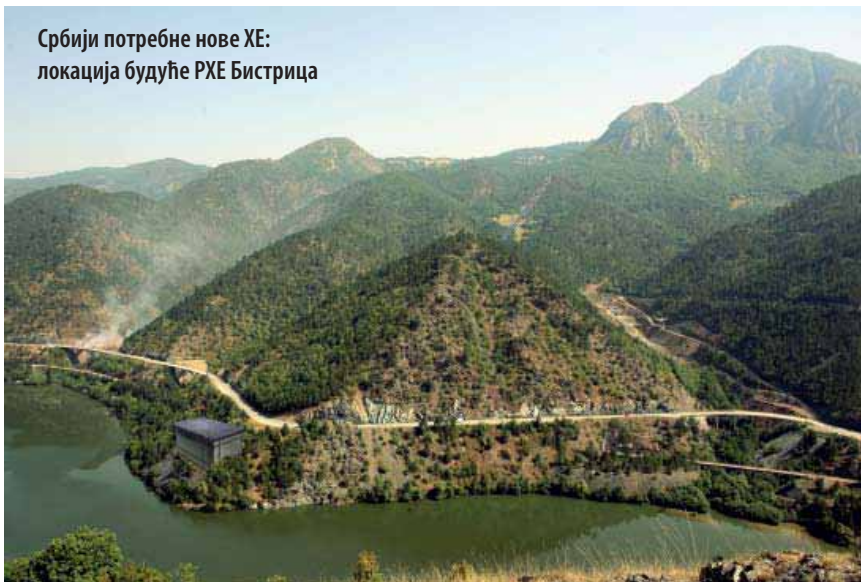
На овој седници представљени су и нови чланови Управног одбора: др Иван Бучевац из РБ „Колубара“ и Славољуб Лукић и Михајло Гаврић, из Дирекције ЕПС-а.

Р.Г.

Украдена струја вредна 80 милиона евра

У Србији тренутно неубичајено мала потрошња електричне енергије. - До 2015. замена 2,4 милиона бројила. - Смањивање губитака приоритет

Потрошња електричне енергије на подручју које снабдева Електропривреда Србије последњих дана била је неубичајено ниска и сведена је на око 82 милиона киловат-часова дневно, а у последње време није ни било непланских застоја у производњи електричне енергије, речено је на седници Производно-техничког колегијума, која је 21. априла одржана у Моровићу. Акумулације

Србији потребне нове ХЕ:
локација будуће РХЕ Бистрица

су добро попуњене и вишкови електричне енергије тренутно се извозе по повољној цени.

У наставку је одржан заједнички састанак и са члановима Стручно-консултативног савета. Зоран Манасијевић, помоћник генералног директора ЕПС-а, који је председавао овом скупу, у уводном делу је напоменуо да у једној групи инвестиционих послова, посебно када је реч о изградњи нових термоелектрана, ми привлачимо стратешке партнере, на другој страни ЕПС покушава да буде стратешки партнер, а на трећој да заједнички гради електране у суседству.

Александар Јаковљевић, директор Сектора за стратегију у Дирекцији ЕПС-а за стратегију и инвестиције, упознао је чланове савета са развојним плановима ЕПС-а, ситуацијом у вези са тендерском процедуром и испуњавањем услова за избор стратешког партнера за градњу термоелектрана „Колубара Б“ и ТЕНТ Б 3. Такође, овом приликом је речено да ће се после одлуке Скупштине града Новог Сада, приступити и избору стратешког партнера за изградњу ТЕ-ТО Нови Сад и оснивање заједничког предузећа.

Јаковљевић је рекао да је дистрибутивни систем област са највећим

потенцијалом за унапређење. После значајних резултата који су постигнути у производњи електричне енергије, овде много може да се уштеди на страни потрошње. Ту су губици на нивоу од 14 одсто, технички девет, а комерцијални око 5,5 одсто. Доминантан удео у комерцијалним губицима, према сагледавањима из 2007, представља крађа - губици по овом основу достижу чак 80 милиона евра годишње. Због тога ће се и у следећем планском периоду модернизовати систем мерења. Јаковљевић је најавио да ће се уградити 2,4 милиона нових бројила са могућношћу даљинског читавања и управљања потрошњом, а предвиђено је да се до 2015. године у то уложи 700 милиона евра. Он је навео и проблем продуктивности рада електропривреде у односу на околне електропривреде, рекавши да се код нас уочава знатан вишак запослених.

Овом приликом речено је и да је пет компанија откупило тендерску документацију за куповину 18,3 одсто власништва ЕПЦГ и да је ЕПС међу њима, али да се цело овај посао у Црној Гори, најблаже речено, води на један доста чудан начин.

Чланови Стручно-консултативног савета, некадашњи челни људи Елект-

ропривреде Србије, здушно су се сложили у оцени да је непустиво да се ЕПС-у годишње украде електрична енергије у вредности од око 80 милиона евра и да се против починилаца и даље не предузимају знатно оштрије мере. Члан савета Сениша Ћирић упутио је озбиљне критике на рачун власника (државе), напомињући да држава наставља са досадашњом политиком депресираних

цена електричне енергије иако је подржала улазак ЕПС-а у значајне инвестиционе пројекте. Ту причу о потреби задржавања ниске цене, како је навео члан Савета Драгојло Бажалац, не диктирају сиромашни већ богати потрошачи електричне енергије.

Крсто Вуковић, члан Савета, указао је на чињеницу да од 2017. године ступају на снагу веома строги прописи по којима ниједна термоелектрана неће моћи да ради без постројења за пречишћавање и да мора озбиљно да се приступи уградњи те опреме на постројењима која је немају.

Осврћући се на обновљиве изворе енергије, члан Стручно-консултативног савета Новица Машковић је рекао да је, уместо градње ветроелектрана, боља варијанта градња још једне реверзибилне ХЕ, која би због рада ветроелектрана балансном енергијом могла да чува стабилност система и да, притом, доноси и профит.

Зоран Манасијевић се сложио са констатацијом да производња електричне енергије из ветроелектрана није погодна за Србију и да би РХЕ „Бистрица“, свакако била актуелна, поготово када се направе две нове термоелектране од по 700 мегавата.

Д. Об.

Подршка произвођачима струје из обновљивих извора: са конференције у Београду

Велики енергетски подухвати у Србији

Јасне предности уласка ЕПС-а у градњу нових електрана са страним партнерима. - Нова организација Електропривреде Србије. - Недвосмислено исказана намера ЕПС-а да се шири у региону

Реализација пројекта изградње гасовода „Јужни ток“ и складишта гаса у Банатском Двору, требало би Србију да начини фактором стабилности у области енергетике, како на Балкану, тако и у Европи уопште. Желим овде да нагласим да смо у последњим разговорима са главним људима из „Гаспром експорта“, добили чврста уверавања да је једино сигурна траса као најоптималније и најекономичније решење, траса гасовода „Јужни ток“ кроз Србију, од Димитровграда према Суботици.

Ово је рекао Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике у Влади Србије, отварајући Трећу годишњу конференцију „Енергетска будућност Балкана“, која је 15. априла, у организацији Економист медија групе, одржана у хотелу „Хајат“ у Београду.

Он се, поред осталог, осврнуо и на обновљиве изворе енергије напоме-

нувши да њихов укупан технички потенцијал у Србији износи 3,8 милиона тона еквивалентне нафте. Шкундрић наводи да се може закључити да је само на бази биомасе могуће у Србији инсталирати нови капацитет до 800 мегавата номиналне снаге.

Користиће се и уљни шкриљци

- Посредно желим да истакнем још један веома важан енергетски потенцијал Србије, а то су уљни шкриљци. Само на подручју Алексинца резерве се процењују се на око 200 милиона тона еквивалентне нафте. Савремене технологије, које омогућују трансформацију органских супстанци у синтетички гас, могу да се примене и у преради шкриљаца; то је чиста технологија, која не загађује животну средину, а добија се чиста енергија, која та-

кође може да има зелени сертификат. Реч је заиста о озбиљном потенцијалу и ово министарство ће у наредних година дана учинити све да почну потребни радови, који ће омогућити експлоатацију шкриљаца у Србији - рекао је министар Шкундрић.

Он је потом напоменуо да је припремљен и систем подршке инвеститорима, који хоће да производе електричну енергију из обновљивих извора и да је Министарство рударства и енергетике потписало протокол о стратешкој сарадњи са италијанском владом, која је посебно заинтересована за обновљиве изворе енергије.

- У Електропривреди Србије се сматра да постојећи законски и регулаторни оквир мора да се промени како би нам се омогућило да послујемо на тржишним принципима - рекао је на овом скупу Драгомир Марковић,

генерални директор ЕПС-а. - Недостатак основног документа Стратегије развоја енергетике до 2015. године је непостојање глобалне слике какву компанију жели власник-држава, односно Влада Србије, и шта жели да се постигне у краћем року до три године, средњем од три до шест и у дужем временском року до петнаест година. Не постоје нумерички и мерљиви финансијски и оперативни циљеви и резултати, које власник жели да би се компанија сматрала успешном. Такође, не постоје јасно дефинисани стратешки правци и планови које компанија мора да примени да би постигла те циљеве. Не постоји ни интегрални централни план са практичним корпоративним приоритетима, на нивоу ЕПС-а, који је заснован, пре свега, на бази поврата уложених средстава, а не постоји ни идентификација реалних извора финансирања великих инвестиција, пре свега за изградњу нових и реконструкцију постојећих објеката. Зато је потребно ревидирање Стратегије и програма остваривања Стратегије, која није обнављана већ четири до пет година.

Нејасни циљеви власника

Он даље напомиње да јасно дефинисани циљеви ЕПС-а морају бити повезани са мерљивим финансијским и оперативним циљевима.

- Непостојање финансијских циљева - како истиче Марковић - основни је недостатак наше корпоративне стратегије и планирања, јер не постоји ос-

новна слика коју власник жели да има када је реч о Електропривреди Србије. По нашим проценама потрошња електричне енергије ће до 2020. године да се повећа за око 13 процената, односно просечно за нешто више од једног процента годишње. Од 2014. нећемо билансно имати потребу за увозом електричне енергије, јер тада (од 2014. до 2016. године) велики стратешки објекти треба да уђу у погон. Имаћемо тада у појединим тренуцима вишак снаге и изнад 400 мегавата, односно енергије изнад три милијарде киловат-часова. Међутим, уколико би се наш развојни процес зауставио на овим пројектима, ми бисмо после 2022. године поново имали мањак енергије, што значи да инвестициони циклус мора да се настави. Очекујемо да ћемо у вези са избором партнера за стратешке пројекте градње нових термоелектрана имати јасну слику до краја године.

Има пуно разлога за улазак у стратешка партнерства. Један од важних је транспарентност и она се остварује кроз саму тендерску процедуру.

- Таква форма пројеката води и редукујући ризика и њиховој финансијској одрживости. Оно на својерстан начин представља и отварања тржишта, јер су нове компаније статусно независни произвођачи електричне енергије на овом тржишту. Такав приступ свакако доприноси и значајном скраћењу рокова изградње, јер стратешки партнери су велике електроенергетске компаније које могу да допринесу том скраћењу рокова, поготово у с-

ловима пребукираности произвођача електроенергетске опреме. Тај концепт на одређени начин доприноси и очувању интегритета ЕПС-а и води ка његовој утицајној позицији на тржишту... Ту су и бројна позитивна искуства у региону са оваквим пројектима - нагласио је Марковић.

Он је потом навео да су се у ЕПС-у разматрала потенцијална тржишта и могућности улагања у региону и у том погледу препознате су Босна и Херцеговина, Црна Гора и Македонија, као најатрактивније земље за инвестирања ЕПС-а ван граница Србије.

Издазак ЕПС-а ван граница Србије

- У трговини електричном енергијом можемо свуда да учествујемо, у области производње електричне енергије практично већ учествујемо са Републиком Српском у заједничкој градњи ХЕ на горњој Дрини. У Црној Гори смо се пријавили за куповину акција ЕПЦГ и докапитализацију; размишља се и о куповини дистрибуција, а ЕПС планира ове године да формира и своју компанију за консалтинг и инжењеринг вероватно са стратешким партнером и ту се препознаје тржиште у Македонији, а можда и у још неким околним државама. Тиме недвосмислено исказујемо намеру да се ширимо у региону чиме подстичемо будуће коинвеститоре и за наше стратешке пројекте. Такође, показујемо намеру да учествујемо у успостављању интегралног система управљања водотоком слива реке Дрине, као најдрагоценијим хидроенергетским потенцијалом. Појачава се наша позиција у погледу судбине доделе концесије за изградњу ХЕ „Комарница“ (ми смо овде већ инвестирали у досадашње радове), а директно би се ширило конзумно дистрибутивно тржиште ка Црној Гори. ЕПЦГ може да буде профитабилна: показујемо и интересовање за сарадњу а у перспективи можда извесну фузију са Електропривредом Републике Српске (ЕРС-ом).

ЕПС је покренуо још један стратешки пројекат а то је имплементација пројекта реструктурирања.

- Реч је о новој организационој структури електропривреде, која је начињена по угледу на структуре најразвијенијих и најнапреднијих компанија у Европи и то је сада у фази реализације. Предложена организација претпоставља да ће ЕПС бити,

Добра позиција Србије

За Електропривреду Србије веома је значајно што смо имали један снажан презентациони наступ свих пројеката, који су у току; пре свега градњу две ТЕ и нових хидроелектрана у сливу реке Дрине, али је такође веома битно да смо се ми и генерално одредили према свим нашим инвестиционим активностима укључујући и ТЕ-ТО Нови Сад, заштиту животне средине у енергетици и све друго што је нашу компанију и до сада сврставало на лидерску позицију у овом делу Балкана и југоисточне Европе, али ће то нарочито бити изражено када идуће године ти пројекти буду ушли у пуно реализацију.

Овако је наступ ЕПС-а на Трећој годишњој конференцији „Енергетска будућност Балкана“ оценио Братислав Чеперковић, извршни директор ЕПС-а, који је иначе био и модератор овог великог скупа енергетских посленика.

- Од других тема које су биле врло важне за укупну геополитичку и лидерску позицију Србије у развоју енергетике југоисточне Европе, свакако је пројекат Паневропског нафтовода Констанца - Панчево - Трст и његов потенцијално могући партнер, гасовод „Бели поток“, који сада све више иницирају државе учесница у овом пројекту. Он је и раније предвиђен једном министарском декларацијом о стварању енергетског коридора где би се паралелно са нафтоводом РЕОР поставила и гасна цев и то би био један веома значајан нови извор снабдевања енергентима, а уједно и добра подршка диверсификацији извора и порекла енергената за снабдевање Балкана али и читавог западноевропског тржишта. Слушајући излагања свих учесника скупа, може се заиста стећи утисак да Србија није више само на мапи геополитички присутна, већ је присутна и са развојним пројектима који ће бити веома значајни у блиској перспективи - рекао је Чеперковић.

пре свега, трансформисан из јавног предузећа у акционарско друштво. То је суштина омогућавања ЕПС-у да послује под равноправним условима са потенцијалном конкуренцијом у свим сегментима пословања. У статусу јавног предузећа то није могуће имајући у виду законска ограничења, пре свега када је реч о Закону о јавним предузећима и средствима у својини државе - рекао је Марковић.

Без адекватне цене, нема профита

Љубо Маћић, председник Савета Агенције за енергетику Републике Србије, истакао је на овом скупу енергетичара да су у протеклих неколико година сигурност снабдевања и цене постала два кључна проблема енергетике у Србији.

- Дугорочна сигурност снабдевања електричном енергијом директно зависи, пре свега, од од ефикасне реализације пројеката ТЕ „Колубара Б“ и ТЕНТ БЗ и зато се мора обезбедити повољан амбијент за градњу, што подразумева и разумну политику цена електричне енергије. У садашњим условима капитал је најоскуднији ресурс којим ЕПС располаже и приоритети морају да буду веома добро планирани и усклађени са могућностима и тржишним очекивањима. Садашња цена електричне енергије покрива оперативне трошкове и само део амортизације. Профита нема. И уз захтевану редукцију трошкова, смањење губитака у мрежи и повећане наплате, ЕПС, при овој цени, нема довољно средстава за развој и регионалне амбиције. На раст цена електричне енергије у Србији може да утиче увођење подстицаја за производњу из обновљивих извора енергије, као што се догађа и у другим земљама. На пример, ако би се изградило 500 мегавата у електранама на ветар и та електрична енергија пласирала потрошачима у Србији по feed-in тарифи из садашње верзије акта о овим ценама, морала би да се повећа цена електричне енергије за све потрошаче у Србији за више од шест одсто, не рачунајући остале трошкове које систем има због интермитентности (испрекиданости) ове производње. Због тога се циљеви и начин коришћења ових ресурса морају пажљиво одмерити - рекао је Маћић.

Д. Обрадовић

Оливер Дулић, министар за заштиту животне средине и просторно планирање, обишао радове на новом систему отпепељивања ТЕНТ Б

Држава помаже еколошке пројекте

Оливер Дулић (десно), Драгомир Марковић и Небојша Ћеран

Производња у ЈП Електропривреда Србије, без које нема енергетске стабилности и сигурности развоја наше земље, у знатној мери оштећује животну средину. Улажу се, стога, велика средства да се такве последице на неки начин санирају, што потврђују и активности у ПД ТЕНТ – изјавио је 27. априла Оливер Дулић, министар за заштиту животне средине и просторно планирање, приликом обиласка радова на новом систему за отпепељивање у ТЕНТ Б. Реч је о постројењу које се финансира средствима Европске уније, а чија изградња кошта око 30 милиона евра. Нови систем транспорта и депонована пепела и шљаке погоднији је од постојећег, јер спречава раздвајање пепела и загађивање површинских и подземних вода и продужава век трајања депоније пепела. Тај систем омогућава и продају електрофилтерског пепела цементарима и путној привреди, па није занемарљив ни могући финансијски ефекат.

Како је истакао Дулић, држава помаже такве пројекте. Значајно је, свакако, учешће Фонда за заштиту животне средине и министарства у њиховој реализацији. Али, оно што је посебно важно јесте да је у ЈП ЕПС, као и у ПД ТЕНТ, јака свест о важнос-

ти очувања животне средине и да је потпуно прихваћено потенцирање и одрживог развоја и чување здравља људи. Дулић је, такође, напоменуо и да је упознат са будућим еколошким пројектима у ЕПС-у, а пре свега са решавањем проблема сумпор-диоксида и азотних оксида. У заштиту животне средине, угрожену радом електроенергетских постројења, до сада је инвестирано око 60 милиона евра. Према речима министра потребно је, значи, да се још много новца уложи, па се у томе мора ићи постепено - корак по корак.

Драгомир Марковић, генерални директор ЕПС-а, подсетио је на то да пројекат новог система отпепељивања у ТЕНТ „Б“ није и једини такав у јавном предузећу. Реализација идентичних пројеката у току је и на локацијама ТЕ „Костолац Б“ и ТЕ „Колубара А“, а расписан је тендер и за сличан пројекат за ТЕ „Костолац А“. После тога остаје да се отпепељивање регулише само још на локацији ТЕНТ А – рекао је Марковић и додао да се очекује да ће један блок ТЕНТ Б бити прикључен на нову технологију отпепељивања већ у лето ове године, а следећи у 2010. години.

Р. Р.

Очувајмо старе док не изградимо нове

Закон о енергетици, од чијег је усвајања прошло скоро пет година, отворио је врата могућности изградње малих електрана снаге до 10 мегавата. Од тада је, међутим, исувише мало учињено на разради прописа који би прецизније регулисали услове изградње, повезивања на дистрибутивни систем, као и цене тако произведене и испоручене енергије... У ЕПС-је, стога, одлучено да се крене са мртве тачке, а пре свега од постојећих малих хидроелектрана у сопственом власништву.

На састанку радне групе која се бави анализом садашњег стања тих објеката и могућношћу њиховог оптималног коришћења, одржаном 24. априла у ХЕ „Вучје“ разматрана су, стога, организациони статус МХЕ, праћење прихода и расхода у МХЕ, комплетирање техничке документације за ове електране, извештаји о испорученој електричној енергији из МХЕ, као и планови инвестиционог одржавања малих хидроелектрана у саставу ЕПС-а. Састанку је председавао Зоран Манасијевић, помоћник генералног директора ЕПС-а за технички систем, а у раду су учествовали Животије Јовановић, директор Дирекције ЕПС-а за дистрибуцију електричне енергије, као и представници

У ХЕ „Вучје“ могуће повећање инсталисане снаге

Дирекције ЕПС-а за стратегију и инвестиције и привредних друштава „Електросрбија“ и „Југоисток“.

Како се свих двадесетак малих хидроелектрана на територији Србије, практично, налази у оквиру два привредна друштва за дистрибуцију електричне енергије: „Југоисток“ и „Електросрбија“, њихови представници изложили су постојеће стање МХЕ, као и могуће начине унапређења или бар очувања њихове функције. Поред тих „двадесетак“ постоји, међутим, још изван број малих хидроелектрана код којих, на жалост, још није дефинитивно разјашњен правни статус, односно у чијем су власништву – да ли ЕПС-а или неких других субјеката

– Војске Србије, локалних самоуправа, предузећа. Један од закључака је и да се коначно отклони ова дилема у чијем су власништву поједине електране.

На основу доминантних хидролошких карактеристика, стања електромашинске опреме и грађевинског дела објекта малих хидроелектрана, закључено је да се издвоје две групе електрана према којима би се у наредном периоду имао другачији третман. У прву групу сврстане су електране код којих је

установљено да не постоји исплатива могућност повећања инсталисане снаге или производње електричне енергије. Због тога ће такве електране бити конзервиране и као музејски експонати чуваће се за посете грађана и школских екскурзија. Подразумева се да ће оне очувати своју производну функцију. У ову групу малих хидроелектрана уврштене су „Гамзиград“, „Света Петка“ и „Ђетиња“. У другу групу издвојене су електране код којих постоји могућност повећања инсталисане снаге, односно укупне годишње производње електричне енергије, уз одговарајућа улагања. У овој групи су ХЕ „Вучје“, „Соколовица“ и „Јелашница“.

Н. Станковић

Од 31. маја до 6. јуна на Златибору ће се одржати 29. саветовање Националног комитета CIGRE

Стручно о проблемима електроенергетике

Српски национални комитет Међународног савета за велике електричне мреже CIGRE, од 31. маја до 6. јуна 2009. године одржаће 29. саветовање на Златибору. Одабрано је више од 200 стручних реферата сврстаних у 16 група.

Биће организована и техничка изложба, која ће омогућити да произвођачи електроопреме, консултанци, пројектанци, научноистраживачке организације и други, прикажу своја најновија достигнућа.

У оквиру 29. саветовања организоваће се и округли сто са две актуелне теме: једна је „Који су изгледи за суочавање са енергетским изазовима 21. века“, а модератор ће да буде Андре Мерлин, председник међународне CIGRE, који је, иначе, дуго година радио у француској компанији EdF. Друга тема је „Стратешки правци развоја електроенергетике у Србији“ (модератор Војислав Шкундрић из ЈП ЕПС).

Ово саветовање, по традицији је место сусрета пословних људи из елек-

тропривредних компанија, електроиндустрије, стручних и научних радника из научноистраживачких организација и факултета, као и из других делатности. У дискусији по актуелним темама, учесници саветовања ће имати прилику да се упознају са најновијим техничким информацијама, унапреде техничка знања, размене мишљења и искуства и тиме дају свој допринос решавању актуелних проблема у нашем електроенергетском систему.

Д. Об.

Мирослав Николић, Драган Бркић, Јасна Матић, Драган Радосављевић и Душан Крстајић после уручивања признања

На екрану цео систем и све везе

Друштво за информатику Србије доделило Плакету ДИС-а за развијен и уведен систем EDIS V3 на чијем су развоју и примени заједнички радили београдска фирма „Дицит“ и привредна друштва ЕПС-а за дистрибуцију у Крагујевцу и Краљеву

Софтверски програм за вођење послова дистрибуције и трговине електричном енергијом, који се уводи у привредним друштвима ЕПС-а за дистрибуцију „Центар“ у Крагујевцу и „Електросрбија“ у Краљеву, добио је прошлога месеца престижно признање Друштва за информатику Србије. Програм су заједнички развиле и уводе га у пословни систем дистрибуција београдска фирма „Дицит“ и привредна друштва „Центар“ и „Електросрбија“.

О значају овог признања довољно говори то да је Друштво за информатику Србије за ову годину доделило само шест Плакета и Похвала ДИС-а, од којих је само једна за развијен и уведен информациони систем. Остало су признања за објављени научни рад, софтверски производ и услугу, сајт и сервер. „Дицит“ је Плакету ДИС-а добио за софтверски програм EDIS V3, развијен на основу претходне верзије (EDIS V2), која је у дистрибуцијама коришћена више од једне деценије. Захтев корисника (два ЕПС-ова привредна друштва) био је да се софтверска подршка пословном систему осавремени и прилагоди новим

организационим облицима рада, као и потреби за квалитетнијим аналитичким и синтетичким подацима, подједнако за делатност дистрибуције и делатност трговине електричном енергијом.

Како каже Драган Радосављевић, директор Центра за информатику и телекомуникације у ПД „Центар“, ново софтверско решење покрива послове набавке, продаје, обрачуна и наплате електричне енергије, као и пружања свих дистрибутивних услуга за све категорије купаца. Такође, EDIS V3 дизајниран је тако да омогућује ефикасну размену података између трговинског и дистрибутивног дела пословног система. Уз то, помоћу њега могућа је веза са другим деловима информационог система у оквиру „Центра“ и „Електросрбије“, али и са системима на нивоу ЈП ЕПС-а и системима у окружењу (банке, пошта и слично).

Ново апликативно решење заснива се на Oracle Java/XML технолошкој платформи, омогућује изградњу јединствених база података и унапређење односа са купцима електричне енергије и корисницима услуга. Ра-

досављевић каже да је у ПД „Центар“ нови софтверски програм почео да се примењује за обрачун и наплату потрошње великих купаца (вирманаца) још пре шест месеци, а за домаћинства (у Смедереву) пре месец дана. Истиче да је врло мало рекламација на новом технологијом припремљене рачуне и да је то један од добрих показатеља квалитета EDIS-a V3.

Мирослав Николић, директор Центра за информациони систем и телекомуникације ПД „Електросрбија“ сматра да је направљен одличан програм и наводи да је „Дицит“ испоштовао све захтеве које су имали наручиоци. У овом привредном друштву тестирање је почело на обрачуну и наплати потрошње „вирманаца“ у Краљеву, припрема се тест код домаћинстава у истој овој дистрибуцији и, засада, нема већих тешкоћа.

У име фирме „Дицит“, признање су примили Драган Бркић и Душан Крстајић, а уручивању је присуствовала и Јасна Матић, министарка за телекомуникације и информатичко друштво.

А. Ц.

Швајцарска донација вредна 11 милиона франака

Укупна вредност пројекта процењена је на 28,6 милиона швајцарских франака, од чега ће 10,56 милиона бити обезбеђено из SECO донације Владе Швајцарске, док ће преостали износ од 18,4 милиона обезбедити ЕПС

Владе Србије и Швајцарске потписале су, 5. маја ове године, уговор о донацији за пројекат модернизације система надзора и управљања у Термоелектрани «Никола Тесла Б», у Ушћу код Обреновца. Укупна вредност пројекта процењена је на 28,6 милиона швајцарских франака, од чега ће 10,56 милиона бити обезбеђено из SECO донације швајцарске Владе, док ће преостали износ од 18,4 милиона обезбедити ЕПС. У име Владе Србије уговор је потписао проф. др Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике, а у име

Владе Швајцарске конфедерације амбасадор Ервин Хелмут Хофер.

Подсетивши на то да сарадња између Швајцарске и Србије дуго траје, његова екселенција Ервин Хелмут Хофер истакао је да је она највећа управо у области енергетике. Циљ сарадње је подршка Србији на путу ка европским институцијама, као и њеном економском и социјалном напретку. Веома важна спона између ове две земље управо је енергетика, навео је он, уз податак да је Швајцарска од 2000. године инвестирала више од 10 милиона евра у енергетски сектор Србије.

У оквиру заједничких пројеката са српским партнерима потписано је више значајних уговора и остварена је сарадња са десетак реномираних компанија – рекао је Хофер, додајући да је, када је реч о времену и трош-

Са потписивања уговора о SECO донацији Владе Швајцарске

ковима, све функционисало «као швајцарски сат», па је то био модел за успешну сарадњу и са другим европским партнерима.

Говорећи о значају овог пројекта, др Петар Шкундрић је истакао да ће после модернизације ТЕНТ Б бити повећана енергетска ефикасност не само те електране, већ и целокупног електроенергетског сектора Србије, као и да ће бити подигнут општи ниво заштите животне средине. По његовој оцени, то ће допринети ефикаснијем остваривању стратешких циљева Србије у области електроенергетике, као и њеној бржој интеграцији у токове европске политике.

Модернизацијом система за надзор и управљање у ТЕНТ Б биће повећана ефикасност постројења, чиме ће се годишња потрошња угља смањити за

226 хиљада тона, а знатно ће опати и емисија штетних гасова. У оквиру овог пројекта биће уведен и систем за континуирани надзор емисије (ЦЕМС) угљен-диоксида, азотних оксида, сумпор-диоксида и честица пепела.

После потписивања уговора, први значајнији посао биће избор консултаната за реализацију донације (до августа ове године у Швајцарској) а потом би се у Швајцарској и Србији спроводили тендери за набавку опреме. Тендерска процедура за ТЕНТ Б 1 требало би да буде завршена до 2010, а за ТЕНТ Б 2 до 2011-2012. године.

Очекује се да ће се комплетан пројекат модернизације система за надзор и управљање у ТЕНТ Б реализовати до 2013. на блоку Б 1, односно до 2014. године на блоку Б 2.

Љ. Јовичић

Киловат – час конвертибилна роба

Квалификовани купци не желе да изађу испод ЕПС-овог кишобрана јер је наша тарифна цена изузетно ниска и нико неће да ризикује и стрепи шта га очекује ван тог кишобрана на тржишту. - Увођење социјалних тарифа први корак ка стварном отварању електроенергетског тржишта

Земље ЕУ пошле су путем либерализације тржишта електричне енергије зато што је тамо тарифна цена за купце била веома висока. Циљ је био да струја појевтини, нарочито за велике индустријске потрошаче, како би били конкурентнији на светској пијаци. Ситуација у Србији, када је о овом реч, комплетно је обрнута: тарифна цена је изузетно ниска и када би се она сада одједном претворила у тржишну, знатно би скочила цена за крајњег купца. Тек касније у тржишној конкуренцији могло би да се рачуна на извесно појевтинење киловат-часа.

Овом поставком почео је своје излагање Драган Влаисављевић, директор Дирекције ЕПС-а за трговину електричном енергијом, на недавном скупу енергетичара одржаном у Међународном прес центру у организацији „Балкан Магазина“, наглашавајући да Србија креће са сасвим другачије позиције од велике већине земаља ЕУ.

Профит из иностранства

- Киловат-час је конвертибилна роба, која у нашем случају, када се прода ван граница Србије, а не тарифном купцу ЕПС-а, увек доноси профит. Електрична енергија је једина роба, којој, да би се продала ван граница Србије, не мора да се скида цена. Напротив, много се више заради када се не прода нашем тарифном купцу. АЕРС је теоретски сада отворио тржиште Србије са 47 одсто, што значи да 47 одсто купаца могу сами да бирају свог снабдевача електричном енергијом, а да то не буде ЕПС. Међутим, испод ЕПС-овог кишобрана сада нико не жели да изађе из чисто економског интереса, јер је наша тарифна цена изузетно ниска и нико неће да ризикује и стрепи шта га очекује ван тог кишобрана - на тржишту. ЕПС није монополиста својом вољом и те купце нико не спречава да изађу на тржиште.

Зато могу да кажем да је права шанса ЕПС-а у отвореној тржишној утакмици са свим купцима и свим продавцима - каже Влаисављевић.

Сада, нажалост, ствари нису по том питању ружичасте. Чак 95 одсто произведене електричне енергије преко

преносника ЕМС-а иде поново у систем ЕПС-а, а свега пет одсто на тржиште, односно део се испоручује по дугорочним уговорима компанијама у окружењу, или се тргује на слободном тржишту.

И сада постоји организовано тржиште електричне енергије у Србији, са

Садашњи третман веома штетан за ЕПС

Милош Младеновић

Према казивању Милоша Младеновића, помоћника генералног директора ЕМС-а, на скупу енергетичара који је организовао „Балкан магазин“, укупан обим интерних трансакција у Србији у 2008. години износио је две милијарде киловат-часова, док је обим прекограничних трансакција износио седам милијарди киловат-часова. Значи, транзитира се велики део енергије и постоји велики број трансакција, што, по Младеновићевим речима, основаним чини став да је Србија заиста право место за оснивање регионалне берзе електричне енергије, која би касније могла да прерасте и у нуклеус регионалног, такозваног „Дан унапред тржишта“ (куповина струје за следећи дан).

Он је даље напоменуо да токови енергије иду из правца Мађарске, Украјине, Румуније и Бугарске и једним делом се трансферишу на запад преко Хрватске, а другим делом на југ Балкана, према Албанији и Македонији, који сада представљају „црну рупу“, јер ту постоји највећи електроенергетски дефицит. То је највећи изазов који се поставља пред регион југоисточне Европе.

Младеновић каже да су сада поред месечних уведене и седмичне и годишње аукције за продају електричне енергије и да су изузев границе Албаније ка Србији све остале тренутно загушене, када је реч о преносу електричне енергије.

Сагледавајући стање у овој години, Младеновић је напоменуо да се очекује производња ЕПС-а од 35,5 милијарди киловат-часова електричне енергије, а транзит на нивоу од око 8,5 милијарди. Очекује се и значајна измена Закона о енергетици у овом сегменту, која би требало да подстакне и боље пословање ЕПС-а, али и отварање тржишта и „бенефите“ за учеснике на тржишту.

- Веома је важно да се у овој години примени дистрибутивна тарифа и успостави оператер дистрибутивног система, јер без тога потенцијални квалификовани потрошачи и инвеститори (у мале електране) немају могућност да се на дистрибутивном систему инкорпорирају у слободно тржиште електричне енергије. Питање статуса квалификованог купца је стратешко државно питање од великог значаја. Односно мора да се разреши хоће ли и у којој мери ће статус квалификованог купца да буде обавезујући или ће да остане добровољан под овим веома израженим нетржишним условима и окружењу, које је свакако погубно за ЕПС, као веома битног играча у региону.

Драган Влаисављевић

двадесет активних купаца и продаваца који тргују на високонапонској преносној мрежи (од укупно 36 лиценцираних), а да притом ниједан киловат-час не остаје у Србији за снабдевање крајњег потрошача!

А шта бива и са такозваном балансном енергијом?

- Ако тарифни купац не троши електричну енергију по плану који је пријавио, него више или мање, то је та балансна енергија, која мора да се плати. Као и код фарме ветроелектрана, јер за њима се трчи, када праве више или мање електричне енергије од плана, па морају да се дижу или спуштају друге електране. То балансирање је изузетно скупо и проузрокује приличне тешкоће у раду електроенергетског система. И када неко каже да хоће да буде независан купац, мора да зна да то и кошта. Да би неко постао балансна одговорна страна, он финансијски одговара својим новцем да ће исплатити све своје обавезе преко ЕМС-а - напомиње Влаисављевић.

Мора уместо може

Србија је, како је речено овом приликом, на средини региона и практично је немогуће радити „струјне послове“ а да се не „пређе“ преко Србије. У Европи постоји неколико берзи и неколико великих тржишта електричне енергије.

- Прва припрема терена за тржиште електричне енергије је прављење социјалне карте становништва, јер тек по њеном добијању од државе део становништва, који не може да издржи тржишну цену има социјалну тарифу за снабдевање електричном енергијом. То је цивилизацијска тековина, а у неким местима, рецимо на југу Србије, постоји повећи број људи,

Ускоро канцеларија координираних аукција у Црној Гори

Канцеларија координираних аукција ускоро би требало да се отвори у Црној Гори и то ће практично представљати темељ за оснивање регионалног тржишта електричне енергије и гаса за југоисточну Европу, односно земље потписнице Уговора о енергетској заједници. Потребне су политичке одлуке да се национална тржишта електричне енергије на овом подручју интегришу и за то треба да постоје уређене и хармонизоване смернице - речено је на недавно одржаном регионалном енергетском форуму у Сарајеву.

Такође је наглашено да посебну пажњу треба обратити на доступност капацитета за пренос енергије, доступност и контролу информација, транспарентност тржишта, сарадњу између мрежних оператера, не само по питању сигурности рада система него и када је реч о прекограничној трговини и управљању загушењима мреже.

Такође је важна и компатибилност трговинских аранжмана. Јер, на пример, уколико неко жели да тргује електричном енергијом са севера Енергетске заједнице, према југу, он, како је речено, мора да пређе најмање три границе, а трговци морају да пређу преко три аукцијска система, за једну успешну трансакцију струје.

То је био један од главних разлога за иницијативу да се оснује канцеларија координираних аукција. Трговина електричном енергијом би убудуће требало да буде таква да пролази кроз само један систем и једно управљање загушењима.

Овакав приступ омогућује не само неометану прекограничну трговину већ и сигурно снабдевање електричном енергијом у целом региону. Сама трговина ће бити олакшана не само унутар Енергетске заједнице већ и са околним земљама.

Пробни пројекат је начињен још 2006. године, а у јуну 2008. године, Министарско веће Енергетске заједнице је одлучило да се примени заједнички поступак за управљање загушењима и доделу преносних капацитета на регионалном нивоу, чиме је ефективно успостављено регионално тржиште за југоисточну Европу, као осмо регионално тржиште електричне енергије у Европи. То тржиште сачињавају не само земље чланице односно потписнице Уговора о оснивању Енергетске заједнице већ и суседне земље чланице ЕУ (Бугарска, Румунија и Грчка).

Извесно је да ће национална тржишта електричне енергије ускоро бити делимично или у целости замењена регионалним тржиштем, мада су, како је оцењено у Сарајеву, активности на националном нивоу у земљама ЈИЕ још јаче од регионалних усаглашавања.

У ЕУ се, речено је на Енергетском форуму, сада иде на још виши степен спајања, изнад регионалног нивоа.

који то неће моћи да плате. Сви остали морају да буду изложени правој цени електричне енергије. Мора да се отвори тржиште за индустрију и остале комерцијалне потрошаче. Индустрија је углавном приватизована и неким иностраним фабрикама је ова наша ниска цена струје нуђена као боље решење у односу на околне земље - истиче Драган Влаисављевић.

У одговарајућим директивама ЕУ стоји клаузула да сви индустријски велики купци имају право да бирају и да могу да буду квалификовани купци и ту могућност су изборили. Код нас је проблем што то нико неће да користи јер је ниском ценом заштићен од онога што ће га чекати на тржишту.

- Потребно је да се код нас у Закону реч „може“ замени речју „мора“ и онда ће тај индустријски потрошач морати да купује један део или целокупну потребну количину електричне енергије

на тржишту. То се односи на оних 47 одсто потрошача у Србији који имају право да слободно бирају снабдевача електричном енергијом. ЕПС би у таквим условима остварио много већи профит, него што остварује сада са тарифном ценом. Имамо врло богате привредне субјекте, као што су банке и други, који свакако могу да купују електричну енергију по тржишним ценама, али то не раде, јер их на то сада нико не присиљава. Заштићени су садашњим електроенергетским миљеом, који је креиран, пре свега, за социјално угрожену категорију становништва. Значи тек кроз стварање социјалне тарифе, променом Закона о енергетици и креирањем квалификованог купца, који сам бира ко ће да га снабдева, као и тржишном утакмицом ЕПС-а са осталим снабдевачима, показаће се колико ЕПС као компанија заиста вреди или не вреди.

Д. Обрадовић

Колективно угрожени

Од Срба се тражи да појединачно одлучују о снабдевачу електричном енергијом, а под притиском су као колективитет и грађани са Космета протеране државе

Може ли одлучивање о решењу проблема снабдевања електричном енергијом српских средина на Косову и Метохији да буде остављено на избор локалној српској заједници или појединцима у локалној власти? Или, можда је боље питање поставити са нивоа општег принципа: да ли се у актуелним косметским условима може, без икакве резерве, применити правило да снабдевач енергијом уговор о снабдевању потписује с купцем појединцем?

Дилема, у једном или другом облику, није настала зимус, када су српска села, једно за другим, најпре у Косовском Поморављу, а од пролетос и у централном Косову, искључивана са мреже тако дуго да су без струје остајала и по више од месец дана. Лебди она над српским живљем у Покрајини још од доласка Међународне мисије на Космет 1999. године. Редовно је избијала у први план када год би самопрокламована власт у Приштини и Косовска електроенергетска компанија (КЕК), с прећутним одобравањем Унмика, заострили притисак на Србе и доводили их, искључивањем струје, до ивице хуманитарне катастрофе. Одговор, нажалост, никада до краја није дат ни са једне ни са друге стране.

Заоштравање до апсурда

Сваки пут, током свих зима протекле деценије, Приштина би „попустила“ и настављала са снабдевањем електричном енергијом када би проценила да би последице хуманитарне катастрофе у српским срединама могле да јој се обију о главу, а српска страна, пак, дочекивала би струју са олакшањем: „Ето, опет је има“ и настављала да чека „коначно решење косовског питања“, надајући се да ће и бели дан дочекати.

Србима изгледа једини преостаје - да протестују: село на северу Космета

Сада су, међутим, ствари доведене до апсурда. Приштина не одустаје од захтева да Срби потпишу уговоре са КЕК-ом и прихвате га као свог јединог снабдевача електричном енергијом. Ради постизања тога циља поново је од зимус без нападања оставила готово 10.000 Срба у Косовском Поморављу, који после месец дана без струје покушавају протестима да скрену пажњу јавности на свој тежак положај. У сутон 10. маја мештани три села поред Косовске Каменице и још најмање толико крај Ђилана покушали су да блокирају магистрални пут Ђилане – Бујановац и том приликом дошло је до сукоба са косовском полицијом, у коме је теже или лакше повређено 20 особа. Пре тога, на мирном протесту у Шилову, 7. маја, Срби из Косовског Поморавља тражили су да се о решењу проблема снабдевања електричном енергијом договоре Београд и Приштина. Упутили су и писмо председнику Републике Србије Борису Тадићу замоливши га да помогне у томе.

У осталим српским срединама на-

око је мирније, не зато што је боље него зато што су појединци, као, на пример, у Прилужју, највећем српском селу на ободу северног Космета, почели да уплаћују захтевани паушал за струју и омогућили приступ радницима КЕК-а да им читају и пломбирају бројила. У селима у липљанској општини Срби су уплатили паушал од по 26 евра и тако привремено добили струју. Они, међутим, још не знају када ће (и да ли ће) потписати уговоре са КЕК-ом. Мештани Грачанице и околних села у централном Косову нашли су се, чини се, у највећој недоумици. Како су објавили медији, поједини њихови лидери саветују им да потпишу уговоре, други, пак, тврде да би то било погубно за српску заједницу у целини.

Са српске стране највише се оглашавају представници Министарства за Косово и Метохију. Они се држе става да републички органи Србије не могу да сугеришу Србима на Космету шта да раде и да не желе да преговарају са органима косметске власи, коју не признају, тако да се угроженим Срби-

ма оставља да одлуку донесу сами. А одлука је питање опстанка. Отуда и толика недоумица.

Однедавно, на тражењу решења ангажује се и USAID (Америчка агенција за међународни развој), која настоји да посредује између косметских органа и српске заједнице, али истовремено и да понуди нова решења. Легитимност у тој улози налази и добија у разговорима са обема странама. Једино су опције које заговара прилично искључиве.

Помоћ и селективност

Што се КЕК-а тиче, USAID наговештава и могућу приватизацију ове компаније, али није спреман да започне разговоре о легализацији фактичког стања. То стање је такво да од 1999. године ЕПС одржава електродистрибутивне објекте и мрежу у свим српским срединама на Космету, а Срби све време захтевају да ЕПС (прецизније: његово јавно предузеће „Електрокосмет“) буде и снабдевач струјом, који ће регистровати и наплаћивати потрошњу у српским насељима. Ова опција, међутим, данас има мање шансе да се уврсти у преговоре него пре три-четири године, када је Унмик администратор проглашавао косметске законе.

Тако је одлука о снабдевачу електричном енергијом стигла до нивоа појединца, који, без икаквог ослонаца на државу и систем којима сматра да припада, треба да се определи да ли ће живети без струје или својим потписом омогућити највећој косметској компанији (насталој на прогону више од шест хиљада радника Срба и осталих неалбанаца) да постане перјаница „интеграције Срба у независну државу Косово“. Појединци Срби и њихове локалне заједнице још се снебивају – и трпе. Дотле, нико јасно да каже да се цивилизацијско достигнуће – могућност да појединац бира снабдевача енергијом – косметским Србима ускраћује барем по два основа. Први је тај што се њихови захтеви и не узимају у обзир за преговоре, а други да су они на Космету угрожени искључиво као припадници народа, дакле колективитет, и као грађани државе која је привремено протерана са сопствене територије. Шансе појединца у таквој ситуацији заиста су минималне. Преостаје једино мирни протест.

А. Цвијановић

Ризична подела бесплатних акција

„Уместо акција, боље је засад емитовати корпоративне обвезнице предузећа попут ЕПС-а“, тврди Бошко Живковић, члан Економског савета Владе Србије

У условима глобалне кризе, кад многе државе подржављују банке и велика предузећа, подела бесплатних акција садашњих јавних предузећа у Србији била би веома ризична, сматра др Бошко Живковић, члан Економског савета премијера Србије и професор на Економском факултету у Београду.

Емисија акција Телекома или ЕПС-а, на пример, и њихова продаја на берзи, за кратко време би привукла инвеститоре, али само до тренутка док неко од њих не би купио читав пакет. То би могло да се деси у кратком року, након чега би тржиште поново замрло, упозорава Живковић.

Уместо брзоплете приватизације предузећа од јавног интереса, наш саговорник се залаже за емисију и продају њихових корпоративних обвезница ради финансирања развојних пројеката, које би привукле многе купце, а да при том власнички односи засад остану непромењени. Корпоративне дужничке хартије су мање ризичне од акција, доносе стабилан и сигуран принос инвеститорима, али би било пожељно да буду индексирани у еврима, због могуће инфлације и курсних разлика.

Према најави др Живковића, на тржишту хартија од вредности до краја ове године држава би требало да емитује трезорске записе са роком приспећа до годину дана, чијом продајом би се попунило око 40 милијарди недостајућих средстава у буџету.

Имајући у виду то да је држава у овој години већ успешно тестирала инвестициону јавност емисијом и продајом тромесечних трезорских записа, може се очекивати да ће и ове краткорочне хартије наићи на добар пријем код инвеститора, сматра наш саговорник.

Међутим, пре емисије, која умногоме зависи од успеха антикризних мера Владе Србије, неопходно је да се утврди довољно атрактивна каматна стопа у односу на репо стопу Народне банке Србије и да се осигура стабилност кур-

са, како би се инвеститорима исплатило улагање у ову сигурну хартију више од полагања на штедњу.

Јер, да би се дужничким хартијама државе и јавних предузећа (обвезницама) на овај тржишни начин прикупљала средства за поуну буџета, финансирање јавних и инфраструктурних пројеката и развој великих компанија, неопходно је инвеститоре максимално заштитити од инфлације и курсног ризика.

Због тога би било пожељно да се, као и код кредитних задужења, законом омогући да курс обвезница, односно принос који доносе купцима, прати кретање курса домаће валуте, на начин на који је омогућено банкама да заштите своје кредите, напомиње Живковић.

Уз то, неопходно је осигурати могућност секундарног промета и пре рока доспећа по тренутно важећем тржишном курсу, а ваља размислити и о другим погодностима за инвеститоре, попут царинских и пореских олакшица.

Успешном емисијом и продајом дужничких хартија до годину дана држава би „припремила терен“ за обвезнице средње рочности којима би могла да финансира и одређене капиталне пројекте без кредитног задужевања, попут изградње мањих хидроелектрана, на пример.

Притом је емисија разних дужничких папира, од републичких и муниципалних, до корпоративних обвезница, тренутно једина шанса за опоравак и рад српског финансијског и тржишта капитала, имајући у виду чињеницу да ће се тржиште акција тешко и дуготрајно опорављати, сматра Живковић.

То значи да ће без активне помоћи државе као емитента и гаранта, тржиште капитала у Србији наставити да вегетира, јер нису створени ни законски, ни институционални предуслови да оно успешно послује, као што постоји и оскудица квалитетне финансијске робе.

А. В.

Купци углавном задовољни

Најбоље су информисани Београђани и Војвођани, а најчешће примедбе су због цене. - Чак 69% анкетираних грађана тврди да никад или готово никад немају проблема са напоном

Главни циљ истраживања, које је почетком фебруара ове године, на захтев ЕПС-а, спровела агенција Hill & Knowlton, био је: утврдити задовољство купаца електричне енергије. Испитивани су ставови и задовољство услугама ЕПС-а, односно појединих електродистрибуција, информисаност, квалитет комуникације на релацији: купац - дистрибуција и понашање радника дистрибуције. Испитаници су били људи из свих крајева Србије, различитих индивидуалних и групних обележја, старости од 18 до 34 године, већином житељи градова (56,3%) и жене (57,4%).

По речима Првослава Плавшића, директора ове агенције, како ЕПС није централизован и ПД нису у истој позицији, овакав узорак и коришћена методологија обезбедили су да подаци

буду релевантни за свако ПД ЕПС-а, а добијени подаци одражавају и локалну ситуацију.

Важно је да имамо струју

Већина грађана се задовољава основним знањем („важно је да имамо струју, остало ме не занима“) и не бави се много тиме шта и како раде ЕПС или поједина привредна друштва. Занимљиво је да ту „незаинтересованост“ често објашњавају тиме да немају проблема око снабдевања електричном енергијом, тако да немају ни разлога да мисле.

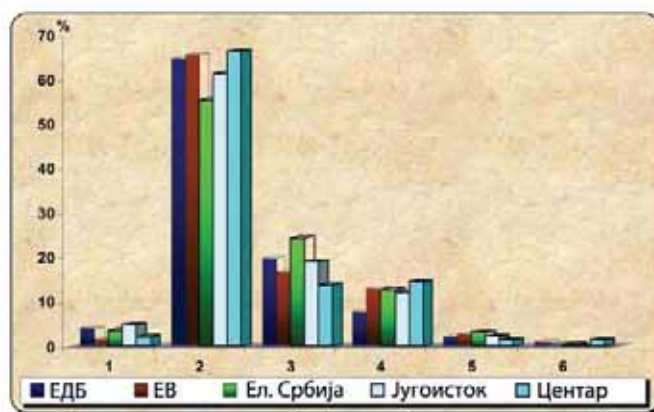
Тачно две трећине испитаника је изразило задовољство услугама које пружа ЕПС, и то највише у Београду, Војводини и ЕД Центар. Задовољство се односи на квалитет електричне

енергије, напон, уредну испоруку, брзину отклањања кварова, давање одговарајућих информација.

Незадовољство, показало је истраживање, долази највише од цене електричне енергије, обавезе плаћања РТВ претплате уз рачун за струју, термина јефтине тарифе и неажурности појединих службеника.

Чак 69% анкетираних грађана тврди да никад или готово никад немају проблема са напоном. Због кварова или радова на мрежи, на прекиде се жали петина испитаника, мада они, како кажу, трају кратко. Дужи прекиди се помињу на територији ЕД Југоисток (16%) и Електросрбије (13%).

Трећина грађана се обраћала неким поводом својој електродистрибуцији, најчешће због „нестанка струје“: 39% анкетираних каже да је проблем

ЗАДОВОЉСТВО КУПАЦА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

Легенда	ЕДБ	ЕВ	Ел. Србија	Југоисток	Центар	УКУПНО
1. Веома су задовољни	4.0	1.4	3.6	4.9	2.1	3.2
2. Задовољни су	65.0	65.7	55.5	61.6	66.6	62.3
3. И јесу и нису задовољни	19.9	16.7	24.5	19.1	13.9	19.6
4. Нису задовољни	7.9	13.0	12.8	12.1	14.6	11.8
5. Уопште нису задовољни	2.2	2.6	3.1	2.3	1.5	2.5
6. Не знају, не умеју да одговоре	1.0	0.6	0.5	-	1.4	0.6
УКУПНО :	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

решен успешно и то у обећаном року. Најчешћа примедба у комуникацији с електродистрибуцијом се односи на тешко успостављање везе и нељубазност оних који се јаве на телефон.

Рачуне за утрошену електричну енергију, грађани најчешће плаћају на пошти и у ЕД, а чак 89% анкетираних који плаћају у ЕД је изразило задовољство радом шалтерских службеника

Динари и киловати

Терет рачуна за утрошену електричну енергију многи осећају, али мало ко зна колика му је потрошња електричне енергије (чак 82% анкетираних каже да зна само износ у динарима, док само 12% зна и колико је киловат-сати утрошено). Подједнако су неупућени грађани у свим деловима Србије, осим у ПД Центар, где око једне петине испитаника зна оба кључна елемента рачуна. Коришћење попушта од 5% преовлађује, али не код свих: у Београду попуште користи 64 одсто потрошача, а у ПД Центар 25 одсто.

Према речима Првослава Плавшића, и у ранијим истраживањима се уочавао висок степен неупућености грађана у начин обрачуна утрошене електричне енергије, што лимитира рационално коришћење. Помак је направљен кад је реч о незадовољству због плаћања РТВ претплате: одговорност је пренета са ЕПС-а на оне који су донели ту одлуку.

Рејтинг ЕПС-а стабилан

„Рејтинг ЕПС-а који је највећи скок забележио 1999. стабилан је. Укупни резултати истраживања показују значајно задовољство купаца: чак 66% испитаника се изјаснило као задовољно. Шире гледано, међутим, потребно је едуковати људе, пружити им више информација, конкретних знања: ако знају колико троше, моћи ће и да смање или бар рационалније користе електричну енергију. Такође, добро би било „приближити“ им информације, понудити услугу типа „кол центра“ или слично, јер овако заправо и не знају ко им је препрека: слабе телефонске везе или електродистрибуција“, каже за „кWh“ Плавшић.

Осим медија, који су најчешћи извор информисања грађана, о планираним радовима и искључењима, грађани потребне информације добијају од локалних органа власти, комшија... мада има и оних (7%) који су изјавили да нису информисани и да не знају где би могли добити информацију.

Р. Е.

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКА СИТУАЦИЈА

Потрошња испод плана

У априлу потрошено око триста милиона киловат-сати мање него што је билансом предвиђено, а дневни бруто конзум у Републици износио је 93 милиона kWh

Акумулације пуне и у мају: језеро ХЕ „Бајина Башта“

Април је, са средњемесечном температуром од 15,7 степени Целзијусових, био за 3,7 степена топлији од вишегодишњег просека за ово доба, и то је допринело да се електрична енергија троши мање него што је планирано. Ипак, то није био једини разлог пада укупне потрошње у Србији за око 10 одсто. Мања потрошња прошлога месеца забележена је у индустрији, тако да су ова два фактора заједно и истовремено утицала да се у априлу потроши око 300 милиона киловат-сати мање него што је билансом предвиђено. При томе, дневни бруто конзум у Републици износио је око 93 милиона kWh, а на територији Србије без Космета око 79 милиона.

Према подацима Сектора за енергетско планирање и управљање у Дирекцији ЕПС-а за трговину електричном енергијом, бруто конзум Републике, без потрошње на Космету, износио је у априлу око 2,4 милијарде kWh, а то је 11 одсто мање од билансираног и 9,7 одсто мање од потрошеног у априлу прошле године. Како каже Миладин Басарић, директор овог сектора, укупну електроенергетску ситуацију протеклог месеца није карактерисала само смањена потрошња већ и из зимских месеци настављен тренд добре хидрологије, тако да су проточне хидроелектране могле да остваре планирану производњу, а с акумулацијама морало је пажљивије него иначе да се управља. Реч је о томе да се у април ушло са знатном попуњеношћу

акумулационих језера и да је морало да се спречава преливање, тако да су ове електране (са ХЕ „Пива“) произвеле 170 милиона киловат-сати више него што је планирано.

- Због мање потрошње електричне енергије и додатног ангажовања акумулационих ХЕ, морала је да се смањује производња у термоелектранама на угља, које су (без ТЕ „Косово“) произвеле 1,368 милијарди kWh, што је око 28 одсто мање од билансираног. Тачније, да бисмо под контролом држали ниво акумулација, морали смо да потискујемо рад ТЕ. Тако је за месец дана потиснуто око пола милијарде kWh расположиве производње у ТЕ на угља – наводи Басарић и истиче да је ЕПС, у оваквој електроенергетској ситуацији, успео без већих тешкоћа не само да намири све потребе домаћег тржишта и изврши обавезе према годишњим и дугорочним уговорима него и да на слободном тржишту прода око 70 милиона киловат-сати.

Упркос оваквом пласману електричне енергије током априла, мај је дочекан са и даље значајном попуњеношћу акумулационих језера, али и са залихама угља на депонијама ТЕ већим од билансираних за ово доба. Овога месеца, међутим, званичници најављују раст индустријске производње у Србији, што ће се, без сумње, одразити и на кретање потрошње и производње електричне енергије.

А. Ц.

Зашто нуклеарке?

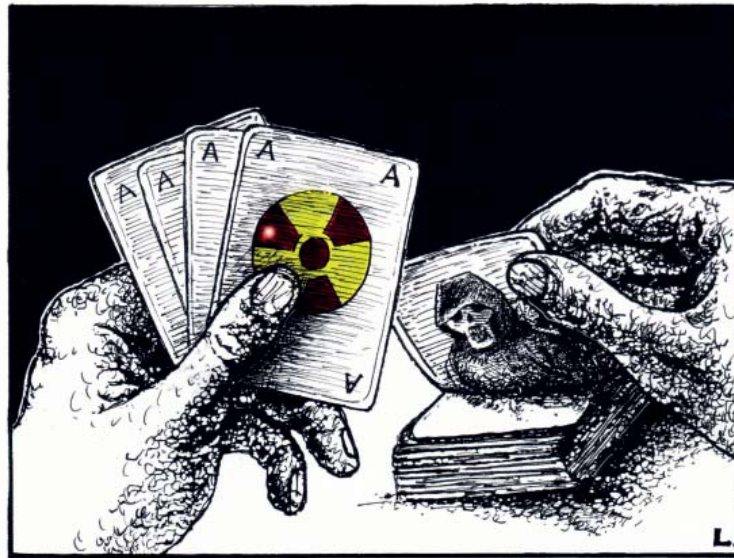
Професор Јасмина Вујић, декан Факултета за нуклеарни инжењеринг калифорнијског универзитета Беркли, одржала је специјално предавање „Одржива нуклеарна енергетика: изазови и могућности“ на овогодишњем саветовању Енергија 2009. Савеза енергетичара. Госпођа Вујић је дипломирала на Електротехничком факултету у Београду, кратко време радила је у Институту Винча, а потом је отишла у САД и постала не само декан него и уважени енергетски стручњак светског нивоа (за новине је једноставно немогуће набрајати институције и тела у којима сарађује).

Предавање је изазвало велико интересовање присутних, а права је штета да остане ван домаћаја шире јавности. Преносимо зато бар основне поруке и коментаре, упркос опаскама да је Јасмина Вујић велики нуклеарни лобиста. Сама, уосталом, уз осмех каже да јој је то посао и професија.

Мада смо сви заокупљени кризом и рецесијом, нема озбиљнијег стручњака који сумња у даљи раст потреба за енергијом, најпре електричном. У предвиђањима будућих потреба рачуна се да ће се потрошња електричне енергије удвостручити до средине века, а само неколико података актуелног стања света наводи на помисао да су предвиђања скромна. Ако се прихвати став ОУН да је доступност енергији одлучујућа за квалитет живота и да је годишња потрошња по становнику од 3.000 киловат-часова ниво који обезбеђује пристојан живот, добија се суморна слика стварности. Испод хуманог развојног индекса данас је 80 одсто светског становништва, док је у најразвијенијим земљама потрошња изнад 8.000, а у неким земљама чак и до 15.000 киловат-часова.

Цела књига, па чак и више књига, може се написати о проблемима производње енергије на досадашњи

начин, пре свега изазваних начином коришћења енергетских ресурса. Електрична енергија се, наиме, производи по следећој структури: угаљ учествује са 40,3 одсто, гас са 19,7, хидроенергија са 16, нуклеарна са 15,2, нафта са 6,6 и обновљиви и други извори са 2,2 одсто. А од загађења и климатских промена, до цена и географског распореда, бук-

Илустрација: Душан Лудвиг

вално све ствара проблеме. Не чуди, дакле, што најразвијенији постављају два основна циља будуће политике: ослободити се увоза, нарочито нафте и производити без загађења и утицаја на климатске промене.

Вреди поменути две поруке Патрика Мура, оснивача Гринпис покрета и активисте заштите животне средине: „Нуклеарна енергија је једина зелена енергија која не емитује загађења а може ефикасно да замени фосилна горива и задовољи глобалне потребе“, као и „Енергетске одлуке морају се више заснивати на науци, а мање на политици и емоцијама. Велики је посао науке да покаже да нуклеарна енергија значи сигуран и безбедан извор“. А наука, тврди Јасмина Вујић, егзактним подацима доказује да је нуклеарна енергија најсигурнија у историји човечанства, са најмање инцидената, повреда и оштећења. Два озбиљна инцидента – Ос-

трво три миље и Чернобил – изазвана су људском грешком, непажњом и непоштовањем прописа о безбедности.

У свету данас ради 435 нуклеарних електрана, 22 се граде, а спрема се подизање још 222 нове. Госпођа Вујић каже да су постигнута значајна побољшања у инвестицијама, сигурности и одлагању отпада, да се стиг-

ло до треће генерације нуклеарки, а спремна је и четврта за коришћење. Можда је куриозитет да ће та нова генерација бити покретна постројења, инсталисане снаге 120 мегавата, а горивом ће се пунити једном у три деценије. Звучи баш футуристички. Но, пре погледа у будућност вреди погледати њено поређење две електране снаге 1.000 мегавата. Електрана на угаљ произведе 4,8 милијарди киловат-сати, нуклеарка 8,1 милијарду; електрана на угаљ сагори 3,5 милиона тона угља, нуклеарка 29

тона горива; електрана на угаљ избаци осам милиона тона угљен-диоксида, нуклеарка једну тону; електрана на угаљ створи 440.000 тона отпада, нуклеарка десет тона и око пет тона опасног који зрачи. Или, другачије, спаљивањем једне унце уранијума добија се еквивалент од 75 тона угља.

Постоје, разумљиво, веома крупни проблеми градње нуклеарки. Сврстани у пет категорија, они су: високи капитални трошкови, ризици коришћења, опасност од напада терориста, складиштење отпада, јавност и недовољна обавештеност становништва. Јасмина Вујић каже да су ови проблеми углавном превазиђени, односно решени, док се други лако могу отклонити. Можда би требало рећи и неку реч о српском поимању и односу према коришћењу нуклеарне енергије, али то заслужује другу прилику и посебан осврт.

Драган Недељковић

ТС „Београд 5“ (27. 05. 1999.)

Фото: А. Андонов

Разарање електроенергетског система, чак и у необјављеном рату, представља злочин против човечности. По дефиницији! Али, чувари демократије се тада на то нису превише обазирали, нити је ико до данас одговарао за те злочине. Подсећање на мајске распада електроенергетског система и догађаје од пре десет година је скроман допринос нашем колективном сећању

Преговори у Рамбујеу су пропали. Ако је ико у то посумњао, био је грубо разуверен 24. марта 1999. године, тачно у 19,45 часова, када су на Приштину почели да падају први крстарећи пројектили лансирани с ратних бродова усидрених у Јадрану. Мало пре тога с војних аеродрома у Турској и Италији узлетело је 320 борбених авиона...

У Приштини је живело више од тридесет одсто неалбанаца, колико и у читавој Аутономној покрајини Косово и Метохија.

Последњи сати мира

У петак, 19. марта 1999. године, само пет дана пре почетка агресије, представници ЕПС-а су у Есену потписали предуговор са “Тисен-Крупом”, а за израду неколико БТО система, вре-

дан више од 350 милиона немачких марака.

– Успели смо да убедимо партнере да ангажују наше фирме, а чињеницу да је цена норма-сата “Колубара метала”, на пример, требало да буде иста као и у Немачкој, доживели смо као велико признање нашој стручности и квалитету – каже Слободан Бабић, тадашњи генерални директор Електропривреде Србије. – Био је то врло добар посао, а од партнера добили смо и сагласност да детаље објавимо у јавности... Али, сурадник нас је дочекао непријатно изненађење: почела је блокада, па је укинут и авио-саобраћај, а у Београд смо морали да се вратимо изокола, преко Будимпеште.

Ништа није наговештавало да ће у среду, 24. марта 1999. године, Србија, односно цела СР Југославија, постати

жртва првог необјављеног рата земаља чланица НАТО-а (учествовале су све, изузев Исланда и Лихтенштајна које немају авијацију, и Грчке која је то одбила из политичких разлога), против (знатно слабије) суверене државе, и то на тлу Европе.

– Те среде позвала ме је секретарица премијера Марјановића и обавестила ме да је за 13 часова заказан састанак директора свих јавних предузећа – прича Бабић. – Ми смо се окупили, а Мирко је сео у прочеље и рекао, отприлике: “Ви пратите шта се догађа! Јер, можда ће се нешто десити у наредним сатима, а ви се организујте.”

– Тешко је у тим условима организовати беспрекоран рад система са више од 60.000 људи. Али, радило се без грешке. Свако је показао колики је патриота и колико је одговоран на

свом радном месту, истиче тадашњи први човек ЕПС-а. Подсећа да је непуну годину пре тога објављен тендер за довршетак радова на термоелектрани “Колубара Б”, на који се тада одазвало осамнаест најугледнијих светских компанија. Исте те године, с Економским институтом израдили смо математички модел за израчунавање вредности ЕПС-а због евентуалне приватизације, као и студију о оправданости оснивања ЕПС банке, за коју смо добили подршку политичког врха земље и банкара. Са електропривредама земаља у региону смо постигли сагласност о међусобном информисању и усаглашавању развојних пројеката у којима бисмо заједнички наступали... Иначе, крајем 1996. донета је државна одлука да цена електричне енергије буде пет центи, да би већ почетком следеће године она почела и да се примењује, па смо кренули у улагања... ЕПС је био на добром путу да крене у велике пројекте.

То је било “затечено стање” које само наговештава шта би било да се није догодио 24. март 1999. и како је електроенергетски систем Србије, ипак, издржао тих једанаест недеља “милосрђа”.

Нема времена за страх

– У четвртак, 25. марта 1999. од подручног Савета одбране у Пироту добили смо захтев за пражњење хидроакумулације “Завој” – подсећа Новица Машковић, тадашњи заменик генералног директора ЕПС-а. – Али, закључили смо да то не би било добро. Тим пре што су нам акумулације биле пуне. Али, кад су крајем априла погодили ТЕ “Колубара”... Е, тада је све постало озбиљно.

Ако неко има било какву дилему шта се када дешавало, треба само да позове Новицу Машковића. Прави мали ратни дневник – роковник у коме је све до у танчине забележено, представља и те како важан документ. У разговору нам помаже и Крсто Вуковић, тада директор Дирекције за производњу и пренос:

– Почетком маја срушен је мост на Увцу, између Ужица и Нове Вароши, па је импровизиран макадамски пут преко бране. Убеђивали смо Војску да је то самоубилачки потез: гађаће пут, срушиће брану, десиће се чудо... Узалуд. Разрађивали смо разне сценарије шта би се догодило низводно од сваке акумулације ако би уништили брану. На пример, ако би мета

била брана на Пиви, све бране низводно разорни талас би однео, а на београдској железничкој станици би било – метар воде.

– Формиран је штаб, на чијем челу је био председник СРЈ Зоран Лилић. Успели смо да их на том штабу убедимо да пут склоне с бране. Спустили смо и коту код Бајине Баште за два метра, што је било тек психолошко растерећење. Свакако је значајно то што су све наше хидроелектране остале у функцији до краја... Систем смо дизали преко њих. Ипак, убеђен сам да је оно најдрагоценије што је ЕПС имао, да су то били – радници. И то сви, без разлике, истиче Вуковић, подсећајући на бомбе у ТЕ “Колубара”.

– Тамо сам почео као приправник, болело је кад сам гледао урушену команду блока, зидове...

Права драма за електроенергетски систем је почела у мају, каже каже др Аца Марковић, тадашњи директор Дирекције за управљање електроенергетским системом ЕПС-а. Такозване графитне бомбе, 2. на 3. мај, када је из погона избачен низ наших великих трафо станица, довеле су до распада електроенергетског система.

– Србија је остала у мраку и под бомбама. Језиво, стравично... Нисмо имали задатак да водимо систем у рату, нити је наш систем, као што нису ни други, прављен да функционише у тим условима. Али, живот не бира. Десило се, ваљало је решавати... Били су то технички врло сложени задаци, али и прилика да се покаже шта знамо, мада... нисмо били претерано срећни због тога. Удар на електроенергетски систем је удар на цивиле. Како је њима то било јасно, било је и нама. Али, они никако нису могли да докуче како је у све три фазе рата у Србији било и воде и струје, каже Марковић.

Упркос свему

Прва драма је наступила, објашњава, с првим налозима војног врха да се искључују потрошачи због – замрачивања! То је довело до великог пада потрошње.

– За пола сата оптерећење је смањено за 1.600 мегавата, што је могло да доведе до распада електроенергетског система земље и без било каквих бомби. Успоставили смо контакт с војском и замолили их да се искључе из овог посла и да га препусте нама. Јер, ако се распадне систем, објаснили смо им, и

Слободан Бабић

Новица Машковић

Крсто Вуковић

ТС „Београд 9“ Земун Поље (23. 04. 1999.)

не морају више ни да нас бомбардују. И на срећу, прихватили су.

– Прва бомба која је експлодирала негде у Батајници, ваљда на војном аеродрому, створила је некакав условни рефлекс: сваки, па и најмањи прасак, био ми је знак да, без обзира где сам и које је доба, улетим у аутомобил и одјурим у термоелектрану – присећа се Драган Јовановић, тада директор ЈП ТЕНТ. – Становао сам на само пет-шест километара удаљености од ње, па ми се чини да сам стизао док је далеки ехо експлозије још трајао. Кад причам о том периоду, о тих једанаест недеља, помишљам да све што бих рекао не може довољно верно да ослика оно што сам доживљавао.

Не, нисам имао проблема с људима, иако су радили под бомбама. Били су на својим радним местима упркос свему. Иако су остали анонимни, сви они су истински хероји. Проблеми су били горе, на небу, одакле су на Србију истоварали свашта, од потпуно нових и непознатих оружја, па до ђубрета.

Радило се и у време ваздушне опасности, готово нормално... Није то био никакав фатализам. Једноставно, нико није веровао да би могли да бомбардују енергетска постројења. И тек после оног злочина с ракетањем РТС-а и погибије чак шеснаест радника Телевизије, несрећних цивила, схватили

су да би и они могли да постану мета. Да је “селективно бомбардовање” НАТО авијације врло неселективно, да они горе не поштују никаква правила. Али, наставили су с радом, мада им је у подсвести била стална помисао да би чак и електране ЕПС-а могле бити бомбардоване.

– И заиста, великом разорном бомбом погодили су разводно постројење: да је техника оманула, да је пројектил пао само неколико метара ближе, настрадао би десетак наших радника, а ја бих сада можда робијао

и читавог живота размишљао о сопственој кривици.

У време кад је на снази била “ваздушна опасност” нико није напустио термоелектрану. Поготово не он. Каже да је све послове у граду гледао да обави пре тога, јер није себи могао да дозволи да из било ког разлога напусти постројење док траје опасност, да за њим не би шапутали оно наше: “Гле, директора, бежи!”

– Једном је позвао Аврам Израел: добио је информацију да ће управо те ноћи бити бомбардована термоелектрана, па захтева моменталну евакуацију. Питао сам га како он то замишља? Како да искључимо термоелектрану, кад је то процес који траје најмање шест сати, а све, ипак, морају да обаве људи?! А и од кога је добио такву информацију: да ли је из неког званичног извора, или га је телефоном позвао неки “забринут грађанин”? Одговорио ми је надмено питањем: шта се то мене тиче? Тиче ме се, рекао сам, јер водим веома озбиљан и одговоран посао. Тек сад схватам да сам у тим тренуцима прихватио огроман ризик. На моју одговорност смо наставили с радом. Никома није било ни на крај памети да се због тога буни и даје примедбе. Чак ни жене, које су остале на радним местима све време. Њих смо

Одликовања

У листу „ЕПС“, од 24. јула 1999. године, објављен је и текст Указа о додели Ордена југословенске заставе првог реда Јавном предузећу „Електроисток“ и Ордена заслуга за Савезну Републику Југославију првог реда Јавном предузећу Електропривреда Србије и Јавном предузећу „Електровојводина“.

У истим новинама објављене су и фотографије шесторице радника одликованих Орденом за храброст: то су Предраг Андрић, Славољуб Вићентијевић, Звонимир Краљ, Милорад Кујовић, Миодраг Ракић и Мирко Ристић, као и седморице којима је припао Орден рада: Зоран Вучковић, Миомир Лутина, Србислав Манчић, Миодраг Милошевић, Слободан Петровић, Бранислав Поповић и Бранислав Томашевић.

слали кућама тек у неколико наврата, у најкритичнијим ситуацијама.

О херојима ЕПС-а су почели да причају тек када се рат завршио, а бомбардовање престало.

– Ма, некима смо све време били хероји – каже уз смех Слободан Петровић, познатији као Бобан, тада директор Дирекције за управљање електроенергетским системом ЕДБ-а. – На пример, од станара једне зграде у Кумодрашкој улици у Београду, добили смо усред рата чудно писмо пуно хвале, сви су се потписали, а завршили су га речима: “Часна реч, од сада ћемо редовно плаћати струју!” Али, како то обично бива, стизале су нам и критике. Људи су чудни: не буне се кад немају напон, већ кад га има комшија. А

на мене се посебно “острвио” Дојчило Радојевић, беше “јуловац” и тадашњи министар телекомуникација. Живео је у “телевизорки”, на Новом Београду, а у тој згради је била и једна пекара која спада у приоритетне потрошаче, па су сви они који су с њом били на истом воду имали струју. Е, то несрећни Дојчило није могао да схвати ни да прихвати да комшија има струју а он министар, нема. На крају, после ко зна ког његовог позива и свих претњи и богорађења, одбрусио сам му: “Кад будеш пекао хлеб, и ти ћеш имати струју!”

Ипак, као најзанимљивији феномен наших нарави, спомиње извесног грађанина који живи у делу града који је, због разарања разводног постројења “Београд 5” готово двадесет

Аца Марковић

Драган Јовановић: Како смо под бомбама селили отров

Била је дубока ноћ, ромињала је досадна пролећна кишица. Кад, зову с портирнице. Кажу: “Код нас је један који се представља као министар. Шта да радимо?”

И стварно, дошао ми је Живота Ћосић, тадашњи министар за енергетику. Долази, каже, право из кабинета Мирка Марјановића, и доноси “поверљив” задатак, не зна одакле да почне. Од почетка, охрабрио сам га.

Ни мање ни више, Влада Србије наређује ми да организујем – евакуацију флуороводоничне киселине из “Прве искре” у Баричу. Не питају да ли хоћу, Влајко Стојиљковић је задужен да ме хапси ако макар покушам да одбијем.

Реч је о најотровнијој супстанци коју је човек смислио. Мало пре почетка бомбардовања у “Прву искру”, која ни тада није радила, стигло је двеста тона, а ја сам и данас убеђен да то није била случајност. Флуороводонична киселина испарава на само 19 степени Целзијуса, али најгоре је то што од ње нема никакве заштите. Фирма која је испоручила отров назначила је какве опасности носи, али је додатно послала писмо којим упозорава да би требало заборавити то што је написано, јер је све бар сто пута – горе. Направили су експеримент у пустињи у Невади, када су ослободили око триста килограма те киселине. У кругу од стотинак километара ништа није преживело.

Питао сам Животу која будала је наручила толику количину овог отрова, а он је само слегнуо раменима и објаснио да се заиста користи као катализатор у процесу производње базне хемије.

Коса ми се дигла на глави. Али, шта сам могао: јер, била је то страшна темпирана бомба која је угрожавала не само Београд, већ можда и читаву Србију.

Нисмо имали колосек до Барича, па је Бора Кечић направио прави подвиг. Смислио је да на вучни воз натовари цистерну од тридесет тона и да њом транспортујемо киселину. Једини пут води кроз Обреновац, немамо избора.

Мислим да у граду није остао нико, да су сви некуда отишли, чак и да су спавали у аутомобилима на безбедној удаљености, ако то уопште постоји. Вучни воз је обезбеђивала полиција, а шофер је возио “као по јајима”. У центру Обреновца, на раскрсници код цркве, требало је да маневрише и скрене из неколико пута. И баш тада зачујемо авион и видимо да испљује два пројектила. Циљао је Остружнички мост. Наши отворе ватру и погоде један, а други, ипак, сруши мост. Али, на оном погођеном пројектилу изгледа да је страдао само уређај за навигацију: вртео се хаотично у ваздуху и коначно се устремио право на раскрсницу код цркве. Беспомоћно смо пратили његов лет. На срећу, пао је у црквену порту, двадесет метара од вучног воза.

Погледао сам шофера и згрануо се: он је и даље маневрисао као да се напољу ништа не догађа. Коначно, стигли смо. Требало је само цистерну пребацити на колосек, што је рутински посао. Отишао сам у канцеларију, кад, зову ме да се вратим! Кажу да је пукла сајла, а да је цистерна пала. На срећу, тешили су ме, предњи део је већ био на колосеку. Само, нешто из ње цури. . . Ма, премро сам.

Одјурим тамо, околу се врзма стотинак људи, мртви хладни. Испод цистерне видим танак млаз. Панично упозорим људе да се удаље и да што брже оду одатле. . . Кад, Аца Дукић из Железнице ТЕНТ-а приђе и подметне руку под млаз. Окрене се к мени и уз смех каже да је то обична вода, а да цури из олука цистерне.

Тада ми је једино дошла делегација радника. Нису се бунили што раде под бомбама, знају да неко мора, али да им прекраћујем живот и отровном киселином, није у реду! Били су у праву; једино што смо могли било је да од “Ласте” узмемо десет аутобуса и да их стално држимо на паркингу термоелектране, па ако и дође до неке хаварије цистерне с киселином, бар да можемо да побегнемо.

Драган Јовановић

Слободан Петровић

четири часа био без струје. Када су коначно, уз надчовечанске напоре, некако „премостили“ проблем и народу испоручили електричну енергију, овај „веселјак“ је звао телефоном да пријави како нема – јевтинију тарифу!

– И то у тренутку када је цена електричне енергије код нас била гинисовски ниска и износила 0,87 центи, доларских – додаје Бобан.

Комшије и друга зла

Од Бобана Петровића и Драгана Батала, тадашњег главног диспечера ЕПС-а, дознаје се да је систем прву штету претрпео 24. марта 1999. године мало пре осам увече, када је био бомбардован Центар ЈСО-а у Кули, а да се први испад у Београду догодио исте вечери, у осам и петнаест, када је

гађан „Јатов“ (дакле цивилни) радар на Космају, изнад Раље.

– После се све „уброчило“ - наставља Бобан. – Како је шта гађано, тако је испадао понеки конзум. Али, највећи проблем било је то што људи још нису знали како да се понашају, да ли да беже у склоништа или да истрчавају на терен. Доцније су се већ навикли, па су и буквално радили под бомбама. Покојни Звонко Краљ, то се памти, дошао на војно добро у Батајници, кад, стражар неће да га пусти јер је на снази ваздушна узбуна. Краљ се испрсио пред њим и каже му: „Па, и ја сам војник!“

– Кад се већ спомињу склоништа, ми смо те прве ноћи, када су сви све погасили и сишли под земљу, имали опасан џумбус – вели Драган Батало. – Јер, забележен је такав пад потрошње, да је могло свашта да се догоди... Иначе,

Драган Батало

поносан сам на једну – „крађу“! То беше онда када смо неовлашћено преузели хрватски напон из Мостара. И тако два-три дана док нису открили. Ту струју смо користили за покретање сопствене потрошње у ТЕНТ-у. Пази, реч је о електричној енергији са другачијим карактеристикама од наше, јер смо ми били одсечени од УЦТЕ-а. И такву енергију смо увукли у нашу ТЕ а у електрани постоји бар триста тачака где би могли да се сретну њихова и наша фреквенција и да се направи хаос. Мислим да се то никада и нигде није урадило. Али... Ми смо то урадили.

Батало додаје:

– Сналазили смо се, позајмљивали, куповали... А комшије су нам дебело то наплаћивале. Мађари кажу – продаћемо вам струју, али да се снабде северна Војводина. Прихватимо и вежемо их на њихов систем. Два пута сам им у џаковима носио стотине хиљада марака за ту папрено плаћену струју. И Бугари су нам десет пута дигли цену за транзит неке струје из Румуније за Грчку, јер због НАТО бомби нисмо могли трговцима да обезбедимо пренос. Свашта смо радили, проналазили немогуће путеве, оживљавали заборављене „мртве“ далеководе... дуга је то прича, каже Батало, одајући признање колегама из „Електроистока“ за све што су тада радили.

Да ли им је лакнуло када је потписан кумановски војно-технички споразум? Не. Отклањање последица тешког разарања нашег електроенергетског система потрајало је месецима, њихов рат трајао је дуже. Али, у зиму 1999/2000. године, ипак, није било рестрикција. Обнова је била још један подвиг.

Милош Лазић

Рећи, а не рећи

Момчило Цебаловић

– Већ са првим бомбама схватили смо да ЕПС нема документ о „информисању у ратним условима“. Добио сам од генералног директора задатак, или пре наређење, да припремим правни акт о информисању у рату... А ја такав акт никада нисам чак ни видео, а поготово нисам знао за компанију сличну нашој која га има и на који бих се евентуално ослонио. У магновењу, одјурio сам у Републички секретаријат за информисање и питао „стручњаке“ како да обавештавамо јавност, а на мој ужас, одговорили су: „Па ви то знате боље од нас.“ Значи, лична процена оног ко ће преузети одговорност за све, ко ће у секундама да одлучује шта јесте за јавност, а шта не, ко ће знати да процени шта обавештава а не иритира оног ко те бије. Одлучено је - нико сем директора Центра за односе с јавношћу не сме да даје било какве информације, подсећа Момчило Цебаловић, тадашњи први човек за информисање у ЕПС-у.

Осим што је одређено ко једино сме да даје информације, по том акту било је забрањено свим новинарима, фото-репортерима и камерманима да улазе у просторије и објекте ЕПС-а.

– У Сектору је остало само неколико мушкараца, али нисмо имали ни фотоапарат, ни камеру... Имали смо једну расклиматану „флориду“ с којом смо се у свако доба отискивали на путовања по читавој Србији, све под бомбама. И стизали свуда на време. У тиму су били Дејан Јовановић, који је својим фотоапаратом снимао све, и Милдан Вујичић; они би, пре поласка на пут, купили дежурног сниматеља из „Дунав-филма“. По повратку с терена, сав филмски и фото метријал похрањивали смо на три места: у документацију ЕПС-а, у документацију „Дунав-филма“ и у „Прес центар“ Војске Југославије. Оно што су војници давали новинарима, то је тај наш материјал.

– Када су наши људи почели да чине подвиге, било је жеља појединца из врха тадашње власти да и ЕПС запева ону „Не може нам нико ништа“! Ипак, процењено је да нам то не треба, јер је непријатељ имао све електроенергетске објекте као на длану и тачно знао шта и како онеспособити, каже Цебаловић.

Он је најжешћи „рат“ водио с колегама из других медија које је непрестано звао како би из својих извештаја избацили глупости, недоследности и нелогичности типа „Погођена је трафо-станица, али термоелектрана и даље несметано ради...“

– Истина је такође да су наши људи, тих дана прави народни хероји, доживљавали и непријатности од оних који су остајали без струје и минут дуже него што су сматрали да је разумно. Као да нисмо у рату! Многи медији и неки политичари су такорећи одмах препустили забораву херојство наших радника... каже Цебаловић. Као сећање на те дане остали су писани трагови, фотографије и видео материјали, филмови...које смо направили како те бомбе и злочини, као и херојство ЕПС-а не би пали у заборав. Издали смо два специјална броја листа ЕПС-а: први поратни је изашао на Видовдан, 28. јуна 1999, а други у јулу исте године, који такође сведочи о тим данима.

Четка четки четка четку

У Ираку су се мучили с тим чудом и по месец-два, а ми непуна два сата. Истина је да су у кратком року наши стручњаци припремили хемијско средство које ефикасно уклања ову „паучину“, али изум Зорана Вучковића је, ипак, однео шњур

Да те Бог сачува. Јер, пази:

То су пројектили који уместо класичног експлозива имају 202 мање касете величине конзерве „кока-коле“ или пивцета, од којих свака има 147 калемова са по 150 метара електропроводних влакана (ових влакана је укупне дужине 4.454 километра!). Назив „графитна бомба“, мада нетачан, одомаћио се код нас првих дана маја, а потиче отуда што влакна имају проводљивост сличну оној коју има графит. Уза то, и раније су коришћене управо такве, од графита, а у „хуманитарној акцији“ познатој по имену „Пустињска олуја“. У Србији је те, 1999. године, ипак, све било друкчије: „наше бомбе“ су биле неупоредиво боље и, некако, софистицираније!

Влакна се састоје од тридесетак нити, свака пречника око 13 микрона. Једну нит чине цилиндрични електроизолациони носач пречника 6-7 микрона стакласте структуре (или, што бисмо ми рекли, стаклена вуна), и електропроводна превлака од чистог алуминијума. Просечан хемијски састав им је, редом: алуминијум 58 процената, силицијум оксид 34, калцијум 3,9, натријум 0,6, магнезијум 1, калијум 0,4 одсто, као и стронцијум, бакар и цинк у траговима.

Приликом ослобађања из касета влакна образују мрежу која прекрива простор и од неколико хектара. У директном контакту с електричним водовима далековаода и великим електроенергетским постројењима под напоном, ова влакна изазивају кратке спојеве и реакцију заштитних уређаја који постројења избацују из погона. Долази до пада дела или целокупног електроенергетског система.

„Упаковане“ су, као и кластер (касетне) бомбе, у пластични контејнер који на склоповима има експлозивно пуњење, како би га његово детонирање отворило на око три километра изнад циља. С предње стране има један купасти део од некаквог метала тешког „као туч“, који највероватније служи за навођење? Да војска није уредно односила све што нам је тих дана у комаду

падало на главе, можда би се о овоме знало и више. Овако...

Баш такве „графитне бомбе“, „паучину“, са и око електроенергетских постројења, радници ЕПС-а почели су да уклањају само два и по сата после првог бацања, у ноћи између 2. и 3. маја. Та влакна су скидали механички: народски речено, био је то „ручни рад“ који је обављан моткама, гранама, брезовим метлама или голим рукама... На о-рук. Улазило се у трафо станице и чистило, без размишљања да ли је опасно по здравље или није. Тек, десетак дана касније, из Института у Винчи стигли су резултати првих испитивања: та специјална електропроводна влакна нису ни радиоактивна, нити радиоактивно контаминирана. Писало је још и да нису хемијски отровна, ни еколошки опасна по околину, за земљиште и живи свет.

Обилићу, сури тићу

– Е, баш ми је жао што се тај мој „изум“ негде загубио током лутања наше изложбе по Србији. Неко га узео, за успомену – изнервирао се Зоран Вучковић, кога сам из милоште прозвао „Четкар“. – Волео бих да данас, када бележимо прву деценију од тог несрећног бомбардовања, „уживо“ видите како смо се тад носили с њиховим технолошким оружјима. А, с друге стране, можда је и боље?! Да не улазим у то да ли је реч о шали, или су тад мислили озбиљно, тек многи су ми пребацивали што сам, наводно, тим својим изумом „сачувао режим“! Ма, идите с милим богом, мислио сам, ал’ нисам смео да кажем гласно, па ја сам само гледао да сачувам

народ и електроенергетски систем... Е, после су смислили како смо тиме „провоцирали непријатеља“, па нас је он, је л’ те, још жешће бомбардовао.

Зоран је данас „кркобабићевац“, док своју сасвим заслужену пензију „крцка“ тако што брине о унучици, обилази пријатеље и колеге, помало зановета, редовно се смеје и избегава да заврши уз шаховску таблу на некој калемегданској клупи. Иначе, радио је у прослављеном „Електроистоку“ који је током једанаест недеља бомбардовања пре десет година, поднео најтеже бреме у систему ЕПС-а.

– То је било страшно – сећа се Зоран. – Прича о томе да је на наша постројења бачена некаква мрежа од стаклене вуне била је стварност слична научно-фантастичном филму. Шта је то, како, зашто... Није било одговора, а да смо га чекали, Србија би остала у мраку. И без тога имали смо посла преко главе... Ски-

Трафо-станција „Београд 5“ у време бомбардовања

дали смо ту „паучину“ и голим рукама. Не кажем да није било страха, али кад су из Винче, после недељу дана, јавили да су обавили анализу и да су влакна безопасна (само за људе, али не и за електроенергетска постројења), свима нам је лакнуло.

Проблем је, прича, био у томе што би, ако застане макар и једна једина нит, сав посао био узалудан.

– А тек ветар – наругушио се. – Скинеш „паучину“ с водова, а застане на тлу, околном дрвећу... Довољно је да заћарлија лахор, да подигне нити и набаци их поново на водове, па да сав посао буде узалудан. Само, ја све то што смо радили не доживљавам као некакво херојство. Јер, херојство је по мени лудило, а ми нисмо били луди, већ само патриоте предане своје послу, а уз то стручни и сналажљиви. Мој изум је најбољи пример те сналажљивости!

Рат с мраком

Ако би ове редове икада прочитао неко од научника који су се годинама бавили осмишљавањем технолошки софистицираних „графитних бомби“, сигурно би се шлогирао. Јер, „изум“ се састоји од две најобичније рибаће четке које су спојене механизмом налик на маказе. Просто к’о пасуљ, али тако му је. Џаба су кречили. Још и да парафрази-

рам ону песму – „Сватко има нетког тко га четка“, па да га дотучем.

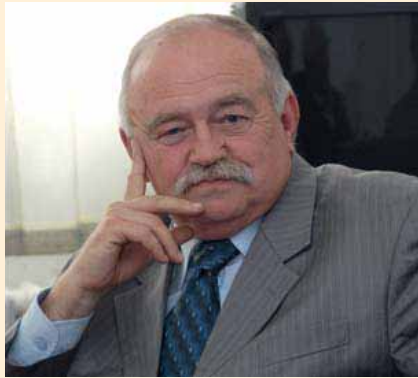
– У Ираку су се мучили с „графитним бомбама“ по месец-два – прича Зоран Вучковић. – А ми непун два сата. Добро, де, не бих да умањим знање наших стручњака. Јер, истина је да су у кратком року успели да припреме неко хемијско средство које би ефикасно уклањало „паучину“, али га нисмо применили јер оштећује постројења.

– Свашта смо издржавали, присећа се Вучковић. Како? Рецепт је једноставан – волимо своју земљу, своју фирму, свој посао... Када на све то додаш – инат, их...Ипак, најснажнији мотив ми је била – унучица. Заправо, једна њена суза.

– Плашила се мрака – уздахнуо је. – Дођем кући, она у таме, крај ње титра свећа, уплакана, светлуцају јој сузице. Ма, срце ми се кидало од тог призора. И кад кренем на посао, прати ме та слика... Ратовао сам против мрака, за све уплашене девојчице на свету. То је покретало не само мене, већ све нас.

Прича о својим колегама с поносом. Споминије

Они руше, ми обнављамо

Бранислав Томашевић

„откачили“. Некако дођоше до нас. Јави нам се неко оданде телефоном, пита: „Кад ћу да добијем струју?“ Почнем да се вадим: те овако, те онако, потрудићемо се, не схватам зашто је нас звао. Кад ће он, изнебуха: „Па добро, хоћеш ли ти да ми помузеш све ове краве?“ Испостави се да је реч о фарми с хиљадама крива.

Само, морам да одам признање стратезима бомбардовања, бар кад је реч о домаћинском односу према потрошном материјалу – каже уз смех. – Они су наша разводна постројења редовно гађали с две бомбе, тако да је увек понешто остајало што нам је омогућавало да се превежемо и премостимо. Да су трошили по једну бомбу више, не знам колико бисмо издржали. . .

Бранислав Томашевић, тада један од челних људи „Електроистока“, каже да не зна да ли је било теже под бомбама или после њих. Само што се бомбардовање завршило почела је обнова.

– Мада смо обнављали и под бомбама. Они руше, ми готово преко ноћи обнављамо. Паклено је било и на трафо-станицама, али и у Бољевачкој шуми. У темеље су гађали највеће и најважније далеководне који повезују ТЕНТ са Београдом и електроенергетским системом Србије. Тада су диспечери ЕПС-а такође чинили чуда. Проналазили су само њима знане путеве да допреме струју до потрошача, каже Томашевић.

А посебно приоритетних, додаје. Једном је ПКБ, у Падинској скели, остао без струје. У ЕДБ-у су их „откачили“. Некако дођоше до нас. Јави нам се неко оданде телефоном, пита: „Кад ћу да добијем струју?“ Почнем да се вадим: те овако, те онако, потрудићемо се, не схватам зашто је нас звао. Кад ће он, изнебуха: „Па добро, хоћеш ли ти да ми помузеш све ове краве?“ Испостави се да је реч о фарми с хиљадама крива.

Само, морам да одам признање стратезима бомбардовања, бар кад је реч о домаћинском односу према потрошном материјалу – каже уз смех. – Они су наша разводна постројења редовно гађали с две бомбе, тако да је увек понешто остајало што нам је омогућавало да се превежемо и премостимо. Да су трошили по једну бомбу више, не знам колико бисмо издржали. . .

једног (нисам им забележио имена и искрено ми је криво због тога) који је шест сати провео у хладној води Саве, кад су, оно, оборили далеководне код Обреновца. И другог који је висео на стубу далековода док су по њему падале бомбе.

– Позовем га телефоном и питам каква су оштећења, а он се дере у слушалицу: „Сачекај тренутак да експлодира и ова што сад наилази, ништа те не чујем од детонација.“

Од седамдесет осам дана бомбардовања, двадесет је провео на Косову и Метохији. Тамо је запазио и једну чудну појаву, којој тек данас сагледава смисао.

– Тамо нису бомбардовали електроенергетска постројења! Као да су их чували за себе. Ако је и било неког русваја, то је било последица саботаже, или „коллатерална штета“. Зна се да су терористи намерно минирали далеководне према Македонији, али, у принципу, све је сачувано. А по ужој Србији, страшно. Све мислим да су се посебно окомили на Ниш. Био сам тамо када су оно с осам разорних бомби погодили складиште „Југопетрала“. С разводног постројења гледао сам тај ужас: Ниш већ трећи дан у мраку, а над њим пламена кугла. И кад се тај пламени облак смирио, пустили смо струју. Е, после су нам Нишлије честитале. Кажу, једино у Србији може да се догоди да неко усред бомбардовања добије струју.

Милош Лазич
Фото: М. Дрча

Зоран Вучковић ових дана испред обновљене трафо-станице

Терор са земље и с неба

НАТО није гађао електроенергетске објекте на Космету, али је колатерална штета била велика. – Непријатељ руши, „епсовци“ поправљају. – Најтеже је било – после бомбардовања

Санација 10 kV кабла у центру Приштине

Авијација НАТО није током бомбардовања СРЈ 1999. директно гађала ниједан електроенергетски објекат на Косову и Метохији. Ни пројектилима са осиромашеним уранијумом, ни касетним нити графитним бомбама, којима би онеспособила разводна постројења или велике трафо-станице. Све што је у тих 78 дана разрушено и уништено било је само колатерална штета покушаја моћне ратне машинерије да уништи друге циљеве, пре свега војне, али и цивилне, све оне за које се могло претпоставити да служе одбрани земље.

У таквом бирању мета, страдали су углавном далеководи и тек понека трафо-станција, највише „стодесетка“ у Приштини, коју су оштетили шрапнели у близини баченог пројектила. Ипак, део електроенергетског система Србије на тлу Косова и Метохије био је до те мере угрожаван да је чешће био у колапсу него други његови делови. Падао је кад су НАТО авиони засипали графитним влакнима постројења у централној Србији и када је цела Србија била без струје. Колабирао је када су великим пројектилима или касетним бомбама кидане 400-киловолтне и 220-киловолтне везе с Црном Гором, Македонијом, или Крушевцем. Читави рејони остајали су без напајања када су, више пута, кидане везе између косовске висоравни и Метохије, или када је пресећана једно време једина веза са Албанијом, одакле је у то време напајана Метохија.

Најгоре је било када су, због кише бомби, чије су детонације непрестано одјекивале, неки крајеви по неколико дана остајали без струје, јер до покиданих далековода нико није могао да стигне. Или, таман се поправи, кад НАТО авиони поново заспу бомбама, а засипали су и дан и ноћ, нарочито Приштину и околину. Једнога дана, средином маја, „електроистокосци“ се тек вратили са поправке „скопског“ далековода,

а он опет готово на истим местима прекинут. Сутрадан, јово-на-ново. И ко зна колико пута тако. НАТО руши, „епсовци“ поправљају. Крај се не види.

Тих дана посебно је било критично у Приштини. Невидљиви непријатељ тукао је у налетима на три-четири сата и северно, и источно и јужно од града. Тако је покидао и једини преостали далековод преко кога се напајало водоводно постројење у Шајковцу, са кога воду добија цео приштински регион. Сунце уpekло као у јулу, а воде нема. Екипу приштинске дистрибуције на терен је повео инжењер Миодраг Миладиновић. Дуж трасе тражили су квар који је тешко видљив са земље. И чували се. Не од бомби, од снајпера албанских терориста, који су то подручје готово непрестано држали на нишану. Када су били на пола пута, стигли су и авиони, а монтери заклон нашли у јарку крај њиве. Лежали су у јарку два сата и 17 минута. Избројали су експлозије две касетне бомбе и 17 пројектила, а Миладиновић је, када су се касно увече вратили обављена посла, рекао да је најгоре било ишчекивање експлозије следеће касетне бомбе. Није могао да пореди тај страх са оним потоњим, када је са групом монтера био у трафо-станици „Колић“, на истом подручју, коју су албански терорис-

Нико није одлазио

Драгутин Марковић

Драгутин Марковић, тада директор „Електрокосмета“, кренуо је на трафо-станицу „Приштина 1“ чим је бомба оштетила трансформатор и разводно постројење.

- Тада нисмо знали да НАТО авиони „оверавају“ сваки циљ. Разгледали смо оштећења када се изнова чуло брујање авио-мотора. Интуитивно, склонили смо се иза зграде. Бомба је поново експлодирала у непосредној близини, а ударни талас све нас је добро здрмао. Била је, ипак, велика срећа да нико није погинуо. За наше екипе било је тешко и када је бомбардована зграда Поште у центру Приштинe. Радило се на повезивању мреже по читав дан, а за то време у околини града готово непрестано одјекивале су снажне експлозије НАТО пројектила. Знао да су неки бележили и по сто пројектила на дан. Ноћ се није рачунала – сећа је Марковић.

- У „Електроистоку“ био је изричит став да се чувају животи људи. У косметским условима то је често значило да се поправке далековода одлажу док год има начина да се обезбеди алтернативно напајање. Ипак, много пута су наше екипе биле на мети терориста или НАТО бомби. Пакао у мом сећању био је онога дана у мају када су монтери отишли на границу код Призрена. После завршеног радног времена, нико није ишао кући. Сви запослени окупили се у управној згради у Приштини и чекају – ћутке. Људи црни ко земља. Кад су се пред ноћ наши јавили радио-везом, одахнули смо – прича Божидар Ковачевић, тада директор „Електроистоковог“ погона „Обилић“.

О киднапованима ни гласа

Пре, током и после НАТО бомбардовања, на Косову и Метохији убијен је 51 радник Електропривреде Србије. Највише их је страдало од руку шиптарских терориста, који су оружане нападе на запослене на Површинским коповима „Косово“ почели још у лето 1998. године. Доласком међународне мисије напади нису престали. Радници сва три ЕПС-ова предузећа убијани су и на путу од куће до радног места, на кућном прагу или просто на улици.

Исте те године почела су и киднаповања радника ЕПС-а. За највећи број од 27 киднапованих судбина се још не зна, а упечатљиво је да су у једном дану, 22. јуна 1998, са копа Белаћевац, отета осморица радника Површинских копова. Већину отетих шиптарски терористи су одвели у непознатом правцу и то после доласка Кфора на Космет.

Киднаповани су запослени на Површинским коповима - Жарко Спасић, Драган Вукмировић, Зоран Ађанчић, Филип Гојковић, Душан Ађанчић, Мирослав Трифуновић, Пера Ађанчић, Мирко Буха, Србољуб Савић, Иван Челић, Зоран Марковић, Драган Димитријевић, Дејан Станојевић; затим, из ЈП Термоелектране - Драган Стевановић, Вељко Спасић, Милован Вукмировић, Светомир Димић, Владимир Ђокић, Петар Ракочевић, Хашим Шаља и из ЈП „Електрокосмет“ - Ђока Чубановић, Ремзи Бериша, Синиша Витошевић, Звездан Мојсић, Новица Марковић, Душан Ђиновић и Изет Гутић.

Приликом бомбардовања поште у Приштини оштећене су трафо-станице, стубови и мрежа

ти буквално растурили да би Приштину оставили без воде. Док су поправљали квар, на полицајце који су обезбеђивали монтере насрнули су били терористи свим оружјем које су имали. Одјекивали су појединачни пуцњи и рафална паљба, повремено и ручне бомбе, а монтери су за то време повезивали искидане каблове. Полиција је касно поподне успела да потисне терористе довољно далеко да с монтерима може безбедно да се извуче ка Приштини.

Драган Поповић, инжењер у тадашњем „Електроистоковом“ Погону „Обилић“ често је од почетка 1998. године, када су албански терористи започели рат на Космету, био на терену Ђаковице и Дечана, јер су далеководи још тада почели да страдају. До 24. марта 1999. кидала их је паљба са земље, потом НАТО авијација с неба. Било је у тих годину дана много тешких тренутака, али Поповић каже да нико из његове екипе не заборавља 25. мај 1999. Верују да их је тога дана код Дечана спасло провиђење, јер су само за сат избегли НАТО бомбу која је погодила стуб на коме су пошли да отклоне квар.

У лето 1998, његов колега, инжењер Славко Бошковић је три дана заредом ишао подно Мокре горе, у злогласну Дреницу, да поправи квар на далеководу и са екипом морао да се повлачи док полиција не потисне албанске терористе, а онда су квар отклонили свесни да снајпери могу да их нађу. Ипак, тврдио је тада да никада неће заборавити крај маја 1999, у граничној зони испод Призрена. Док су могли да броје, избројали су више од стотину експлозија НАТО пројектила. Страх од терористичког напада није ни престајао. Уз све то, никаква веза са Приштином није могла да се успостави. Опасност и са неба и са земље, а њих десеторица међу брдима. У Дирекцији „Електроистока“ у Приштини чекали су их до ноћи.

И данас, када се поведе разговор о бомбардовању, мало ко од Срба са Космета може да каже који је страх био већи: од НАТО бомби или шиптарских терориста. А нико и не покушава да тражи разлоге томе. Сви ће увек без двоумљена рећи да је тих дана било тешко, али да је пакао настао кад је бомбардовање стало. Са трупама Кфора сва насеља и све важне објекте запосели су дојучерашњи „ућковци“ и започели погром над Србима. Из ЕПС-ових објеката на Косову и Метохији протерано је око шест хиљада Срба и осталих неалбанаца. Али, то се више није сматрало ратом.

Анка Цвијановић

БОШКО БУХА

Сачекали су нас на капији

Бошко Буха, сада директор Дирекције ЕПС-а за производњу енергије, био је у време НАТО бомбардовања директор ЈП Термоелектране „Косово“ у Обилићу. Каже да је један НАТО пројектил пао у непосредној близини ТЕ „Косово Б“ и нанео мање штете на помоћним објектима, али да је на тој електрани драма кренула када је бомбардовање с неба стало, а

Бошко Буха

шиптарски терористи почели погром над српским и неалбанским живљем.

- Десетак дана по доласку Кфора, бивши радници Термоелектране и очигледно припадници терористичких група блокирали су капију ТЕ „Косово Б“ и нису нам дозволили да уђемо у круг. Били су ту и припадници Кфора са својим високим официрима, али ништа није вредело. Они, наводно, ни после два сата убеђивања нису могли да нам осигурају безбедност и једноставно су нам саопштили да треба да се удаљимо – казује Буха и при том не објашњава како је то била, у ствари, ситуација у којој само што није дошло до хватања за гуше, јер су Албанци на појединце насртали групно и без икаквог зазора од кфороваца, напротив, сматрајући их својим заштитницима, а Срби једва били у прилици да један другом прискоче у помоћ. То причају радници из ТЕ који су тога јутра били пред капијом.

Буха каже да су после тог јутра, када су их изабацили из електрана, а исто су урадили и са радницима Копова и „Електрокосмета“, највиши руководиоци косметских предузећа ЕПС-а, па и државни функционери Србије, данима у Приштини преговарали са официрима Кфора, како би омогућили повратак Срба на посао. Трајали су ти преговори скоро два месеца.

- Са ове дистанце јасно ми је да је то била само фарса и да представници међународне заједнице нису уопште имали намеру да очувају мултиетничност наших колектива и косметске средине. Просто речено, замајавали су нас, док су албански терористи настављали свој злочиначки поход на све што је српско. Наши људи почели су да се враћају на посао, а онда су Албанци

крнули да убијају једног по једног. Прво су почетком јула у стану у Приштини масакрирали Зорана Контитића, потом у продавници пуцали у Животу Јануса, и то само зато што је на српском затражио да купи хлеб. Била су то двојица инжењера, чија су убиства болно и претеће одјекнула међу Србима. Када су нешто касније пуцали

и на директора ТЕ „Косово А“ Зорана Станисављевића у ауто и срећом га промашили, официр Кфора га је лично испратио до граничног прелаза и саветовао му да се не враћа. А ми се и даље трудили да истински преговарамо – не без горчине прича Буха.

На питање који му је дан остао у најдубљем сећању, није лако одговорио. Премишљао је који од свих оних тешких дана по завршетку бомбардовања да помене, а да тешку ситуацију барем донекле дочара.

- Сваки дан смо заседали у згради ЕПС-а „Авала“ у Приштини. Ми тражимо заштиту за Србе и остале неалбанце, они непрестано обећавају, али ништа не мењају. На улицама Приштине на хиљаде нових фаца, с нескривеним набојем да уништавају, руше, па и убијају. Била су то лица каква никада раније нисам виђао ни у Приштини, нити било где на Космету. Било је тако претеће и ми тако незаштићени да ништа друго нисмо могли да учинимо, осим да беспомоћно гледамо с прозора, и када је албанска банда усред бела дана обијала и отимала наша службена возила на паркингу код „Авале“ – каже Буха.

Управо том казивању додаје:

- Да, био је 31. јул. Тај дан никада нећу заборавити. Данима већ нисам ноћивао на истом месту. Кренули смо из „Авале“ на још једно коначиште, а бели „голф“ за нама. Ми покушамо да заварамо траг, а он опет ту. Чини ми се да никада нисам био ближе смрти и никада беспомоћнији. Следећег јутра изашао сам из Приштине. Постао сам део колоне која још чека на повратак.

А. Ц.

Почетак експлоатације у октобру

Од октобра 2008. године откопано више од четири и по милиона кубика јаловине, а на делу копа појавио се и угаљ

Откоп јаловине на новом колубарском угљенокопу „Велики Црљени“ започео је у октобру прошле године. Од тада, до данас, на овој локацији откопано је нешто више од четири и по милиона кубика јаловине. У једном делу новог копа угаљ је већ „угледао“ светлост дана, а његово откопавање и испорука започеће, ако све буде текло по плану, половином октобра ове године.

- Отварањем овог копа обезбедиће се континуирана производња лигнита за потребе термоелектрана након престанка експлоатације угља на копу „Тамнава-Источно поље“ – каже тим поводом Живојин Јовановић, директор тог копа. Процењене количине лигнита на новом копу су око 32 милиона тона, а његова експлоатација ће потрајати око седам година. У том периоду биће створени услови за откоп лигнита на још једном новом копу – на „Тамнави-Јужно поље“, а на којем су резерве лигнита и неколико пута веће. Површина копа „Велики Црљени“ је нешто већа од 210 хектара, а на њему ће се откопавати лигнит изузетног квалитета чија је процењена топлотна вредност око

осам килоџула. Да би се откопао овај лигнит са његовог горњег слоја неопходно је уклонити земљу, чија укупна запремина премашује 20 милиона кубних метара.

Током 2008. године овде се радило селективно. Наиме, због недостатка одговарајуће механизације, наизменично су откопавани јаловина и шљунак. То је осетно успоравало процес производње али су укупне количине откопане земљане масе досегле планирану производњу од око два милиона кубика. Од почетка ове године радови на откопу откривке одвијали се у западном делу овог копа, а од плана откопа се, делимично, одступило због нерешених правно-имовинских односа и недостатка одговарајуће механизације. Од почетка априла овде се ради на откопавању шљунка, који се налази између јаловине и угља, након чега ће се прећи у јужни део копа, како би се откопале преостале количине од

Живојин Јовановић

око 600 хиљада кубика јаловине коју, овде, стручњаци зову „квартна глина“.

Директор Јовановић верује да ће, тако, до краја септембра бити створени основни предуслови неопходни за почетак експлоатације лигнита на овом копу. А пре тога, по већ урађеном пројекту, биће демонтиран и транспортован угљени систем са копа „Тамнава-Источно поље“ на овај коп. Након тога, уследиће редован годишњи ремонт свих делова овог система, а то подразумева израду нових траса система, монтажу трачних транспортера на новим локацијама и ново позиционирање багера и погонских станица. Тако ће, закључује Јовановић, бити створени сви услови за наставак откопа неопходних количина лигнита.

Да би се отворио нови коп „Тамнава-Јужно поље“, који ће са радом почети после завршетка експлоатације лигнита на копу „Велики Црљени“, неопходно је још једно измештање корита реке „Колубаре“ у укупној дужини од око два и по километра. Припреме за овај посао теку по плану, а измештање корита реке ће се радити на исти начин као у, такозваној, првој фази. У оквиру припрема за отварање овог копа биће „измештено“ и око километар и по реке Пештан.

М. Тадић

Највећи проблем „самци“

Лице рудара – Зоран Радивојевић

На новом копу за сада ради само један јаловински БТО систем. Шеф система је Зоран Радивојевић, дипломирани рударски инжењер, који је, углавном, задовољан досадашњим резултатима рада на о новом копу.

- У овом послу - каже он - увек има проблема. Тако је и сада. Због нерешених проблема са правовременом експропријацијом земљишта приморани смо да механизацију селимо из једног у други део копа. То битно утиче на наше укупне производне резултате, али нам више проблема задаје крупно камење које ми овде зовемо „самци“ и које се налази у структури

шљунка. Када багер наиђе на такав камен, он га закачи и ископа, али ми, онда, морамо да зауставимо откоп како не бисмо оштетили механизацију. На сцену онда ступају мали хидраулични багери који ово камење склањају из зоне у којој ради роторни багер. Услови рада су данас добри, али су овде ретки овакви дани. Наш дневни план је нешто већи од 200.000 кубика и ми га, углавном, остварујемо.

Проблем нам прави и недостатак одговарајуће стручне радне снаге (рударски техничари), а недостаје нам и значајан број помоћних радника, каже он.

Пола електране у ремонту

Због ремонта на заједничким постројењима прва три блока ТЕНТ А била су у исто време ван мреже - од 19. априла до почетка маја

Прва три блока Термоелектране „Никола Тесла А“ су, како је и планирано, од средине априла па до почетка маја, истовремено, била у ремонту. Блокови, укупне инсталисане снаге 725 мегавата били су, значи, ван мреже док су се обављали радови на њима и на заједничким постројењима – багер станици, димњаку и допреми угља.

Глишо Класнић, главни инжењер Сектора одржавања ТЕНТ „А“, наглашава да је истовремени застој сва три блока једини начин да се заврше планирани послови на њиховим заједничким постројењима. Најбитније је било у багер станици урадити чишћење базена и заме-

ну усисних и потисних цевовода багер пумпи, а што није урађено још од покретања електране. Чак трећина базена, стога, захваћена је каменцем и изискује обијање компресорима што је изузетно тежак и напоран рад.

„Двојка“ на „А“ локацији у ремонту је од 29. марта и мада је била спремна за прикључење на мрежу 30. априла, због повољне хидрометеоролошке ситуације, а на захтев Дирекције ЕПС-а за производњу енергије, покретање у нови циклус експлоатације померен је за 4. мај. У току тридесетодневног ремонта урађено је све што је било и планирано: замењено је 85 тона цеви економајзера и седам и по тона цевног система међупрегрејача у зони продора кроз изолациони плафон ложишта, урађена је ревизија и санација изолационог система резервног ротора генератора, реконструисано управљање и надзор 6 kV постројења...

- Током прегледа ротора турбине ниског притиска на том блоку уочен је и

Радови на поправци лопатица блока А-2

лом лопатице 24. реда, а као последица тога и деформација крајева четрдесетак лопатица истог степена. У оквиру расположивих резервних лопатица уграђено је 13 нових, санирана су деформисана места осталих лопатица и замењени су бандажни прстенови 24. и 28. степена – каже Класнић.

Блок А-3 је у ремонт ушао 12. априла. Планирано је да радови на њему трају 45 дана, тако да би требало да се на мрежи поново нађе 25. маја. Од већих подухвата на овом блоку Класнић издваја замену 50 тона цевног система економајзера и 23 тоне цевног система прегрејача 3, затим капитални ремонт генераторског прекидача, уградњу нове преклопне аутоматике 6 kV постројења и - као на блоку А-4 - реконструкцију погона регулационих клапни вентилатора свежег ваздуха, при чему се уместо система са челичним ужади-ма уграђује нови систем заснован на полужнозглобним везама.

За блок А-1 који је заустављен 19.

априла планиран је ремонт у трајању од 75 дана. За то време неопходно је, по речима Класнића, урадити капитални ремонт турбине и уградњу нових прструјних комора међупрегрејања, чија се испорука из Чешке очекује око 30. маја. Потребно је, такође, уградити и нови систем тиристорске побуде, произведен у Институту „Никола Тесла“, док на цевном систему котла предстоји замена око 15 тона цеви међупрегрејача 1 и 2. А планирано је и осавремењавање мернорегулационог уређаја блока, при чему је потребно да се промене меморијски и процесорски модули и инсталирају нове верзије софтвера. Током ремонта „јединице“ биће рађено и на замени изолационог јастука друге промаје котла ради смањивања фалш ваздуха и квалитетнијег сагоревања угља у котлу. Блок А-1 ће овако „освежен“ бити на мрежи почетком јула и помоћи ће у летњој повећаној потрошњи електричне енергије.

Р. Радосављевић

Ударно у априлу и мају

До краја маја три блока биће враћена на мрежу. Ремонт „Јединице“ у ТЕ „Костолац А“ одложен до средине јуна

После изузетних производних резултата у протеклом зимском периоду, ремонти блокова у ТЕ „Костолац“ почели су ове нешто раније. Већ крајем марта, због планираног ремонта у трајању од 45 дана, заустављен је блок Б-1. Почетком априла у ремонт је ушао и већи блок у ТЕ „Костолац А“ а последње недеље, због најављених радова који захтевају стајање оба блока, са мреже је искључена и друга производна јединица у ТЕ „Костолац Б“. Реч је о блоку који је до уласка у редовни ремонт нешто више од 1.900 сати био у погону без и једног испада са мреже.

Како истиче Ненад Јанков, директора Дирекције за производњу електричне енергије у ПД ТЕ-КО „Костолац“, реч је углавном о стандардним пословима осим на блоку Б-1 где је у току замена два реда лопатица на турбинама ниског притиска и уградњи нове опреме за систем отпепелјивања густом хидромешавином, и ови радови добро одмичу. Очекује се, стога, да ће се у мају сва три ова блока вратити на мрежу електроенергетског система Србије.

Ремонт већег блока у ТЕ „Костолац А“ завршен је почетком маја, десетак дана касније за излазак из ремонта биће спреман и блок Б-1 а до краја маја, како истичу у термоелектранама, на мрежу се враћа и други блок у ТЕ „Костолац Б“. Ремонт мањег блока у ТЕ „Костолац А“ одлаже се за средину јуна. Од нестандартних послова на овој, пре неколико година ревитализованој производној јединици, треба поменути замену стоп вентила који треба да стигне из Русије. Све остало спада у стандардне активности, па се не очекује да ће ремонт и овог најмањег блока трајати дуже од месец дана. То, практично, значи да ће већ у летњем периоду све четири производне јединице у Костолцу бити припремљене за стабилан рад у следећој грејној сезони.

Ч. Радојчић

Колос је стигао на „Дрмно“

Завршен је још један велики пројекат у ПД „ТЕ-КО Костолац“. Пети јаловински систем, вредан око 65 милиона евра, који је у функцији проширења производних капацитета Површинског копа „Дрмно“ - са шест и по на девет милиона тона угља годишње биће у функцији, како се очекује, после 21. маја. Транспорт багера СРс 2000 и одлагача АРС 8500 на ново радно одредиште, започет 27. априла трајао је пет дана, а после тога је уследило повезивање основне рударске механизације са транспортним системом и њено пуштање у пробни рад.

- Захваљујући разумевању Владе Србије и Министарству рударства и енергетике, као и ЕПС-у, који је издвојио значајна средства, реализован је овај пројекат од изузетног значаја за даљи развој српске електропривреде - изјавио је Драган Живковић, директор ПД „ТЕ-КО Костолац“, приликом завршетка монтаже и почетка транспорта багера и одлагача. - Са задовољством истичем да су српске фирме у значајном обиму учествовале у процесу монтаже овог система потпуно равноправно са великим привредним гигантима, као што су „Тисен-Круп“ и „Такраф“. Домаћим предузећима и индустрији учествовање у оваквом послу може само да служи на част и то је сигуран путоказ како даље да се ради и како да се у што већој мери у великим пословима са инопартнерима користе домаћи привредни капацитети.

Према речима Драгољуба Лаковића, саветника генералног директора ЕПС-а и председника Комисије ЕПС-а за реализацију пројекта Пети јаловински систем, идеје из 2001. године постају реалност. Уласком овог система у експлоатацију, међутим, ова прича се не затвара јер ће се већ затварањем копа „Ђириковац“ добити нових три милиона тона угља годишње, односно изаћи ће се и на 12 милиона тона годишње. И на том нивоу ПД „ТЕ-КО Костолац“ не би требало да се заустави већ мора да инсистира у ЕПС-у и надлежним државним институцијама да се на овој локацији направи још један блок као заменски

Најмодернији багер у Европи

капацитет за блокове ТЕ „Костолац А“ и да се крене у процес отварања новог копа на западном потезу костолачког угљеног басена.

- Од 15. маја машине ће бити спремне да откопају прве количине јаловине, чиме се обезбеђују услови за повећање производње угља на девет милиона тона угља годишње - рекао је Мирослав Ивковић, главни менаџер пројекта Пети јаловински систем. - Све то није протекло лако, али успели смо да добијемо најмодернији багер оваквог типа у Европи.

Како је истакао Гунтер Дрегерт, представник „Такрафа“, ова машина је резултат уложених напора свих партнера и очекује се да ће овај багер у Србији успешно радити, постизати добре производне резултате и бити одличан пример квалитетне сарадње ове фирме и ЕПС-а и за будуће пројекте. Вагнер Хуберт, представник фирме „Тисен-Круп“, посебно је нагласио задовољство због поштовања утврђених рокова. Тим пре, пошто су и подизвођачи радили у тешким условима. Наставак успешне сарадње са ЕПС-ом очекује се и на другим новим пословима.

Поред иностраних реномираних фирми за производњу рударске опреме „Такрафа“ и „Крупа“, у реализацији овог пројекта биле су ангажоване и домаће фирме: „Минел АБЦ“, „Лола Дам - монт“, „Гоша Монтажа“ и „Гоша ФОМ“, „Колубара метал“, „Производња, ремонт и монтажа“. Комплетан пројекат реализован је за 22 месеца и финансиран је средствима ЈП ЕПС.

Саша Срећковић

Двоструко исплаћена опрема

Са очекиваним подмлађивањем објекта, рачуна се на раст инсталисаног капацитета четири агрегата за 25 одсто и на повећање производње за 16 процената

У ХЕ “Зворник” жељно ишчекују већ сада неизбежну ревитализацију постројења, јер гро опреме није мењан од пуштања у рад тог првенца на Дрини пре 54 године. А то је и двоструко дужи период од пројектованог радног века тада уграђених виталних машина. Због израбованости постројења стрепи се од чешћих озбиљнијих кварова агрегата и њихових дужих застоја у раду. Захваљујући потребним

Изнад плана производње и у прва четири месеца

ремонтима и добром одржавању, иако у раду више од пола века, у овој електрани производни планови најчешће су пребацивани. У том правцу иде се и ове године: у прва четири месеца производни план је пребачен 16,6 одсто – каже за „kWh“ Милорад Драгић, директор ХЕ “Зворник”, огранка ПД “Дринско-Лимске ХЕ”.

- Студија оправданости ревитализације и модернизације опреме ХЕ “Зворник” урађена је у бироима “Енергопројекта” још 2000. и дорађивана је још у следеће две године. По том документу ревитализацијом би се повећала снага електране са садашњих 96 на 121,4 мегавата, или за 25,4 одсто – истиче Драгић. - Производња електричне енергије на основу тога порасла би за 16 одсто, или са просечно годишњих 476,9 милиона на 551,2 милиона киловат-часова. Планираним повећањем снаге постојећа четири агрегата од по 24 мегавата, практично, добио би се још један нови. По тадашњим прорачунима ова инвестиција коштала би 63,4 милиона евра, с тим што би се ревитализација реализовала за пет година. Радни век електране продужио би се тиме бар за следећих тридесет година.

Идејним пројектом предвиђена је замена комплетне електромашинске опреме. Од тих најважнијих послова, код турбине би се повећао пречник

радног кола са 4,65 на 4,90 метара, повећао би се проток воде и значајно би се повећао степен искоришћења турбине. Радови подразумевају и ревитализацију остале опреме, пре свега крана на круни бране (а којег нема у машинским халама) и мостне дизалице, јер је то и услов да се крене у ревитализацију агрегата. Јер, садашњи кран непоуздан је за рад са већим теретима, а само ротор генератора тежак је 200 тона. Према речима Драгића, за раст производње, на овој из категорије високих брана, неопходно је и повећање пада воде који сада износи 20 метара. Тај захват би се реализовао минирањем остатака загата из периода градње бране и прокопавањем корита доње воде у дужини од километар и по. Током тих радова ископало би се око 150.000 кубика шљунка и другог материјала, чиме се добија нижа кота за 70 центиметара. Тендер за радове на уклањању остатака загата низводно од бране расписан је и објављен ове године. Имајући у виду, међутим, да је припрема радова још у фази пројектовања, тек крајем 2010. године биће спремна документација која ће омогућити да се започне конкретна реализација послова у оквиру припрема за ревитализацију агрегата.

- У тој фази, али и у току саме обнове, проблемимогунастатизбогпомањкања стручних кадрова - напомиње Драгић.

Биће неминовно отпуњавање Одељења за ревитализацију, које је предвиђено и садашњом систематизацијом послова у ХЕ “Зворник”. Број запослених је у међувремену са некадашњих 135 сведен на само 72 радника. Смањивање је изазвано одласком људи по разним основама, тако да већ недостају два инжењера, с тим што ће још два таква стручњака ускоро отићи у пензију. Мањак инжењера и мајстора

различитих профила надокнађује се спремношћу људи да дођу у електрану када год треба и то без плаћања прекоремених сати. У прилог већој дисциплини у раду у међувремену је поштрена контрола радног времена увођењем електронског евидентирања уласка и изласка запослених из електране.

За 53 године рада ХЕ “Зворник” је произвела 23,9 милијарди киловат-часова електричне енергије. У тренутку пуштања у рад била је кичма електроенергетског система Србије, дајући 30 одсто производње електричне енергије. Иако њено учешће данас износи само око један и по одсто, остала је поуздан и важан део тог система имајући у виду и да испоручује чисту енергију. Интересантно је да је у 2005. години, дакле после пуних 50 година рада, када је и обележен тај јубилеј, остварена рекордна годишња производња од 567,4 милиона киловат-часова електричне енергије на прагу електране. Иначе, после тог старосног доба, примећује Драгић, свака година обележава се као јубиларна, с обзиром на то да је у објектима овакве врсте и датума “рођења” радни век опреме пројектован за највише три деценије рада. А у ХЕ “Зворник” чак и опрема која је мењана старија је од две деценије.

М. Филиповић
Фото: М. Дрча

„Јединица“ у капиталном ремонту

У току припреме за замену турбинског вратила на А-7 и санацију напрслине на вратилу

У ХЕ "Ђердап 2", која је у прва три месеца остварила производњу већу од плана за 11 одсто, ових дана је врло живо. У току је капитални ремонт А-1, обавља се демонтажа А-7 ради замене турбинског вратила и приводе се крају припреме за санацију напуклине на прелазном радијусу прирубнице турбинског вратила на А-8.

Капитални ремонт првог агрегата, по плану, потрајаће три месеца. Поред стандардних радова одржавања хидромеханичке, турбинске и генераторске опреме, на овом агрегату биће обављени и радови унификације и модернизације опреме. Конкретно, извршиће се замена опреме турбинске регулације, командна табла са аутоматиком и стари делови радијалних лежаја новим, издржљивијим и поузданијим тефлонским сегментима.

Тиме се, како истиче Јован Миловановић, директор ХЕ "Ђердап 2" приводи крају процес унификације и модернизације опреме, којим се постиже сигурнији и поузданији рад ове електране. После модернизације опреме која ће се спровести на агрегатима 1, 2, 7 и 8, у току ове године преостаје још само замена поменутог опрема на А-3, што ће се обавити следеће године. Капитални ремонт агрегата А-2 отпочеће у другој половини маја и трајаће четири месеца због извођења радова на ремонту брзог претурбинског затварача.

Током летњих месеци, најкасније до 1. септембра, биће према плану замењено напукло турбинско вратило на А-7. Његова испорука од произвођача очекује се у јуну. Припреме за замену су у пуном јеку. Агрегат је већ демонтиран, а вратило са радним колом турбине постављено је на монтажни

Вратило са радним колом турбине на монтажном блоку А-7

блок. У току је припрема неопходног алата а што, уз стечено искуство са замене вратила на А-6, гарантује испуњење рока замене до краја септембра. На овом агрегату, иначе, замена турбинске регулације, лежајева и аутоматике већ је обављена, па је реално очекивати да ће ова машина снаге 27 MW спремно дочекати јесење воде и зимски период појачане потрошње електричне енергије.

Заправо, цео "Ђердап 2" биће потпуно спреман за наведени период, јер се, поред тога, приводе крају и припреме за санацију уочене напуклине на прелазном радијусу прирубнице турбинског вратила на А-8. Срећом, дубина прслина није велика, максимално износи 12 милиметара. Благовремено откривање напуклине, уз обављена снимања и испитивања по дужини и дубини, показала су да се она може успешно санирати, чиме ће се обезбедити несметан продужени експлоатациони век вратила.

Технологију и пројектну документацију припремио је Институт за испитивање материјала из Београда. Санирање прслина обавиће се током ремонта агрегата А-8, који је планиран да отпочне 1. септембра и да траје три месеца. У активности усмерене на продужење радног века вратила укључују се и стручњаци Машинског факултета из Београда. Они ће детаљније проучити и испитати узроке појаве напуклина на прелазном радијусу прирубнице турбинског вратила, које, нажалост, нису ретка, већ честа појава и у нашој и у румунској електрани. Испитивања би требало да покажу да ли су узрок могуће конструкцијске непрецизности или неки други елементи, као што су појава резонанце приликом хаваријских испада. У сваком случају омогућиће трајно отклањање уочених узрока током будуће ревитализације опреме и њен поуздан рад у даљој експлоатацији.

Ч. Драгишић
Фото: М. Дрча

Вински и свињски Срем

Тек после 2000. године покренут снажан развој електроенергетских објеката. – Адаптација и реконструкција једне од најстаријих ТС 110/20 kV. – Металски и дрвени комплекс и текстилна индустрија потискују пољопривреду

На подручју најмањег огранка у ПД „Електровојводина“ налази се и једина војвођанска планина Фрушка гора, тако да је ово конзумно подручје и подељено на равни (свињски) и брдски (вински) Срем. Са две општине на том подручју – Сремском Митровицом и Шидом – огранак има 44.000 купаца, а географски простор омеђен је још и Савом и границом према Босни и Херцеговини и Хрватској. Све ово битно

Реконструкција ТС „Сремска Митровица 1“

је истаћи јер је ово подручје у протеклим ратним годинама највише и било под ударом миграције становништва из бивших република СФРЈ. Такав изузетан прилив нових потрошача није било могуће до краја потпуно енергетски испратити, тим пре што су се они најчешће „дивље“ прикључивали на електроенергетску мрежу.

- Ако нема жице нема ни продатог киловат-часа, мото је не само мој него и мојих сарадника. Значи жица доноси профит – истиче тим поводом за „kWh“ Ђорђе Фаор, директор Огранка Сремска Митровица, ПД „Електровојводина“. Он, међутим, указује и на то да су захваљујући бољем економском стању у друштву и отварању Србије према свету после 2000. године, са хуманитарним донацијама и уз финансијску помоћ локалне самоуправе, таква насеља, ипак, електрифицирана онако како то техника захтева. У првом плану био је и прелазак ЕЕО са 10 на 20 kV напонски ниво, с тим што се није занемаривала ни нисконапонска мрежа.

Према речима Фаора, период транзиције и приватизације није заобишао ни овај крај. Тешко је, тако, схватити да је нестало некада моћни ПИК „Сирмијум“ и да уместо њега сада ничу металски и дрвени комплекс или текстилна индустрија, али везани за аутомобилску индустрију. Никла је тако и ваљаоница и арматура гвожђа, а почиње се и са градњом лив-

нице. Текстилне фирме, пак, израђују седишта за аутомобиле. И док је „Митрос“ на техничком минимуму, традицију агрокомплекса наставља само приватна фирма „Биг Бул“ са све већом експанзијом. Пољопривреда је свакако остала у селима, али она су веома осиромашена. Успешан пример приватизације представља и фирма „Viktor Oil“ у Шиду, која добро ради. Карактеристично је и то да су овде фирме због близине граница куповали, пре свега, Словенци и Хрвати, па је остало као отворено питање да ли ће наставити да раде оно што су већ производили или ће то бити потпуно нови производни погони. Што се тиче ЕД Сремска Митровица најважније је да привреда ради и да плаћа испоручену електричну енергију.

Како истиче Фаор, од предстојећих задатака међу најважнијим је да се угаси напон од 10 и да цео конзум пређе на 20 kV, а што је било планирано да се заврши до краја 2010. године. Због мањка пара за те потребе на почетку године се мало застало, али се од тих инвестиција неће одустати и све ће бити могуће да се заврши у периоду 2011 - 2012. година.

Највећи послови, иначе, предстоје у северном прстену општине Шид. У адаптацију и реконструкцију кренула је ТС Сремска Митровица 1, 110/20 kV, која је стара већ педесетак година и једна је од чворних у Срему. Електроенер-

гетска мрежа у највећем делу брдовитог Срема је модернизована и у веома је добром стању. Ова дистрибуција даје допринос и у снабдевању електричном енергијом купаца у пограничним областима. Већ су, тако, изграђени потребни далеководи на граничним прелазима Батровци (према Хрватској) и Сремска Рача (према БиХ).

Задовољавајући резултати постижу се и у наплати потраживања и у исказаним губицима електричне енергије. У 2008. години је просечно наплаћена фактурисана реализација (значи без старог дуга) износила 96,6 одсто, док су губици достигли 12,5 одсто. Са добрим степеном наплате настављено је и у прва четири месеца ове године, јер је наплата на нивоу прошлогодишњих резултата. Без обзира на економску кризу, остаје простор да се наплата електричне енергије још повећа, а посебно да се направи прави рез у смањивању губитака.

- Постоје, свакако, неискоришћене резерве, али њих није могуће покренути без помоћи државе – истиче Фаор. – Посебно у делу комерцијалних губитака, који настају крађом и неовлашћеним коришћењем електричне енергије, а ту су нама руке везане. Ми само можемо да поднесемо тужбени захтев, а све остало зависи од правосуђа које, међутим, тактизира. Решења која касне стварају нам доста проблема, јер губимо много времена док чекамо на њих, чему треба додати и проблеме с пресудама које су донете у нашу корист, а које није могуће наплатити због тога што су ти потрошачи без икаквих примања...

У овој години, наводи Фаор, по разним основама, тужено је већ 66 потрошача за износ изнад 2,76 милиона динара, као и пет правних лица за укупно преко 44,59 милиона динара.

М. Ф.

Фото: М. Дрча

Инвестиција од 55 милиона динара

Изградњом ТС 35/10 kV „Стублине“ побољшано снабдевање електричном енергијом купаца у Обреновцу

Пуштањем у рад недавно изграђене средњенапонске трафо-станице „Стублине“, подигнуте поред већ постојеће, изграђене пре готово четири деценије, поузданост напајања електричном енергијом и напонске прилике житеља конзума Погона Обреновац знатно су побољшани. Нови дистрибутивни објекат завршен је у предвиђеном року и у њега је уграђена савремена опрема на оба напонска нивоа – 35 и 10 kV.

- Имајући у виду да наши купци не живе само у централним деловима главног града, као и да сви купци имају исте потребе за електричном енергијом, уложен је додатни напор да се и у овој деликатној економској ситуацији овај објекат, који је коштао 55 милиона динара, заврши у планираном року – истакао је Стеван Милићевић, директор ПД „Електродистрибуција Београд“, приликом пуштања у рад нове ТС „Стублине“ у Обреновцу, средином априла. – Значајно је, при том, да техничке могућности омогућавају да се, уколико то енергетске прилике захтевају, поред постојећег трансформатора може укључити још један, односно удвостручење садашњег капацитета трафо-станице. А све то омогућила је и од октобра прошле године изузетна помоћ града Београда, а посебно градоначелника Драгана Ђиласа и његових сарадника. Одговарајуће објекте, значи, „ЕДБ“ подиже тако после осам година, када

Са пуштања у рад ТС „Стублине“

им је било онемогућено да то чине у рубним деловима града, где је цветала дивља градња, а сама насеља нису била урбанистички решена. Отворену подршку имамо, такође, и за даљу градњу таквих објеката.

Мирослав Чучковић, члан Градског већа, тим поводом напоменуо је да је сарадња града са „ЕДБ“ у протеклих осам месеци била на највишем нивоу за протекле две деценије, као и да је ово ПД показало да је потпуно способно и спремно да одговори свим захтевима да би се купцима обезбедиле боље напонске прилике.

Наводећи предности новог објекта, Љиљана Фундук, водећи инжењер у Служби за припрему и уговарање у Дирекцији планирања и инвестиција

ПД „ЕДБ“, посебно је издвојила могућност селективног искључивања купаца услед евентуалних кварова. Јер, у старом постројењу због тога искључивао се конзум целе трафо – станице. Опремљена је модерним 35 и 10 kV разводним постројењем са вакуумским прекидачима, микропроцесорском заштитом и даљинским управљањем. Објекат, осим тога, има и шест извода, два више од ранијег, што гарантује да ће нови потрошачи моћи да се прикључе, а да се при том не угрози поузданост напајања. А све то умногоме је повећало поузданост напајања електричном енергијом конзума Погона Обреновац, а првенствено житеља Звечке, Ратара и Уроваца.

М. Стојанић

У ТЕРЕНСКИМ ВОЗИЛИМА „ЛАДА НИВА“

Гас смањује трошкове

На основу анализе Службе транспорта ПД „ЕДБ“ о утрошку горива у 75 теренских возила „лада нива“ у којима је, према препоруци директора ПД „ЕДБ“, у циљу рационализације потрошње уграђен уређај за ТНГ (течно-нафтни гас), доказало се да је ова инвестиција била сасвим оправдана. Јер, у петомесечном периоду - од почетка новембра 2008. до краја марта 2009. године - остварена је финансијска уштеда од 2,238 милиона динара.

- Ако се има у виду да је у овом периоду однос потрошње гаса и бензина био 80 према 20 одсто, а да се у летњем периоду очекује и коришћење гаса (90:10 одсто), као и да су четири „ладе нива“ у Младеновцу готово искључиво трошила бензин, јер им није било омогућено коришћење гаса на пумпама на овом подручју, на годишњем нивоу, значи, могу се очекивати још веће уштеде – каже Мирослав Босанчић, помоћник директора ПД „ЕДБ“ за техничка питања. Просечна уштеда на месечном нивоу по возилу износи од пет до шест хиљада динара, па се тако и ТНГ уређај исплаћује за мање од годину дана. А на основу коришћења тог горива, на пример, у следећих пет до шест година уштедеће се и више од трећине вредности возила.

М. С.

Од уштеда до „зелених“ канцеларија

Више од двадесет решења понуђено за најбољу иновацију, а за ефектан слоган пристигло петоструко више предлога

Значајан капитал сваке компаније су управо њени запослени. Уколико су радници задовољни местом које заузимају у свом предузећу, самим тим повећавају продуктивност рада. То се неизбежно рефлектује на повећање задовољства корисника услуга, што се опет одражава на побољшање пословања и профит компаније. Колико је запосленима у ПД „Југоисток“ битно осећање припадности које пружа сазнање да су важна карика у ланцу успешног пословања свог предузећа, показали су и конкурси за најбољу иновацију и слоган.

На конкурс за најбољу иновацију, која омогућује боље пословање и уштеду трошкова, пристигло је, наиме, више од двадесет предлога. А за ефектан слоган, који представља предузеће као модерну компанију која тежи да буде блиска купцима и да пружа квалитетну услугу, приспело је петоструко више.

Предлози за увођење иновације на подручју ПД „Југоисток“ представљају праву ризницу модерних техничких идеја прилагођених строгим захтевима тржишта и потребама купца. Један од предлога базира се, рецимо, на брзом локализовању и отклањању кварова на дугачким 10 kV водовима, а са којима се напајају домаћинства у планинским пределима. Осмишљено је решење које би знатно скратило време прекида напајања, што поред осталих параметара директно утиче на квалитет испоручене електричне енергије. Управљање средњенапонском мрежом помоћу прекидача (снаге PU 106), са припадајућом опремом, омогућава краће време прекида у напајању купаца електричном енергијом, већу поузданост система, брзо локализовање квара на мрежи, као и смањења трошкова от-

ЕД Лесковац: јака служба за контролу купаца

клањања квара, екипа и трошкова коришћења возила.

Апликација за израчунавање параметара поузданости, замишљена као веб апликација која ће радити на корпоративној рачунарској мрежи „Југоистока“, такође, веома је занимљив предлог иновације. Агенција за енергетику ускоро ће, у складу са праксом развијених земаља и дерегулацијом електропривреде у Србији, прописивати циљне вредности показатеља квалитета дистрибуције електричне енергије, па самим тим и поузданости напајања купаца електричном енергијом. Уз то, прописаће се и механизам подстицаја и пенала на основу којег се дистрибутивном предузећу повећава или смањује приход, односно намеће обавеза надокнаде штете купцима. Обим новчаних средстава за кажњавање и награђивање неће бити мали. У земљама где је овај механизам уведен чак неколико процената прихода дистрибутивних компанија. Ово је вероватно најважнији, али не и једини разлог за креирање апликације којом би се униформно пратили прекиди и рачунали параметри поузданости елек-

тричне енергије. Занимљив је и предлог о употреби кабловске завршнице за 10 kV каблове на 35 kV каблу.

У центру многих предлога за иновацију је и смањивање губитака електричне енергије у мрежи. А у жижи предложених решења за тај проблема је нисконапонска мрежа, јер се у њој губици највише и јављају. Имплементација јединствене софтверске платформе за прорачун губитака, убрзано снимање и дигитализација нисконапонске мреже у постојећем Географско информационом систему, инсталација контролних бројила у трафо-станцима 10/04 kV и

наставак тренда убрзаног покривања конзумног подручја даљински читаваним бројилима уз техничко и кадровско појачање служби за контролу купаца, по дубоком уверењу иноватора, представља сигуран пут у трајно смањење комерцијалних губитака у „Југоистоку“.

Циљ предлога за формирање „зелених“ канцеларија је стварање подлоге за интеграцију критеријума штедње и заштите животне средине у канцеларијско пословање, посебно у одлучивању о располагању папиром и осталим потрошним материјалом. Критеријум заштите животне средине у канцеларијском радном окружењу није замишљен да парира традиционалним, као што су цена, доступност и функционалност, већ да буде придодат, уз уштеду електричне енергије и материјала. Наравно, заштита животне средине у свему томе је доминантна. Циљ информисања запослених, примера ради, може се постићи, уместо копирања потребног документа и прослеђивањем скениране електронске верзије документа. На овај начин избегавају се утрошак папира, тонера и електричне енергије.

О. П. Манић

Монтери потребнији од хлеба

Наплата у оквиру просека огранка – домаћинства дугују три, а вирманци две фактуре

Погон Пожега, Огранак Ужице, ПД „Електросрбија“ има 14.216 купаца од тога је чак 12.747 из сектора домаћинства. Дужина мреже је нешто преко 1.000 километара свих напонских нивоа а губици су током 2008. године били 12,37 одсто. До припајања Ужица Краљеву, Пожега је била погон са пословницама Ариље и Косјерић, а сада су то раздвојене пословне целине са неким заједничким пословима: израда обрачуна за све категорије купаца за сва три погона (30.294 купаца) као и рекламације купаца, пријаве-одјаве купаца, израда читачких спискова и других послова, погонско књиговодство, возни парк - тешки камиони, правна служба и послови безбедности и здравља на раду.

- Домаћинства нам дугују три фактуре, вирманци две. У 2008. години испунили смо наплатни задатак код домаћинстава са 95 одсто, а код вирманаца са 97,5 одсто, што је задовољавајући резултат и у оквирима је просека за огранак - каже Мишко Јаковљевић, директора Погона Пожега.

- Стално се ради на наплати и све друге активности су у другом плану. Како је последњих месеци дошло до знатног пада наплате, принуђени смо да се довијамо на разне начине како бисмо наплатили заостала потраживања. У категорији вирманаца, три највећа дужника дугују преко двадесет милиона динара, па смо принуђени да водимо кампању са меницама, дакле, полагање менице као залог и склапање уговора о одложеном плаћању на четири месеца. И поред свега, привреда је овде у релативно добром стању.

Како истиче Јаковљевић, што се тиче категорије домаћинства, ситуација је неповољнија у односу на вирманце, због чега су принуђени да непрекидно искључују дужнике са мреже а тамо где то из техничких разлога није могуће, поред подношења кривичних пријава због недозвољавања приступа мерном месту и утужења за заостали дуг, принуђени су и да измештају мрежу. Несавесним купцима, тако, искључује се електрична

ЕД Пожега: преостаје само пет дана за радове на мрежи

енергија упркос свим непријатности-ма које доживљавају радници на терену па све до директора погона.

Током прошле године у Пожеги је подигнуто 328 бетонских стубова и једну ТС 10/04 kV, а започела је изградња још две стубне ТС. Ове године пушта се и ТС 110/35 kV у Ариљу, па ће Пожежанима остати резервна снага од 20 MVA. С обзиром на то да се ранијих година развијала индустријска зона у Милићевом селу, већу снагу од досадашње траже приватне фирме, хладњаче и други погони производне делатности. Планира се, стога, изградња једне ТС 35/10 kV, али све то зависиће од прилива средстава. Лоша изолација на појединим далеководима, такође, прави велике проблеме, па је на појединим правцима нужна замена комплетне изолације. Дешавало се, на пример, прошле године да због лоше изолације поједини далеководи и дневно испадају више пута.

У Пожеги посебно велики су проблеми са радном снагом. Погон укупно има 66 радника, старости просечно 48 година. Међу њима су четири инвалида рада треће категорије, пет радника неспособних за висину, као и

четири за тежак физички рад. Четири радника, уз то, ове године иду у пензију... Преко је, стога, потребно пет младих монтера. У возном парку још су дизалице из 1979. године. То утиче на трошкове одржавања, који износе два и по милиона динара, јер се не престано ангажују возила у Ариљу и Косјерићу.

- Пет дана читавамо, пет дана разносимо рачуне, пет дана радимо на наплати дугова, и преостаје само пет дана да се ради на мрежи, што је сигурно недовољно. Све до 2000. године у погону је радило 95 радника. А ни стручни кадар се не обнавља и у протеклих пет година примљен је, тако, само један монтер. У последњих девет година, ипак, није било тежих повреда, јер се о томе посебно води рачуна. Строго се придржавамо правила која су систематски уређена и исказања нема - наводи директор Јаковљевић. - Свему томе посебно су помогли ДМС и QMS систем, као и низ других новина уведених у последњих неколико година а које омогућавају квалитативне помаке и бољу организацију пословања.

П. Максић

Светло у тунелу?!

Нафта је поскупела, а вредност акција поново почела да расте: да ли је на помолу крај кризе?

Да нам је неко рекао да ће се једном још и радовати када поскупи нафта, помислили бисмо да са том особом, свакако, није баш све у најбољем реду. Али, однедавно, више не мислимо тако.

Нафта је поскупела. Каква сјајна вест, сложили бисмо се сада ми са свима онима који су баш тако и реаговали у првој недељи након првомајског празновања када је барел петролеја, негде поткрај те седмице (8. маја) достигао око 58 долара, што значи да је коштао за осам одсто више него пре празника. Или за чак 70 процената скупље него на самом дну кризе, у фебруару.

Драстичан пад цене нафте са оних, признајемо, незамисливих безмало 150 долара, колико је то буре од 159 литара (барел) коштало прошлог лета, наиме, представљало је само савршену илустрацију тешке „буле“ у коју је читава планетарна економија, чим се дознало за америчку „хипотекарну ујдурму“, потом запала. Последице су, дакле, вести о опоравку баш те цене могле да значе само супротан ток ствари, то јест да се светска привреда, ето, најзад нашла на путу оздрављења....

Да ли је?

Оптимисти и песимисти

О томе се сада широм света широко нагађа, а теза, доиста, има различитих. На једној страни су, без сумње, вести кадре и да нас разгале, пружајући нам доказе да је најгоре, ипак, остало за нама. Таква би, рецимо, могла да буду најновија саопштења која кажу да су баш уочи најновијег поскупљења нафте (уосталом, као један од главних разлога за то), на Лондонској берзи акције поскочиле за 4,5 одсто, у Токију за 5, а у Њујорку нешто мање, за 2,4 одсто. Индекс CAC 40 са Париске берзе, који је 9. марта износио 2.500 поена је, међутим, 4. маја достигао 3.200 поена, или за чак четвртину више него непуна два месеца раније!

Вредело би поменути и податак британског „Економиста“ по коме је током четрнаест радних дана, закључно са 27. мартom, индекс S&P 500 по-

Боље вести са светских берзи:
Париз, Њујорк...

растао за 21 одсто, или процентуално највише још од давне 1938. године(!), као, и нешто касније, додатне доказе о могућем опоравку светске привреде, међу којима свакако беше и тај да је у марту и априлу, током шест узастопних недеља, на 42 посматране берзе дошло до раста вредности акција од, у просеку, 20 процената!

Подаци о кретању цена неких акција, нарочито оних најпроблематичнијих, дакле банкарских, за многе су, при том, морали да буди готово задивљујући. У напису објављеном у париском „Монду“ је, тако, Жорж Иго, сада директор „Global Advisors“, а некада потпредседник берзе у Њујорку, тврдио да је од 9. марта, када су индекси на тој берзи додирнули дно, па до пред крај априла, вредност акција City Bank, рецимо, повећана за невиђених 215 одсто, док су акције Bank of America поскочиле за 172, ING за 151, KBC за 140, Lloyds Bank за 142, Netixis и Deutsche Bank за по 114, JP Morgan за 100, Societe Generale за 86, BNP Paribas за 73, Glodman Sachs за 55, UBS за 52, а Morgan Stanley за 44 одсто!

Ваљда због тога да се, ипак, сви не би прерано порадовали због изласка из кризе, уследио је, онда, амерички „стрес тест“ који је насупрот претходно реченом показао да више од половине (10 од 19) америчких највећих банака нема довољно пара, то јест да би њихова докапитализација била не само пожељна већ и неизбежна ствар. У томе би морала да предњачи Bank of America (упркос чињенице да су дотичној акције, да поновимо, скочиле за чак 172 одсто) којој фали чак 33,9 милијарди долара, а следиле би је Wells Fargo са 13,7 милијарди, GMAC са 11,5 милијарди, Citigroup са 5,5 милијарди, Morgan Stanley са 1,8 милијарди долара и још неке, овде мање познате банке.

Аналитичари су, међутим, остали оптимистички настројени оцењујући да су поменуте своте „ипак мање од очекиваних“, те да су банке, нарочито неке, исказале осетно боље здравствено стање но пре.

Лоше прогнозе

Још један позитиван сигнал? Тешко би тако могао да закључи свако ко се ових дана макар овлашно упознао с најновијих прогнозама најмеродавнијих светских институција јер су те, као за баксуз, уместо побољшања, виделе, заправо, само - ново погоршање ситуације!

Најсвежије процене Европске комисије биле су, рецимо, осетно лошије од претходних, будући да је њено раније уверење о овогодишњем паду

ММФ: Цена кризе 4.054 милијарде долара

ММФ је израчунао да ће садашња криза светски финансијски систем у раздобљу од 2007. до 2010. године коштати 4.054 милијарде долара и то САД 2.712 милијарди, Европу 1.193, а Јапан 149 милијарди. Упркос извесним садашњим сигналима који указују да је најгоре прошло, ММФ је такође проценио и да се опоравак, то јест поновни раст светске привреде, може очекивати тек до године, и то за релативно скромних 1,9 одсто.

Локомотиве овог раста изгледа да ће се налазити у Азији: ММФ, наиме, очекује да ће привредни раст Кине и у овој години бити успорен, али ипак рекордан у светским размерама (6,5 одсто), док ће индијски достићи 4,5 процената.

А што се тиче евидентног, додуше колебљивог раста акција на готово свим светским берзама, скептици подсећају на ситуацију из времена оне Велике депресије када је индекс Дау Џонс на Њујоршкој берзи у периоду од 1929. до 1932. године четири пута успевао да порасте за више од двадесет процената, након чега је изнова западао у - минусна стања.

Пада цена руског гаса

МОСКВА - Аналитичари прогнозирају да ће руски гас за европске потрошаче пасти испод 280 долара за 1.000 кубних метара, са тенденцијом даљег пада, имајући у виду да цене нафте не показују позитивну динамику. Просечна цена гаса за Европу ће у 2009. години износити око 268 долара за хиљаду кубних метара, односно спустиће се на ниво с краја 2005. године, сматрају аналитичари. За извоз у Заједницу независних држава очекује се пораст цена у просеку за 24 одсто, на 190 до 198 долара за хиљаду кубика, с обзиром да „Гаспром“ прелази на формирање цена на тржишним принципима са овим земљама.

(Извор: Biznis FM)

Плутајуће нуклеарке

МОСКВА – Русија планира градњу флоте плутајућих нуклеарних електрана које ће користити за експлоатацију нафтних и гасних резерви са Северног пола, што је дигло на ноге еколошке организације. Прототип плутајуће нуклеарке већ је изграђен и треба да буде постављен идуће године, а у плану је градња још четири такве електране, са по два реактора укупне снаге 70 MW. Енергија добијена из тих нуклеарки, постављених на гигантским челичним платформама, служиће „Гаспрому“ за бушења до поља нафте и гаса у Баренцовом мору. Пловила ће складиштити нуклеарни отпад, који ће се чистити тек сваких 12 до 14 година. Експерти „Росатома“ су такође дизајнирали подморску опрему за бушење, покретну нуклеарном енергијом, довољно за осам симултаних бушења.

Штедња и у „Ролс-Ројс“: „Phantom“, 450.000 долара, добија „млађег брата“

европског бруто домаћег производа од 1,9 одсто замењено тврдњом да ће пад достићи чак четири процента, те да ће уместо малог раста у 2010. и у тој годити бити забележен пад, додуше од само 0,1 одсто.

Као опомена дошле су и најновије процене Међународног монетарног фонда који је закључио да ће овогодишњи привредни раст на нашој планети у 2009. у целини бити негативан, за 1,3 одсто, иако је још колико у јануару тврдио да ће ове године бити неког, макар и минималног раста светске економије, у просеку за 0,5 одсто. Према ономе што је саопштено, у најтежој ситуацији међу водећим земљама света наћи ће се, ипак, Јапан, са смањењем БДП за чак 6,2 одсто, док би бруто домаћи продукт Русије ове године требало да опадне за шест, Немачке за 5,6, Италије за 4,4, Велике Британије за 4,1, Француске за три, а САД за 2,8 процената...

Ствар с опоравком светске економије је, дабоме, у знатној мери компликовала и нова планетарна болештина. Јер, таман када су неки помислили да смо стигли на зелену грану, наде у почетак опоравка „руинирале су свиње“, како је за Би-Би-Си изјавио извесни Цијоши Сегава из Shinko Securities, а колико је тај у том часу био у праву видело се већ на основу чињенице да су на већини светских берзи индекси, чим се дознало за могућу пандемију, након вишедневног успона поново „отишли у црвено“. Највише су, наравно, биле погођене акције транспортних и туристичких компанија које су се у последње време ионако већ увелико бориле за голи живот, али је велики пад цена забележен и на америчком тржишту жита-

рица где су, због страха да ће се ускоро смањити потрошња меса у свету (иако експерти тврде да нико не може да се зарази једући свињетину), драстично појефтинили соја и кукуруз, као базична сточна храна.

Но, како то обично бива, наспрот томе су акције појединих фармацеутских фирми, а нарочито компаније Roche (произвођач антивирусног лека „тамифлу“) почеле убрзано да расту, па се клацкалица у светској економији увелико наставила.

Чудо из Немачке

Свако је при том наставио и да бриње своје бриге и вуче своје потезе, са резултатима који су, повремено, били и - запрепашћујући. Тако је, рецимо, усред највеће кризе аутомобилске индустрије Немачке у марту продаја аутомобила у тој земљи поскочила за 40, а у априлу за додатних 19 процената. Разлог: Немци су применили „српски рецепт“ (који су, додуше, пре тога применили и неки други, Французи рецимо) дајући за замену аутомобила старијег од девет година новим аутомобилом „бонус“ од 2.500 евра (код нас, 1.000 евра).

Чак су и произвођачи најлуксузнијих ствари изгледа најпосле били приморани на преоријентацију па је тако „Ролс-Ројс“ (сада у власништву BMW-а) одлучио да упоредо са својим базичним моделом („Phantom“, 300.000 фунти или 450.000 долара) на тржиште лансира „бебу Ролс“, то јест „Ghost“, аутомобил који ће моћи да се пазари по приступачној цени. Дакле, за свега око 170.000 фунти стерлинга...

Родољуб Гериф

Из ветроелектране у 2020. до 14 одсто потрошње струје у ЕУ

Из аграра у енергетику

Европска комисија ће са безмало четири милијарде евра помоћи реализацију стратешких енергетских програма у овој и следећој години. - Неутрошени новац усмериће се у пројекте енергетске ефикасности

Мерама за лабављење стега економске кризе Европска комисија планира да готово четири милијарде евра неутрошених средстава Пољопривредног фонда пребаци у реализацију енергетских пројеката у овој и 2010. години. На тај начин се, поручено је из Брисела, краткорочним стимулансом постижу циљеви од дугорочног значаја за енергетску сигурност Европске уније. Предвиђена свота усмериће се у три стратешке намене: за проширење и модернизацију гасоводне и далеководне мреже, затим за развој

нових технологија и градњу великих ветропаркова на отвореном мору и за примену усавршеног поступка "хватања" и складиштења угљеничних гасова из термоелектрана. План Комисије подржао је Европски парламент уз захтев да се неискоришћени новац за те сврхе уложи у програме јачања енергетске ефикасности.

Ово је мудра инвестиција јер се антикризним пакетом постижу далекосежни циљеви у енергетици од којих ће све чланице ЕУ имати користи, оценио је председник Европске комисије

Жозе Мануел Барозо. Од планиране своте, две милијарде евра утрошиће се у овој, а 1,97 милијарди евра резервисано је за потпору стратешким енергетским пројектима у 2010. години. Још милијарду евра неискоришћених пара из Аграрног фонда усмериће се у проширење и модернизацију Интернет мреже у сеоским областима јер су, наглашава Барозо, енергетика и Интернет битни за успон европске привреде.

Комисија је већ одредила које ће енергетске пројекте потпомоћи у овој

и наредној години и са колико пара. За проширење и модернизацију гасне и електропреносне мреже Брисел ће преусмерити чланицама око 2,35 милијарди евра. Тај износ обухвата и 250 милиона евра подршке за градњу контроверзног гасовода "Набуко", који би, на инсистирање Американаца, заобилазио руску територију, мада је извесно да за његово пуњење неће бити довољно гаса. У сектору гасне инфраструктуре финансијску потпору уживаће и градња терминала за течни природни гас (ЛНГ) у Пољској, проширење заједничког складишта гаса у Чешкој и даље "гранање" гасоводне мреже у централној и југоисточној Европи. ЕУ ће подупрети и улагања у повећање капацитета гасовода између Африке, Шпаније и Француске и јачање гасоводне инфраструктуре између Немачке, Белгије и Велике Британије и на траси Француска - Белгија.

Највише за гасоводе и далеководне

У подручју електропреноса подршку ће добити градња подводног енергетског кабла "Естлинк 2" између Естоније и Финске, модернизација мреже у Немачкој, јачање далеководних линија у балтичким земљама и њихово повезивање са Шведском и побољшање веза Шпаније са Португалом и Француском. У ове приоритете ушли су и пројекти градње новог енергетског кабла од 380 kV између Сицилије и италијанског копна и "подморско" повезивање Републике Ирске и Велса. Парама ЕУ делимично ће се финансирати и пројекти на малим изолованим острвима у саставу Кипра и Малте.

За усавршавање и примену поступка издвајања и складиштења угљеничних гасова Комисија је из антикризног пакета наменила чланицама милијарду евра помоћи у овој и наредној години. Та свота ће олакшати увођење ове технологије у термоелектранама на угаљ у Немачкој, Холандији, Пољској, Шпанији, Португалу и Великој Британији. Укупни капацитет тих постројења већи је од 12.000 мегавата. Угљенични гасови из ових термоблокова углавном ће се складиштити у подземним депоима напуштених нафтних и гасних поља.

Истраживање нових технологија и градњу фарми ветрењача у морском појасу и њихово "качење" на преносну мрежу Брисел ће подупрети са 565

милиона евра. Већина тих пројеката реализоваће се у приобаљу Данске, Шведске, Немачке, Пољске, Велике Британије, Холандије, Белгије и Ирске. Финансирање укључује дизајнирање моћнијих ветрогенератора снаге шест до седам мегавата. Да би се искористио потенцијал ветрова на пучини, ветропаркови ће бити "посејани" и до сто километара од обале у водама дубоким до 50 метара.

"Морске" ветрењаче

Док је технологија за копнене ветрогенераторе већ доста развијена, за оне намењене дубоким водама још су потребна сложена истраживања у великим опитним центрима, што изискује обилну помоћ из државне или заједничке касе. Европска комисија потпомаже такве пројекте уколико пре што је ветроенергија данас сектор са најбржом стопом раста међу обновљивим изворима, а највеће наде полажу се управо у морске ветроелектране. Очекивања су да ће ветрогенератори подмиривати 12 до 14 одсто потрошње електричне енергије у ЕУ у 2020. години, а више од четвртине те струје стижаће из ветрофарми у морским водама. До 2030. године удео морских ветрењача могао би да порасте чак на 15 одсто укупне потрошње електричне енергије у ЕУ.

Чланице ЕУ данас користе само 10 одсто укупног потенцијала обновљивих извора енергије. Највише их користи Аустрија - око 60 процената, а најмање Малта са око пет одсто, показује студија Европске заједнице за обновљиву енергију (ERENE). Према наводима истраживача Слободног универзитета у Берлину, сектор обновљиве енергије у ЕУ запошљава 400.000 људи и остварује годишњи промет од 40 милијарди евра. До 2020. године, по проценама стручњака, могао би да створи укупно два милиона радних места.

Европа ће, ипак, тешко достићи циљеве у сектору "чисте" енергије јер је земљама ЕУ потребно више од 500 милијарди долара да би петину енергије у 2020. години добијале из обновљивих извора, процењује позната истраживачка агенција Ernst and Young. Највеће потешкоће у испуњењу планова имаће Холандија, Велика Британија и Немачка. Испуњењу циљева најближе су Румунија, Шпанија, Шведска и Финска.

Младен Бачлић

ВЕСТИ ИЗ ЕНЕРГЕТИКЕ

Струја „из кокоши“

ПЕКИНГ – Кинеске кокошке почеле су, осим јаја и меса, да тој земљи дају и електричну енергију, преноси агенција Хсинхуа. Десет хиљада домаћинстава у Пекингу, наиме, од априла добија електричну енергију произведену из прве кинеске електране на кокошји измет. Електрану која даје 14,6 милиона киловат-часова електричне енергије пуни "горивом" DQY Ecological, снабдевач Пекинга јајима из фарме од три милиона кокошака.

(Извор: Хсинхуа)

Кровни ветрогенератор

КАНЗАС СИТИ – Америчка компанија Green Energy лансирала је WindCube, 60-киловатни ветрогенератор дизајниран за кровове кућа, који не само што хвата него и појачава ветар и омогућава „сваком власнику грађевине да постане део обновљиве енергетске сцене“. Членик компаније Марк Цирони наводи да је нова технологија таква да се и без јаког ветра може из турбине WindCubea производити електрична енергија. У државама с умереном снагом ветрова, али повољним ценама за електричну енергију из обновљивих извора, инвестиција се може вратити за три године, додаје Цирони. Мини кровна ветроелектрана се производи са генераторима снаге 60 и 120 kW.

(Извор: PRNewswire)

Арбитража за Гацко?

Иако Балкан није лак, занима нас и даље, тврди Данијел Бенеш, извршни директор. - Чешки гигант ван граница Чешке инвестирао 1,3 милијарде евра

Чешки електроенергетски гигант ЧЕЗ наставља експанзију у иностранству коју је започео 2005. куповином два бугарска електродистрибутивна предузећа. У иностранству је досад ЧЕЗ уложио око 34,3 милијарде круна, то јест скоро 1,3 милијарде евра. Тренутно је најактуелнији пројекат аквизиција за рудник угља Мибраг у Немачкој, заједно са чешком финансијском групацијом J&T, за суму од 400 милиона евра.

Иако има доста проблема на Балкану, ЧЕЗ, по речима његовог извршног директора (човек број два у фирми) Данијела Бенеша у интервјуу "Хосподарским новинама", не одустаје од даље експанзије на ово подручје. ЧЕЗ се, као што је познато, повукао из пројекта у Гацком (Република Српска у БиХ), али се не зна колико је новца уложио у тај пројекат. Трошкови се још рачунају. „Или ћемо се договорити или не. Српска страна има обавезе из уговора које није још испунила. Може се догодити да тамо пођемо у арбитражу“, рекао је Бенеш.

Он сматра да пројекат Гацко није била грешка, па ни неуспех фирме. „Ради се о најсложенијем и најтежем пројекту у коме је досад учествовао ЧЕЗ. И даље не знамо шта ће из тога испасти, има ли губитака и колики су. Нико нема ту срећу да му се остваре сви пројекти без проблема и успешно. Специјално на Балкану не постоје безпроблемски пројекти. А повремено неки буду и тежи од других“, вели Бенеш.

Упркос томе ЧЕЗ стално тражи нове прилике у иностранству, иако га непрестано позивају да инвестира у земљи. Ни у Бугарској, где је фирма најдуже, ситуација није једноставна. Тамо је чешки власник морао да се носи са регулационим уредима и за посленима који стално траже веће плате, али је успео да оствари планирано. Бугарска је, по речима Бенеша, „сложена средина, са много већим утицајем државних ауторитета него у западној Европи. Али, само је питање времена када ће се то поравнати.

ТЕ Гацко

Понекад тамо (у Бугарској, прим. М. Л.) добијете казну за нешто за шта сте уверени да нисте ништа лоше урадили. Кажњени смо, на пример, са седам милиона круна (око 255 хиљада евра) зато што смо с месечних прешли на тромесечна читавања струјомера чиме смо направили велику уштеду. При томе познато је да се у западној Европи струјомери читавају годишње. Против те казне смо се, наравно, жалили“.

Тај корак је, по речима Бенеша, у интересу корисника, уштеђена средства улажу се у развој мреже која је изразито поддимензионирана. „Али, Бугарска за нас остаје и даље важна земља у којој

ћемо радити. Не можемо је оставити по страни ако желимо да будемо лидер средње и југоисточне Европе“.

У Румунији је мање проблема, углавном, их има с неплатишама. Тамо ЧЕЗ држи дистрибуциону компанију и гради највећи парк ветрењача у Европи. То је за фирму занимљива држава, јер се тамо сви планови у потпуности испуњавају. На тамошњем тржишту ЧЕЗ, међутим, има знатно мањи удео него у Бугарској и не спада у највеће играче...

У Турској ЧЕЗ има као партнера-ортак локалну дистрибуциону компанију која је велика и јака. Тамо нема пробле-

Вредни послови у иностранству

У иностранству инвестирано укупно око 34 милијарде круна (један евро вреди око 26,6 круна), рачунају се само затворене инвестиције.

За пољске термоцентрале на угља „Elcho“ и „Skawina“ плаћено 11 милијарди круна.

У Бугарској за двотрећински удео у две дистрибутивне фирме, потом спојене у једну, плаћено девет милијарди круна. Годину дана касније купљена термоцентрала у Варни. У Румунији и Турској ЧЕЗ има дистрибуционе фирме.

Пред реализацијом је куповина немачког рудника Мибраг и већинског удела у албанској дистрибуцији.

Са мађарским МОЛ-ом припрема градњу две гасне централе, у Словачкој је стратешки партнер за градњу нове нуклеарне централе на месту старе у Јасловским Бохуницама, гради велики парк ветрењача у Румунији.

Из пројекта градње централе и рудника угља Гацко компанија се повукла крајем јануара ове године.

Укупан чист профит из фирми у иностранству износио је од 2005. до сада преко 10 милијарди круна. Удео актива у иностранству у укупним приходима групе ЧЕЗ износи сада 22 одсто.

Лане су фирме у иностранству оствариле чист профит од 1,9 милијарде, приход од 41,2 милијарде (поређења ради, група ЧЕЗ је 2008. остварила профит од 47,4 милијарде круна при укупном приходу од 181,6 милијарди).

ма каквих има у другим земљама Балкана, јер су у Турској сви велики светски играчи. И сви су уортачени са јаким локалним фирмама...

Није, по речима Бенеша, без проблема ни ситуација у средњој Европи. ЧЕЗ има мањински удео (седам одсто) у мађарској фирми МОЛ и заједничко предузеће за градњу гасних централа. У МОЛ је, међутим, „непријатељски“ ступила руска државна фирма „Сургутнефтегаз“ купивши 22 одсто акција, па ЧЕЗ сада осматра шта би то могло да значи. „Засад не мислимо да би требало да иступимо из заједничких пројеката с МОЛ-ом“, сматра Бенеш, додајући да ће ЧЕЗ, који ускоро почиње градњу једне гасне централе у Чешкој, са МОЛ-ом градити две такве централе – једну у Братислави са словачком фирмом „Словнафтом“, која је у власништву МОЛ-а, а другу у мађарском граду Szazhalombatt. Касније се планира градња ових централа и у Хрватској и Словенији. ЧЕЗ и МОЛ преговарају о испорукама гаса за ове централе не само са „Гаспромом“ него и другим испоручиоцима из западне Европе.

Милан Лазаревић

КО ЈЕ КО

“Џенерал електрик” највећа светска фирма

Међу компанијама средње и источне Европе (искључујући Русију) предњачи чешки електроенергетски колос ЧЕЗ

ДЕСЕТ НАЈВЕЋИХ ФИРМИ СВЕТА

МЕСТО	ЗЕМЉА	ГРАНА	ПРОДАЈА	ПРОФИТ	АКТИВА	ТРЖИШНА ВРЕДНОСТ у милијардама долара
1. General Electric	САД	Конгломерат	182.52	17.41	797.77	89.87
2. Royal Dutch Shell	Холандија	Нафта-гас	458.36	26.28	278.44	135.10
3. Toyota Motor	Јапан	Ауто индустрија	263.42	17.21	324.98	102.35
4. Exxon Mobil	САД	Нафта-гас	425.70	45.22	228.05	335.54
5. BP	Велика Британија	Нафта-гас	361.14	21.16	228.24	119.70
6. HSBC Holdings	Велика Британија	Банкарство	142.05	5.73	2,520.45	85.04
7. AT&T	САД	Телекомуникације	124.03	12.87	265.25	140.08
8. Wal-Mart Stores	САД	Трговина	405.61	13.40	163.43	193.15
9. Banco Santander	Шпанија	Банкарство	96.23	13.25	1,318.86	49.75
10. Chevron	САД	Нафта-гас	255.11	23.93	161.17	121.70

Према најновијој листи америчког магазина „Forbes 2000 Global“, највећа светска фирма је амерички индустријско-енергетски конгломерат „General Electric“ (GE). Истовремено, чешки електроенергетски колос ЧЕЗ заузима водећу позицију међу фирмама у посткомунистичким земљама средње и источне Европе (искључујући Русију). Чешка компанија се, иначе, налази се на 336. месту листе 2.000 највећих планетарних корпорација.

Фирме су рангиране према неколико критеријума – продаја, профит, актива и тржишна вредност (капитализација). Међу највећих 2.000 нема ниједне српске фирме, као ни из других земаља бивше Југославије.

После GE, највећа светска фирма је британско-холандски нафтно-гасни „Royal Dutch Shell“, трећа је јапанска „Тојота“... Међу првих десет су још и три нафтне компаније које су са листе истиснуле банке. Укратко, финансијске институције – банке и осигурања – биле су очито су највеће жртве кризе.

ЧЕЗ је имао продају од 9,41 милијарде долара, профит 2,41, активу од 24,46 и тржишну вредност од 16,6 милијарди. После ЧЕЗ-а из посткомунистичких земаља средње и источне Европе је најбоље пласирана пољска банка РКО (618. место) и мађарска нафтна компанија МОЛ (629). Међу 2.000 највећих из овог региона су још само мађарска банка ОТП, две пољске нафтно-гасне компаније (PKN „Orlen“ и PNIG) и пољски комбинат бакра КМНЛ.

Међу 2.000 највећих у свету убедљиво највише је америчких фирми – 551, али је та бројка за чак 200 мања него 2004. када је овај магазин објавио прву овакву листу. Веома брзо се, наиме, повећава на листи број компанија из Кине (сада их је 91), потом из Кореја (61) и Индије (47), као и из земаља произвођача нафте и гаса.

Најбоље пласирана руска фирма „Гаспром“ је на 13. месту, а из ове земље је на листи још 26 фирми, међу којима су „Роснефт“, „Лукоил“, „Сургутнефтегаз“.

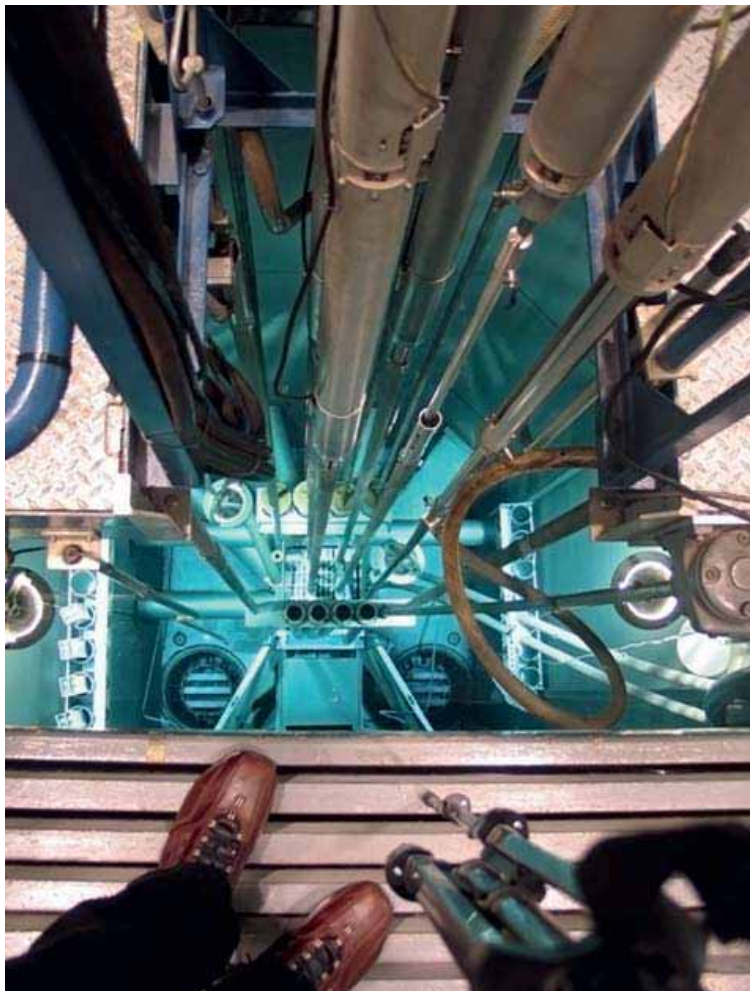
Огромне резерве урана

Проблем може бити јак отпор локалних средина према експлоатацији која је у бившој Чехословачкој нанела велике штете животної средини

Словачка има огромне резерве урана, међу највећим у Европи, које су, према досад откривеним резервама, довољно да покрије потребе земље за неколико деценија. За истраживање лежишта све су више заинтересоване и стране фирме.

„Резерве руде на два велика лежишта у источној Словачкој довољне су за потребе земље најмање у наредних 40 година, а урана има и за извоз“, тврде стручњаци из словачког Нуклеарног друштва. У лежиштима у Јаходну код Кошица и Нововеској Хути код Спишке Нове Сви има око 18.000 тона урана, а Словачка, у два нуклеарна центра, сада годишње троши око 313 тона. Наравно, са доградњом два нова блока у новој нуклеарци у Моховцима и градњом нових нуклеарних блокова уместо старих у централама у Јасловским Бохуницама, што ће бити највеће електропривредне инвестиције у следећој деценији, биће потребне и знатно веће количине урана него досад.

Уран као гориво за нуклеарне блокове који сада раде Словачка, иначе, увози из Русије. Но, чак и ако би се почело с експлоатацијом домаће руде, о чему тек треба да се донесу одлуке, мало је вероватно да би Словачка била у стању да је сама прерађује, будући да су трошкови за градњу капацитета за обогаћивање урана заиста енормни (више десетина милијарди евра!). Много је вероватније стога да ће Словачка уран извађен из рудника замењивати за обогаћени уран, то јест гориво за

Словачка гориво за НЕ увози из Русије

нуклеарке. Тако се, уосталом, чинило и у време бивше Чехословачке: уран је испоручиван Совјетском Савезу а

Најважнији извор енергије

Присталице експлоатације урана могу се ослонити на доста висок проценат Словака који нуклеарне централе сматрају за најважнији извор енергије. Према анкети, коју је спровела агенција Јавус, 87,8 одсто Словака је за енергетску независност земље, а 80 одсто њих за јачање утицаја државе ради убрзања развоја нуклеарне енергетике. Око 85 одсто Словака, при том, стабилност цене енергије сматра кључним за развој земље, а то је, наравно, могуће само уз остваривање енергетске независности.

одатле добијано обогаћено енергетско гориво.

Но, од тадашње продукције остале су огромне еколошке штете на подручју Чешке чији велики део ни до данас, скоро 20 година од обустављања експлоатације, није саниран.

Између осталог и зато су против планова за експлоатацију урана већ почели да се организују и иступају „заштитари средине“, еколошка друштва, организације и самоуправа у локалним срединама. Петицију против експлоатације урана код Кошица потписало је, рецимо, већ више од сто хиљада људи, а те планове одбацила је и општина које се најдиректније тиче, као и обласна самоуправа.

Стручњаци указују да су ризици од експлоатације урана знато већи тамо где је густина становништва већа. А локалитет Јаходне се налази на свега пет километара од источнословачке метрополе Кошице која има око четврт милиона житеља.

Највише интереса и агилности за експлоатацију урана у Словачкој показала је, иначе, канадска компанија „Tournigan Energy“ чији шеф филијале у Словачкој Борис Барталски тврди да је данашња технологија много безбеднија од оне из „руских времена“. Једина могућност на коју се рачуна за експлоатацију у Јаходни јесте да се целокупан отпад и уранско блато сместе под земљу, на дубину од 200 до 700 метара, чиме би њихови утицаји на животну средину били минимализовани.

Милан Лазаревић

Неће нуклеарку у суседству

Томислав Мазал, портпарол хрватског Министарства економије, потврдио да ће Хрватска и Албанија потписати документ о намери изградње заједничке централе наомак границе са Црном Гором

Око идеје Хрватске и Албаније да подигну нуклеарну електрану наомак Скадра не треба „правити нервозу“ јер је од иницијативе до реализације таквог пројекта потребно да прође бар деценија. Иницијативу ваља размотрити озбиљно, у укупном контексту енергетског, економског и друштвеног развоја, изјавио је протеклог месеца подгоричким медијима црногорски премијер Мило Ђукановић. Како је пренео Танјуг, Ђукановић је рекао да очекује да ће у вези с идејом изградње нуклеарке имати коректну комуникацију са представницима свих држава, а указао је и на постојање заштитних механизма.

Недавна изјава Томислава Мазала, портпарола хрватског Министарства економије, који је за подгоричке ТВ Вијести потврдио да ће Хрватска и Албанија потписати документ о намери да изграде заједничку нуклеарку близу границе са Црном Гором, поприлично

је узбуркала јавност у овој земљи. Симиша Станковић, помоћник министра заштите животне средине, нагласио је да Црна Гора неће бити сагласна с евентуалном градњом те нуклеарне електране и додао да није стигло званично обавештење ни од Албаније ни од Хрватске да се ушло у реализацију пројекта и да се мора сачекати да би Црна Гора имала став о томе.

„Албанија нема интерес да уђе у тај посао а да не информисе Црну Гору, јер од тога може имати само штету, а не корист“, рекао је Станковић.

У Црној Гори је, како су навели из Министарства туризма и заштите животне средине, од 1995. године на снази Закон о забрани изградње нуклеарних објеката. Постоје, истакао је Станковић, међународне конвенције којима су обавезане земље које планирају да граде било какво постројење које утиче на животну средину у прекограничном појасу, да обезбеде сагласност свих потенцијално угрожених држава. Црна Гора се, по његовим речима, изјаснила да неће нуклеарке на својој територији, па их логично, не жели ни у суседству.

Одмах се, наравно, наметнуло и питање да ли овакав објекат треба градити на турским подручјима. Црногорско приморје се налази само тридесетак километара од локације на којој је планирана градња нуклеарне електране па би, по мишљењу Чедомира Чејовића, грађевинског стручњака и некадашњег директора Дирекције за изградњу Бара,

сваки инцидент збрисао читаве градове са географске карте.

„Скадарско језеро, и без инцидента, било би угрожено радом електране, јер би се његова температура повећала неколико степени. То би, сматра се, уништило биљни и животињски свет језера“, пренео је Танјуг Чејовићеве речи на дан када је пре три деценије разорни земљотрес погодио Црну Гору.

Образажујући планове о градњи нуклеарне електране, Мазал је навео да ће владе Хрватске и Албаније формирати радну групу од по пет експерата који ће водити рачуна о техничкој реализацији овог пројекта. Према плановима, електрана би требало да буде саграђена код Скадра, на месту где Бојана отиче из Скадарског језера у Јадранско море, недалеко од границе са Црном Гором. Градња ће бити поверена Хрватској електропривреди па ће, по том основу, већи део произведених киловат-сати ићи у Хрватску. Овај посао, према писању подгоричких медија, коштаће око четири милијарде евра, а капацитет нове електране планиран је на око 1.500 мегавата. На најаву градње нуклеарне млади активисти невладиних организација одговорили су протестном шетњом у Скадру током које је организовано потписивање петиције која ће бити прослеђена албанском парламенту с предлогом доношења закона против градње атомских централа.

П. М. П.

Мањински акционари траже поништење тендера за ЕПЦЗ

Удружење мањинских акционара Електропривреде Црне Горе предложило је поништење тендера за продају дела акција и докапитализацију ове компаније и оптужило премијера Мила Ђукановића да је десет дана уочи затварања променио важне услове тендера. Василије Миличковић, председник овог удружења, рекао је да Ђукановић мења такозвану call u shout out опцију и са 300 на 100 милиона евра смањује петогодишњу нето добит коју победник на тендеру мора да оствари да би се кандидовао за откуп акција до већинског пакета, преноси агенција Мина.

Требало би, додао је он, да буде расписан нови тендер на основу одлуке владе из јула лане, на коме би било понуђено 32,8 милиона акција, са почетном лицитационом ценом од 7,73 евра. На новом тендеру би, по његовом предлогу, понуђач морао да буде произвођач и дистрибутер електричне енергије са остварених најмање пет милијарди киловат-сати, константним профитом, високим кредитним рејтингом у последњих пет година и имовином чија вредност премашује две милијарде евра. Услов за учешће на конкурс би, према предлогу Удружења, требало да буде и да је компанија у последњој години пословања имала профит од најмање 100 милиона евра.

Конкуренција стигла до Домаћинства

Најпре је јевтинији киловат-сат понудило друштво ГЕН-И, а убрзо потом су се са повољностима за купце јавиле Електро Горењска и Електро Приморска

Конкуренција у продаји електричне енергије у Словенији већ је „закуцала“ и на врата домаћинства. Ово „надметање“ понуђача омогућило је отварање тржишта електричне енергије од 1. јула 2007, од када сви потрошачи могу да изаберу свог добављача. Киловат-сат јевтинији десет одсто, исту цену струје до краја 2010. године и бесплатну потрошњу током првог месеца за све купце који нови уговор потпишу до 1. маја, домаћинствима је, најпре, у марту понудила фирма ГЕН-И, ћерка групе ГЕН. Само неколико недеља касније у конкурентску трку укључиле су се и две дистрибуције – Електро Горењска и Електро Приморска.

Електро Горењска је представила програм „Потрошим колико треба“, чији је главни мото рационалнија потрошња. Укратко, потрошачима овај пакет нуди у просеку 5,2 одсто нижу цену струје, уштеду од два до три евра на месечном рачуну, односно за домаћинства са потрошњом нешто вишом од просечне - и до 60 евра за годину дана и фиксну цену до истека следеће године. Потрошачи ће електричну енергију, како су објаснили у овој компанији, плаћати по потрошњи и уколико на годишњем нивоу буду уштедели више од пет одсто, следи им и десет евра бонуса.

Електро Приморска, коју је током последњег месеца због преласка код другог дистрибутера напустило 295 купаца, а у исто време придобила је само четири нова потрошача, променила је начин обрачунавања утрошене електричне енергије. Због промене односа на тржишту ће, према речима надлежних у овој фирми, бити укинута прогресивна лествица обрачунавања

Љубљана: у току је надметање понуђача за снабдевање домаћинства електричном енергијом

електричне енергије што ће износ на уплатницама смањити 3,6 одсто, а месечни рачун просечног словеначког домаћинства за 1,74 евра. Електро Приморска припрема и другачију понуду са фиксном ценом за дужи рок - за 2010. и вероватно за 2011. годину, која ће потрошачима бити представљена већ за који месец.

Понуда фирме ГЕН-И за само четири недеље привукла је, иначе, више од четири хиљаде домаћинства, колико је и потписало уговор. Како истиче др Роберт Голоб, председник управе овог друштва које се бави трговином и про-

До новог добављача за неколико минута

Уз последњи рачун, попуњен образац и потписан уговор, за промену добављача треба свега неколико минута и читав процес је, како кажу у друштву ГЕН-И, „мање компликован од промене сијалице“. Без интервенција у мрежи и прекида напајања електричном енергијом, сви који до десетог у месецу закључе уговор, од следећег месеца струјом ће бити снабдевани од новог понуђача.

дајом електричне енергије, очекује се да ће се до истека следеће године на исти „корак“ одлучити још око 80.000 потрошача. То, практично, значи да ће ГЕН-И, према предвиђањима у овој фирми, за око годину и по дана својим системем „покрити“ око десет одсто тржишта у Словенији.

– Домаћинства која са нама закључе уговор киловат-сат плаћају 5,499 евра- центи, ако имају једнотарифно бројило. Оне са двотарифним струјомером киловат стаје 6,299 центи у вишој и 3,199 центи у нижој тарифи. У односу на ценовник дистрибуција ове цене ниже су за око десет

одсто - објаснио је Голоб, додајући да ће домаћинства која остваре право на бесплатне киловат- сате, током првог месеца потрошње по новом уговору, за струју утрошену до истека године уштедети и више од 50 евра.

За ову акцију електрична енергија, по речима нашег саговорника, биће набављана искључиво из увоза. Из других система, а пре свега из Немачке, струја је набављана и пре него што је јевтинији киловат понуђен домаћинствима. Цене су, како каже наш саговорник, у тренутку куповине биле ниже од оних које сада важе за домаћинства у Словенији.

ГЕН-И ће у овој години за велике купце – попут „Меркатора“, Словеначких железница, „Горења“, „Шпара“, „Дроге Колинска“, „Симобила“, „Јулона“, „Талума“, „Стактаре Храстник“, „Випап Кршког“ – и за домаћинства као нових потрошача, набавити око две милијарде киловат-сати електричне енергије. Страни увозници, бар за сада, нису заинтересовани за снабдевање домаћинства електричном енергијом.

П. М. П.

Битка за старе дугове

После пресуде суда у Скопљу у корист производне компаније ЕЛЕМ, концерн EVN, власник македонских дистрибуција, спрема тужбу против државе Македоније на Међународном суду у Вашингтону

У македонској електроенергетици води се прави профитни рат између државне производне компаније ЕЛЕМ и приватизоване аустријске дистрибуције EVN око тога коме ће и у коликом износу припасти примамљив део колача од око 220 милиона евра од старих и утужених потраживања од купаца за утрошену електричну енергију. Ситуацију је посебно искомпликовала недавно донета пресуда Општинског суда два у Скопљу, којом се аустријским власницима македонских дистрибуција налаже да одмах морају исплатити преко 100 милиона евра државној производној компанији ЕЛЕМ, односно да се приход од наплате старих дугова купаца подједнако подели. Таква пресуда подигла је на ноге не само челнике из EVN него и читаву јавност и страну дипломатију у Македонији.

Штитећи свој примарни корпоративни интерес, моћни Аустријанци су, притом, запретили да уколико Апелациони другостепени суд не поништи већ објављену пресуду EVN ће повести судски спор са македонском државом и то - на Међународном суду у Вашингтону. У лобирање за промену судске одлуке, поред страних представника држава и институција, укључили су се чак и европски комесар Оли Рен, као и званичници Европске енергетске заједнице из Брисела. Једногласно се, на име, тражи да се проблем не решава одлукама суда, него да се саме компаније некако компромисно договоре за његово решење. Политичким властима у Македонији директно се, међутим, сугерише бољи третман страних инвеститора, а спомиње се чак и потреба независности и објективности суда, као алузија на то да је против овог иностраног инвеститора донета пристрасна пресуда.

Суштина овог "спора", који мало ко

од странаца добро разуме, ипак, мало је другачија. Још пре продаје македонских дистрибуција државна електропривреда, спремајући се за даљи процес трансформације, правно и финансијски издвојила се у три посебне компаније: за производњу ЕЛЕМ, за дистрибуцију ЕСМ и оператора преносног система, у овом случају неважног трећег субјекта. Тадашњом поделом електропривреде посебним уговором регулисан је и начин финансирања самих компанија, у којем су предмет деобе била и нена-

Скопље: чији су стари дугови за електричну енергију?

плаћена потраживања од купаца. У деобном билансу, са пресеком, до 31. августа 1995. године испоставило се, тако, да су укупни дугови купаца за утрошену а неплаћену електричну енергију око 220 милиона евра. Обавезу да ова активна потраживања наплати (а реч је о око 400.000 тужбених предмета), договором је тада преузела дистрибуција, са тим што би се тај приход подједнако поделио са производном компанијом. Тај уговор остао је на снази и приликом покретања поступка приватизације дистрибуција. Аустријски консултант приватизације "Мајнел банк капитал адвајзор" је тим поводом, спремајући тендерску документацију за продају, утврдио да нови власник дистрибуција, у конкретном случају EVN, по аутоматизму преузима и ове дугове купаца, с обавезом да их наплати, али и да их потом и равноправно подели са произ-

водном компанијом.

Подела тих дугова управо сада и представља "курцшлус" свих незадовољстава. Аустријанци најпре одричу да су уопште и знали за постојање уговора по којем би се приходи од наплате старих дугова требало са неким делити!? Председник борда концерна EVN из Беча истакао је недавно и то да се знало за такву обавезу, да ова фирма чак не би ни учествовала на тендеру за куповину 90 одсто акција македонских дистрибуција, као и да су баш због тога

дали и "најбољу" понуду од око 200 милиона евра. После такве изјаве ствари су се измениле, па се, ипак, признало да је заједничка комисија која је радила на пеглању разлика обавеза компаније, а после продаје дистрибуција, утврдила да је EVN за две године власништва дистрибуција у Македонији од свих финансијских обавеза од дугова потрошача на рачун производне компаније ЕЛЕМ пребацила свега 8,9

одсто од укупних потраживања од купаца. Разлог томе, објашњавају у EVN, јесте неактивно и тромо македонско судство у решавању спорова око потраживања утужених старих дугова. То је и разлог што се није могла ажурније финансијски испуњавати ова обавеза према државним електранама. Из ЕЛЕМ-а су на то реаговали тврђом да је, напротив, наплата свих текућих, као и старих дугова купаца, редовна и веома успешна, али да се, због профитних интереса, прикрива права ситуација.

Исход ове последње судске пресуде, значи, остаје неизвесан. Ривалски однос у електросектору, самим тим, улази у кулминацију. Али, чак и без обзира на то какав ће бити епилог овог случаја, очигледно је да је, због такве приватизације дистрибуција, држава Македонија испала прави губитник.

Саша Новевски

БИОСКОПИ

„АНЂЕЛИ И ДЕМОНИ“

Од средине маја у домаће биоскопе стиже филм настао по бестселер роману Дена Брауна „Анђели и демони“, објављеном 2000. године. Ово дело је заправо почетак приче о Роберту Ленгдону, професору са Харварда, експерту на пољу религијских симбола. Публици је већ представљен његов лик у другој књизи Дена Брауна „Да Винчијев код“, по којој је настао истоимени филмски хит.

У „Анђелима и демонима“, Ленгдон добија позив да оде у швајцарски истраживачки институт, како би анализирао загонетни симбол урезан на грудима убијеног физичара. Оно што открива је незамисливо: смртоносна освета Католичкој цркви од стране вековима старе организације Илуминати. Очајнички покушавајући да спасе Ватикан од снажне темпиране бомбе, Ленгдон се у Риму удружује са прелепом и тајанственом научницом Виториом Ветром. Заједно крећу у френетичну потеру кроз запечаћене крипте, опасне катакомбе, напуштене катедрале и најскривенију одају на земљи, одавно заборављено скровиште Илумината.

Филм је сниман у италијанској престоници, а две сцене је требало да буду снимљене у црквама у Риму. Ватикан је, међутим, то забранио, па су сцене унутрашњости црква снимане у адаптираном студију у Холивуду. Државни секретар Ватикана

својевремено је позвао католике да бојкотирају Дена Брауна, па се не може рећи да је ова забрана представљала изненађење.

Главне улоге у филму Рона Хауарда тумаче Том Хенкс, Јуан Мекгрегор и Ајулет Зурер.

ПОЗОРИШТЕ

„СТЕРИЈИНО ПОЗОРЈЕ“

Селектори Стеријиног позорја Владимир Копицл и Игор Бурић издвојили из врло богате позоришне продукције у протеклој години 14 представа које ће се такмичити на предстојећем 54. фестивалу, од 25. маја до 5. јуна, у Новом Саду. У оквиру Селекције националне драме, коју чини седам остварења према домаћем драмском тексту, уврштена је представа „Дервиш и смрт“, према истоименом роману Меше Селимовића, у режији и адаптацији Егона Савина и извођењу Народног позоришта у Београду. Српско народно позориште у Новом Саду, које прошле године није било у такмичарској конкуренцији на Позорју, овог пута представиће се с представама „Брод за лутке“, по тексту Милене Марковић, у режији Ане Томовић, и „Је ли било кнежеве вечере“, ауторке текста и редитељке Виде Огњеновић.

„Шума блиста“, другу драма Марковићеве на Стеријином позорју, а у адаптацији и режији Томија Јанежича, извешће Атеље 212, док ће Позориште на Теразијама наступити с мјузиклом „Маратонци трче почасни круг“, по тексту Душана Ковачевића, на музику Ирене Поповић, Зорана Христића и Марка Грубића и у режији Кокана Младеновића. Народно позориште Републике Српске у Бањалуци наступиће с представом „Народни посланик“, по тексту Бранислава Нушића, у режији Николе Пејаковића, а сомборско Народно позориште

такмичиће се с делом „Лепет мојих плућних крила“, Угљеше Шајтинца, у режији Марка Манојловића.

Исти број представа, рађених према текстовима страних аутора, биће одигран и у оквиру Селекције националног позоришта у коју су селектори уврстили драму „Разбојници“ Фридриха Шилера, у режији Николе Завишића и извођењу Народног позоришта Нерсиназ у Суботици. Представу „Невиност“, по тексту немачке списатељице Dee Loer, у режији Дејана Мијача, извешће Атеље 212, а суботичко позориште „Деже Костолањи“ наступиће с драмом „Терапија“, рађеном према тексту Кристофера Ђуранга и Оливере Ђорђевић, која је и редитељка представе.

Адаптацију и режију драме „О насиљу“, према Шекспировом „Титу Андронику“ урадила је Анђелка Николић, а представу ће извести кикиндско Народно позориште и Хоп.ла из Београда, док ће Народно позориште „Тоша Јовановић“ у Зрењанину наступити с представом „Мртве душе“ Николаја Гогоља, у режији Љубослава Мајере. „Кандид или оптимизам“, по тексту Волтера, у режији Александра Поповског, извешће Југословенско драмско позориште, а представу „Розенкранц и Гилденстерн су мртви“, према тексту Тома Стопарда, у режији Јована Грујића, играће глумци београдског Битеф театра, Културног центра у Инђији и новосадског Позоришта младих.

Као посебна посланица овогodiшњег Позорја позориште са Бриона „Улиси“ извешће укупно пет представа, а прва је Шекспиров „Краљ Лир“ у режији Ленке Удовички, а са Радетом Шербецијом, оснивачем овог театра, у насловној улози.

КОНЦЕРТИ

„DEPECHE MODE“

Култна британска група „Depeche Mode“ одржаће концерт на београдском Ушћу 20. маја. Према бројним анкетама то је најтраженији бенд у Србији већ годинама, а долазе нам у оквиру турнеје Tour Of The Universe 2009, када ће наступити у 28 европских градова. Сам назив овог бенда, основан у енглеском граду Бејзилдону 1980. године, на француском значи – најновије модне вести. Од настанка групе до данас стил им се постепено

мењао, од поп-диско звука новог таласа осамдесетих, на прва четири албума, до мрачног таласа и за њих карактеристичног звука који се сврстава у алтернативну музику. Међутим, електронски звук је део идентитета групе од настанка до данас, па их многи и даље сврставају у електронску музику. Тренутно су једна од најдуже активних група на музичкој сцени још од времена новог таласа и новог романтизма. Процењује се да је до 2006. године ова група продала укупно око 72 милиона албума широм света.

Бенд је, између осталог, у Милану снимео и песму и спот "Лични Исус", у чему се осећа мешавина утицаја од блуза до кантри-вестерна. Пред само објављивање песме појавио се и оглас у британским новинама са текстом "Само ваш лични Исус". Касније је уз овај текст ишао и број телефона, који је, кад се окрене, емитовао дотичну песму. Контраверзе које су избиле поводом овога су помогле да песма постане први златни сингл у Америци и први топ 40 хит после сингла "People are people". Песма "Лични Исус" је једна од најпопуларнијих песама „Дипеш Мода“, а касније су је обрадили и прпевали Мерлин Менсон, Џони Кеш, Пласибо. Фебруара 1990. године сингл "Уживај у тишини" постаје један од најуспешнијих њихових синглова до данашњих дана.

ИЗЛОЖБЕ

"ДИЗАЈН ПАРК"

На централној локацији у граду, у простору од 5.000 квадратних метара робне куће "Клуз" у Масариковој улици, "Дизајн парк" ће први пут у Србији, под једним кровом, окупити целокупну креативну индустрију и све учеснике на тржишту са дизајном као кључном карактерис-

dizajn park®

тиком деловања. Ово ће бити један од најинтересантнијих садржаја овогодишње Београдске недеље дизајна, која ће бити одржана од 25. до 31. маја, као кључно место спајања бизниса и креативе у Србији и региону. Као инспиративан преглед савременог дизајна, "Дизајн парк" ће окупити излагаче из редова локалних и интернационалних дизајнера, увозника, дистрибутера и произвођача дизајнираног намештаја, предмета за кућу и дизајнираних предмета уопште.

У оквиру истог простора биће организоване атрактивне изложбе, пројекције филмова, креативне радионице, округли столови.

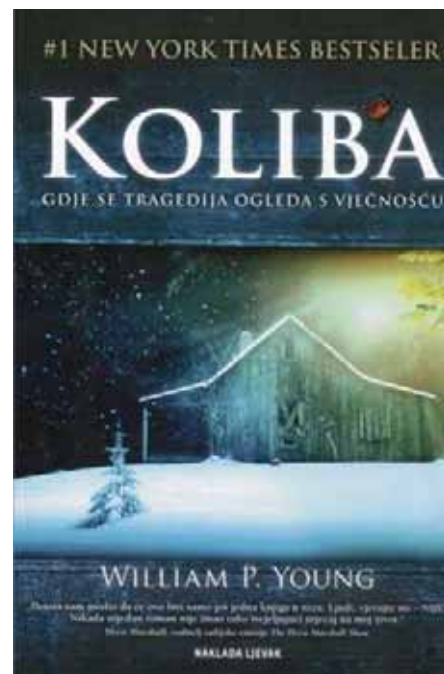
Мирјана Дивац, извршни директор Београдске недеље дизајна, нагласила је да посебан значај ова манифестација придаје "Талент зони", сегменту у оквиру простора "Дизајн парка", који је намењен младим талентима: "То ће бити простор у којем ће одређеном броју талентованих, а неафирмисаних дизајнера бити омогућено да представе себе и своје радове и на тај начин привуку пажњу потенцијалних послодаваца."

КЊИГЕ

„КОЛИБА“ ВИЛИЈЕМА ПОЛА ЈАНГА

Највећи светски хит 2008. књига "Колиба", захваљујући издавачкој кући „Лагуна“ стигла је и до наших читалаца. Најмлађа кћи Мака Мекензија, Миси, отета је за време породичног летовања. Доказ да је брутално убијена пронађен је у некој напуштеној колиби у дивљини Орегона. Четири године касније, ожалошћени Мак прима невероватну поруку којом га позивају да посети ону исту колибу. Упркос сумњама, Мак једног зимског преподнева одлази тамо и доживљава најмрачнију

мору. Оно што ће пронаћи у колиби заувек ће променити његов живот. У свету у коме религија постаје све мање важна, "Колиба" се бори са вечним питањем – где се налази Бог у свету испуњеном неизрецивом боли. Оно што је Мак доживео запрепаститиће вас и променити можда тачно колико је променило и њега.

О овом бестселеру су рекли: „Читајући `Колибу`, схватио сам да су питања која се појављују у овом недољивом роману она иста која носим дубоко у себи. Лепота ове књиге није у томе што она даје лаке одговоре на мучна питања, него у томе што вас позива ближе Богу милосрђа и љубави, у коме налазимо наду и исцељење.“ (Џим Палмер, аутор романа "Божанствени нико") „Ако је Бог свемогућ и пун љубави, зашто у свету и даље постоје бол и зло? Ова књига пружа запањујуће креативан и јасан одговор на најстарије питање на свету. `Колиба` је дефинитивно једна од најбољих књига које сам икада прочитао.“ (Џејмс Рајл, аутор књиге "Нилски коњ у врту")

Јелена Кнежевић

Код гинеколога у пратњи партнера

Најважнији фактор ризика за појаву рака грлића материце, од којег у Србији сваке године умре 500 жена у најбољим годинама, јесу инфекције хуманим папилома вирусом, који се преносе сексуалним путем. – Брадавице, кондиломи, захтевају озбиљно лечење

Србија се у Европи налази на првом месту по броју жена које оболе и умиру од рака грлића материце. Ово је велики проблем наше земље, али и статистичка бројка која много говори о нашим навикама, предрасудама и односу према сасвим обичним стварима, као што је одлазак жене на гинеколошки преглед. Јер, само један преглед спасава живот када је реч о овој врсти тумора. Ово је једини рак стопроцентно излечив и све државе у Европи, осим Србије и Албаније, практично су искорениле ову врсту рака. У Србији, нажалост, највише је младих жена које су управо умрле од овог тумора. То је још једна незамислива табу тема, о којој се не говори, а младе жене умиру. Проблем је тим више бесмислен када се зна да овој врсти рака треба најмање три до пет година да се развије, а опет иако није галопирајући од њега у Србији годишње умире 500 жена у најбољим годинама, а од 1.400 до 1.500 се са њим бори свакодневно.

Главни разлог за овај национални проблем је што наше жене немају навику да одлазе на гинеколошки преглед бар једном у две или три године. Гинеколог и онколог професорка Весна Кесић, из Института за гинекологију Клиничког центра Србије у Вишеградској улици у Београду, подсећа жене, али и њихове partnere да само један преглед може да спасе живот жени, да очува породицу, да деца не остану без мајке... Жени је, сматра докторка, пресудно важна подршка партнера, мужа или младића, који ће без предрасуда и срамоте са својом партнерком отићи код гинеколога или је подстицати да одлази на прегледе.

- Наше жене себе посвећују, пре свега, породици, свом послу, друштву и за себе, посебно кад је у питању здравље, не остављају времена. Тек кад оболи неко ко им је близак, почињу да мисле о свом здрављу. Али и тада, свој неодлазак лекару, најчешће оправдају речима: па зашто да идем, немам никаквих проблема. Важно је

Здравствени проблеми најлакше се заједнички решавају

отићи бар једном у три године на гинеколошки преглед - упозорава докторка Кесић.

Држава суочена са овим великим проблемом, али и срамотом када се упоређујемо са развијеним светом, који је решио овај проблем, покренула је Национални програм скрининга, рано откривања рака грлића материце. Многе жене су претходних недеља добиле писмене позиве на кућну адресу да се јаве у дом здравља на преглед. Докторка Кесић, која је и координатор овог програма, апелује на жене да се не оглушују на овај позив.

- Најважнији фактор ризика је инфекција хуманим папилома вирусом (ХПВ), који се преносе сексуалним контактом. Значајни су и други фактори: пушење и ослабљен имуни систем. На срећу, имуни систем већине људи избори се против ХПВ инфекције у року од 24 месеца и од 10.000 инфицираних особа само ће 15 оболети. Проблем постоји код жена које живе под продуженим стресом, лоше се хране,

оних код којих су године тешког живота и миграција ослабиле имунитет, јер њихов организам не може да се избори са инфекцијом - објашњава др Весна Кесић.

Најважније је препознати прве знаке инфекције, а генитални папилома вирус се често испољи кроз брадавице на гениталним органима. Нажалост, код нас су многи склони да чекају да брадавице или неке друге промене прођу саме од себе. То су такозвани кондиломи, израштаји од величине зрна проса, до великих неравних формација, обично меки, ружичасти или бели. Ове промене су углавном безболне, али могу сметати или дати непријатне симптоме као што су свраб и пецкање. Инфекције су изазване вирусима ниског ризика, али траже обавезни преглед лекара. Инфекције изазване типовима високог ризика, такође, могу бити испољене као брадавице, али су, како објашњава др Кесић, чешће тек микроскопски видљиве и могу се открити прегледом Папаниколау тестом и колпоскопским прегледом. Ове промене не дају никакве тегобе и у већини случајева су пролазне. Само ХПВ инфекције које дуго трају могу довести до промена из којих касније могу настати претканцерозна стања и рак.

Врло је важно знати да свака особа која има инфекцију ХПВ вирусом може да је пренесе на партнера. Обично се када код једне особе постоје кондиломи, предложи да и партнер оде на преглед.

Мали, некомплицовани кондиломи могу успешно да се отклоне хемијским средствима, али када је потребно и хируршки - терапија течним азотом или азот оксидулом (криотерапија) поготово је корисна код већих кондилома. За проширене промене и брадавице које су отпорне на другу терапију најбоља је примена ласера у општој анестезији. Др Весна Кесић тврди да ово лечење безболно и некомплицовано, али да је истина да се проблем често враћа.

З. Ж. Д.

„Миш“ крив за бол у шасти

Због дугог седења за рачунаром, јављају се и болови у ручном зглобу, подлактици, лакту, рамену и врату

Наш предак је држао косу и жалио се на бол у леђима и руци. Савремени човек не диже ништа теже од оловке, али нема дана да не кука како га боли врат, раме, глава... То је тек део цене коју човека плаћа у ери компјутеризације. Дуги сати рада за компјутером могу да буду узрок различитих здравствених тегоба.

Ортопедски хирург и трауматолог проф. др Марко Бумбаширевић каже како се у свету све већи број медицинских студија бави овим проблемом. Медицина је потврдила да код већине људи дуготрајна употреба компјутера може да доведе до умереног или јаког бола у шасти, ручном зглобу, подлактици, лакту, рамену и, свакако, врату. Ортопеди су чак видели како због радног времена од 20 сати за компјутером људи на неки начин постају и инвалиди.

- Узрок болног стања је различит. Сваки човек је прича за себе. Код неког због рада за компјутером страда само један нерв, код другог само један мишић, али код некога могу да буду угрожене кости у ручном зглобу или тетива. Компјутер може, али не мора обавезно, да буде кривац за бол у било ком делу руке или врата и кичме. То зависи од индивидуалних предодређености за ова обољења, али и од дужине коришћења рачунара и правилног држања тела - каже др Бумбаширевић.

- Веома је важно и то да је употреба компјутера везана за затворену средину, најчешће се ради под вештачким светлима, али и под психофизичким стресом. Људи, наиме, заборављају где су им границе и уз фиксирани положај врата и поглед на монитор, а онда због присилног положаја, крећу болови.

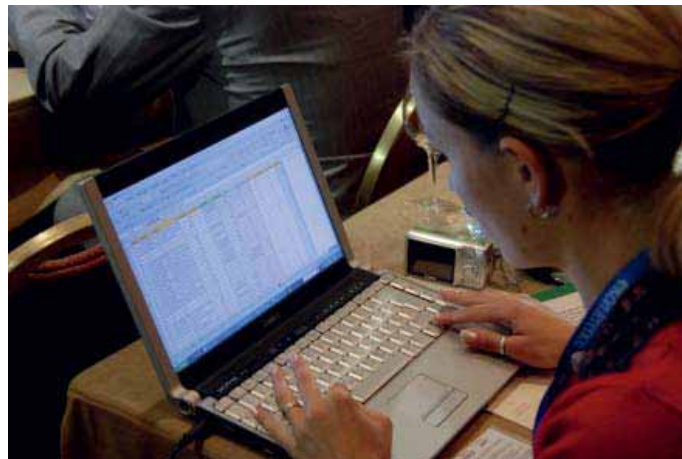
Др Бумбаширевић подсећа како у основи свих болних стања леже понављани покрети или одређене позиције руке у фиксираним положајима, што је основа многих професионалних обољења.

Због свега овога препорука је да свако коме је посао везан за рад на компјутеру научи да прави повремене паузе, јер су за рачунаром најчешће рука, раме и врат у принудном положају. При раду за компјутером најважније

је наћи најоптималнији положај за руке и тело, а важна је и висина на којој је постављен монитор, да постоји држач за руке, да лакат не „виси“ у ваздуху...

Др Бумбаширевић додаје и да су компјутерска обољења глобални проблем, нарочито што његово коришћење почиње у све млађем узрасту. Сваки проблем који има неко ко дуго ради за рачунаром мора да испита специјалиста лекар да би се искључило евентуално постојање неке друге болести.

Медицина је, занимљиво је, сличан проблем прошла са музичарима које због свирања на одређеним инструментима боли рука или врат, глава и кичма. Хармоникаши, клавијатуристи, али и особе које професионално сви-

За компјутером и по двадесет сати

рају неки гудачки инструмент или гитару, знају како може да боли зглоб, цела рука или вратна кичма. Лекари су некада нашли да је узрок бола код музичара била лоша техника и став, држање, па су многи свирање учили из почетка, па тако лекари поручују онима који раде дуго за компјутером и жале се на бол, да размисле да ли правилно користе своје главно средство за рад.

З. Ж. Д.

ТАЈНА ДУГОВЕЧНОСТИ

Образованији ближи стотој

Научници који се баве економијом здравља и старењем у чланку у „Њујорк тајмсу“ објавили су да уколико државе желе да побољшају здравље нације, треба више да улажу у образовање него у медицинску негу. Дакле, школовање је и пут у дуговечност.

Проф. др Младен Давидовић, са Катедре за геријатрију Медицинског факултета у Београду, каже како образовање већ дуго у геронтолошкој науци важи за фактор који је веома значајан за постизање доброг квалитета живота, и на крају крајева, дуговечности. Период проведен у школским клупама, дефинитивно није бачено време, уверава проф. др Давидовић, упркос чињеници да у Србији због поремећеног система вредности, школовање већ дуго није у врху приоритета младих. Напротив...

Овај геријатар нас упућује да се присетимо старих Грка, а можемо и наших академика. Грчки филозофи у време када су људи умирали од заразних болести, доживљавали су и 80 година. Наши академици, али и сликари и други учени људи, живе, такође, знатно дуже од просечног радника.

- Познато је да умни рад делује превентивно на оно што ми геријатри називамо, когнитивни дефекат у старости, а односи се на заборавност, конфузију или сенилност у старости – истиче проф. др Давидовић.

- Како онда објаснити дуговечност и феномен стогодишњака са Кавказа или нашег Хомоља, на пример, који сигурно нису много времена провели у школским клупама.

Др Давидовић каже како треба правити разлику између ових стогодишњака који су, ипак, ретки и онога што представља просечну дужину животног века, која, између осталог, показује благостање једне земље. Поред тога, др Давидовић каже како има много митова када се говори о стогодишњацима са Кавказа, а чак и руски извори кажу како до сада не постоји ниједна студија која би овај мит, односно тврдњу, научно доказала.

З. Ж. Д.

Сви га знају у Лесковац

Данашњи возач директора Братислава Стефановића био је електромонтер, филмски статиста, гастарбајтер, боксер, ловац, голубар... - Може ли назив улице да предодреди животе укућана?

Туте шофер? Сви га знају у Лесковац (боље звучи него кад бисмо рекли – у Лесковцу, зар не?) Или – Туте из Дистрибуцију. А довољно је и само – Туте. Откуда тај надимак и шта значи, питао сам га.

– Нашу породицу од старина сви називају Тутурцима. То нам је остало од турских времена. Неки наш тамо пре-дак далеки био судија, па тутурисао, заповедао... шта ја знам? Тако се прича...

Ако хоће да буду сигурни како им је настао надимак, Тутурци ће морати више да се потруде. Можда на турском реч тутурише нешто значи, али ће пре бити да се мисли на – тутурисање. Али, тутор је латинска реч и значи – старатељ, или заштитник. Свеједно како је настало, познато је да се у Лесковцу сви знају по надимцима. Крштено име и презиме може им се наћи само у личној карти и другим званичним документима.

Наш саговорник Туте толико је необичан, да му ни са званичним документима није све тако једноставно.

У крштеници му пише да је Синиша Жишић, али сви кажу, а тако је писало и у школском дневнику – да је Синиша Жижић. И то није све. Његова рођена браћа – Љубиша и Славиша – презивају се Живковић. (Љубиша се, заправо, презивао, јер није међу живима.) Но, нећемо више о именима, надимцима и презименима, јер ако се ту запетљамо, нећемо се до сутра отпетљати. И Туте се, богме, знојио док је одговарао на моја питања (зашто ово а зашто оно) јер се није баш често мозгало откуд је и како је настало нешто на шта је навикао од рођења.

А родио се у Лесковцу, као и сви његови. Осим бабе по мајчиној линији која је била Нишлијка. Родио се 1948. године у Муржа мали, званично у Улици Николе Тесле 30. А то вам је као и оно са надимком Туте. Сви знају где је Муржа мала, а мало ко где је Улица Николе Тесле. Назив улице, међутим, као да је предодредио и његов, као и живот његове деце. Али о томе касније.

Синиша Жишић: безбрижно детињство у Муржа мали

У Муржа мали провео је безбрижно детињство. Играли жмурке, цилита (клина), каубоја и индијанаца... У посластичарници код деда-Николе и баба-Савке, званих Џивџани, јели су сладолед, ратлук, тресуљке... Није увек било довољно пара па поцепају динар на пола и дају га као да је новчаница пресавијена. Деда Никола и баба Савка то и не приметите. А лимунаду-бозу, цариградско пиће, пили су код чика-Зарета који је колица са ђаконијама гурао улицом а деца трчкарала око њега. Таква колица Туте је видео скоро, на телевизији. На каналу Травел, кад су приказивали Турску и сетио се ондашњег времена.

Због спорта изостајао из школе

Кућа у којој је одрастао имала је три спаваће собе, два ходника, терасу, купатило и два улаза. Имала је хидрофор, подрум... Отац Драгутин (1906-

1969) и мајка Загорка (1920-2008) били су имућни од пре рата. Драгутин је био вишестран. Свирао је на саксофону, кларинету, знао ноте па чак и компоновао. Али није му увек било до музике. Као војник био је у краљевој гарди и тамо се заклео краљу на верност. У Београду је завршио вишу трговинску школу. Био је и обућар и продавац злата... Имао је и предузеће за производњу апотекарских кутијица од дрвета. Када су нас Немци напали, пријавио се добровољно у војску. После рата, каже Туте, није хтео новој власти у Лесковцу да открије како се праве кутијице за апотекаре, мада су га на то дуго наговарали. Није волео нову власт јер се заклео старој. Иако је знао много заната, имао вишу школу и био музичар на гласу, дали су му да ради као портир у једном предузећу. То је, вероватно, утицало да прерано напусти овај свет.

Отац јунака наше приче, ето, био је антипротиван новој власти, а његов

син Туте, односно Синиша, оженио се кћерком из познате лесковачке партизанске породице Шиљокапових. То им је, наравно, надимак, али о свадби и девојци Лепосави, званој Сека, лепотињи и убавињи - касније.

Синиша звани Туте се после основне уписао у Текстилну техничку школу, најјачу те врсте у ондашњој Југославији. Када је завршио две године, истераше га због - недисциплине. Другим речима, зато што је ударио ни мање ни више него разредног старешину! То је у оно време био тежак прекршај,

дочим данас деца лемају професоре скоро свакодневно и ником ништа. Туте, односно Синиша ударио је разредног јер су се посвађали. Професор га је ухватио да доноси лажна оправдања од лекара за изостанке са часова. А изостајао је због спорта. Више је волео да јурца за лоптом и преврће се на вратилу него да седи на часовима. Нема везе. Уписао се потом у Машински школски центар „Раде Металац“. Завршио је на време, не зато што му је брат од ујака био директор, већ што је знао знање. Радио је потом две-три године као електромонтер, па у војску. У Бањалуку, у Залужане, у оклопне јединице. Тамо је, на Мањачи, сниман филм „Валтер брани Сарајево“, па је Туте био статиста. Глумио је мрког непријатеља, Немца. Из Бањалуке прекомандован је у Брчко, где се спријатељио са Љупчом Мировим из Титовог Велеса. Са њим је и данас пријатељ. Зна му адресу напамет: Улица Вере Циривири 31, Велес. Кад путује у Грчку, сврати код њега. После војске је извесно време радио као возач у Лесковцу, па отпутовао у Немачку. Код пријатеља Синише Илића. Мало је радио тамо, мало овамо.

А у лепу Лепосаву, звану Сека, заљубио се негде око 1973. године. Живела је ту близу. А упознао ју је захваљујући голубовима. Туте је био и голубар, као и Лепосавин брат. Њих двојица су се спријатељили, и тако... Да ли се Туте са Секиним братом спри-

Од деде наследио кларинет: Синиша Жишић са унуком Луком

јатељио због голубова, или због Секе, остаће тајна, важно је да су се ова два голупчића нашла и само две године касније била је велика свадба у кафани „Код тече“. Био је 29. новембар 1975, а гостију је било око три стотине. Кум је био онај Синишин имењак и пријатељ из Немачке који је још тамо, на привременом раду.

Пре него што се оженио, као озбиљан човек, Синиша Жишић или Жижић, звани Туте, запослио се као возач у лесковачком ЕПС-у. На Ђурђевдан седамдесет треће. Јер, кад се заснива породица, мора се на време мислити од чега ће се живети. И од тада није испуштао ни волан, ни ЕПС. Био је најпре возач у теретном саобраћају. Возио је све, од трактора до камиона, а од 1980. вози директоре.

Сви живе од – струје

У то време, негде од 1972, био је и боксер. И то не било какав. Почео је у лесковачкој „Дубочици“ у полусредњој и средњој категорији. Био је првак југоисточне Србије, Челична песница Титове Митровице... О њему су писале новине, причало се... Касније је постао тренер. И данас је Туте спортски грађен. Сваки дан вежба, ради физкултуру, и струже обловину ручном тестером. Видео сам то на лицу места, када ме је довео у кућу. Пре уласка у дворишту сам видео настругана дрва и много голубарника. Колико има го-

лубова, то нико не зна.

А кућа је нова, плански направљена. Чим се уђе, осећа се да ту живе људе који се воле. Дочекала нас је Сека која је још лепа, и одмах су ми показали где су собе у којима су син и соба за унука Луку (5). Е, сад смо дошли до места где треба објаснити какве везе има назив Улице Никола Тесла где Жишићи живе са њиховим животним путањама. За Синишу Жишића већ знамо да се везао за ЕПС пре него за Секу. А њихова кћерка Марија (1976) завршила је Електротехнички факултет, постала инжењер енергетичар и ради у ЕД Ниш. Син Саша (1978) најпре је завршио трогодишњу електротехничку школу и запослио се као електромонтер, а касније је завршио пети степен у Сурдулици. Сада је пословођа у ЕД Лесковац. Сви живе од струје.

У веома пријатној, ушушкованој кухињи повезаној са дневном собом, Лепосава нас поставља за сто и износи све редно, а Туте из кутија за ципеле вади породичне фотографије. Из њих се може видети да је и ловац. Све у једном човеку. И електромонтер, и возач, и статиста, боксер, ловац, голубар...

Причамо о свему и свачему, скаче се са теме на тему, и стално ме нуткају. Нарочито ми се допао ајвар, цепани. Када је требало да пођем, да се вратим кући, за трен сам се зачудио: где ћу кад сам већ код куће?

Слободан Стојићевећ
Фото: М. Дрча

Манакова кућа

Или, како је анонимни печалбар из Македоније ушао у историју престонице куповином куће на правом месту у повољно време

Иако су многи убеђени да је једна од најстаријих сачуваних зграда у Београду добила име по свом градителу и власнику, то је само мит замагљен заборавом. Јер, Манак Михајловић, печалбар из Македоније, купио је ту кућу тек средином седамдесетих година деветнаестог века и у њој отворио тада чувену кафану. Историчари се слажу да је то здање на углу Улице Гаврила Принципа и Краљевића Марка старо бар колико и Конак кнегиње Љубице или кафана “?” (Знак питања), дакле да потиче с почетка претпрошлог столећа. У урбаној митологији сачуван је податак да је у њој највероватније била смештена чувена Татар пошта књаза Милоша Обреновића, а која је прапретеча модерног поштанског саобраћаја у Србији.

Можда, али се са сигурношћу зна да је то здање књаз сачувао како би током регулације Савске махале у њега сместио индустрије који су радили на уређењу српског дела вароши. Доцније је у њој била кафана, па пекара, па поново кафана, а власници су се мењали онако како су им престиж њиховог еснафа и варљива пословна срећа диктирали. Кир Манак је био последњи у том низу, па је само због тога и упамћен. Има злобника који се наводно сећају да је у Манаковој кући једно време, а ваљда одмах после окупације, радио “антре сепаре” и то један од посећенијих у том делу Београда, али како је званична историја гадљива на те појаве, она то и не бележи.

Ту кућу све до педесетих година прошлог века нико није чак ни примећивао, а камо ли у њој проналазио културно-историјске вредности, али како је стари оријентални део вароши одавно био сравњен, то је неко коначно запазио да је здање типичан пример такозване балканске архитектуре и да би га, барем зато, требало сачувати. У то време Манакова кућа је била руина која је пре плашила него што је изазивала радозналост пролазника.

Манакова кућа

Само су изградња вишеспратнице до ње, у Улици Гаврила Принципа 7, у комшилуку, и самилост грађевинаца, продужили њен век.

Посао око реконструкције допола урушене зграде поверен је архитекти Зорану Јаковљевићу, који је доцније причао да му је, уз познавање архитектуре и грађевинарства и бујну машту, највише помогло проучавање неких сачуваних зграда у Гроцкој и Сопоту, те да је тако Манакова кућа добила данашњи лик. Радови су трајали све до 1963. године, а замењено је све, или готово све, уз поштовање правила неимарства и избор материјала из времена када је здање настало.

Све у свему, Манакова кућа има четири нивоа и укупно око осамсто квадратних метара простора, што би и данас било идеално за концепт сваког кафеције од заната. Али, градске власти су јој намениле друкчију судбину и неизвеснију будућност. Повериле су је на коришћење Музеју Београда и Етнографском музеју, а да у њој излажу своје збирке. Музеј града користио је улаз из Улице Гаврила Принципа и приземље куће, а Етнографски музеј улаз из Улице Краљевића Марка и

први спрат здања. Али, како су музеји одувек били празнији него кафане, то су се и посете проредиле.

У Манаковој кући су се редовно окупљали многи љубитељи повести Београда, а повремени састанци организовали су озбиљни колекционари уметничких предмета, који су се доцније преселили у Музеј фресака, а данас тргују по градским хотелима, а најчешће “испод руке”.

Данас понеки злехуди песник у Манаковој кући приреди вече своје несхваћене поезије, или разбарушени сликар представи своја исто тако несхваћена платна. А требало би чешће. Јер, Манакову кућу из прикрајка мераче и овлашћени представници грађевинске мафије и будући угоститељи: први на њеном месту виде огромну вишеспратницу чији број квадрата множе с хиљадама евра, док је потоњи прекрајају у сале и сепаре у рустикалном стилу, а све за пробрану клијентелу коју множе са стотинама евра. А ако им се снови остваре, биће опет “општи антре сепаре”, како се то некад називало.

Милош Лазић

Дубровчанин са Чукарице

Дубровачки госпар био је и римокатолик и фрањевац, али, ипак, српскога порекла

Нико не зна како је Чукарица добила име? Постоје две подједнако могуће приче о «крштењу» овог дела Београда.

На ушћу Топчидерске реке у Саву налазила се скела којом су србијански трговци превозили еспап у Аустроугарску или, доцније, у Војводство Српско. И ту, крај скеле, никла је кафана која и данас постоји да својим именом подсећа на стара времена. “Господарску механу” је, наводно, држао неки кафеџија с надимком Чукар. По другој легенди Чукарица је име добила по неком ковачу Рици, који је радњу држао на левој обали Топчидера. Тај Рица је, како кажу, био вредан човек, па је из његове ковачнице ваздан одјекивало неко лупање и чукање. И кад би неко непућен упитао шта је то и откуда толика бука, одговарали би му: “Чука Рица...”

Ова друга делује и ближе истини. Јер ту, поред друма што је водио онамо, ка Обреновцу и Шапцу или овамо, према Жаркову и Лазаревцу, биле су нанизане силне ковачке и поткивачке радње, а због запрега које су туда даноноћно промицале.

Иначе, Чукарица је све до Великог рата припадала општини Жарково. Постоји допис којим тамошњи житељи још 1906. године моле Београдску општину да их припоји себи, али и решење којим се та молба одбија. Јер тада, Београдски атар једва да је допирао до кафане “Велики Мостар”, тамо где је данас Мостарска петља.

Зато кад клинци с Бановог брда киње комшије називајући их “Жаркуловцима”, требало би да знају да су до пре само једног века били – далека периферија Жаркова. Или, кад Жарковци узвраћају ударац, ваљало би да знају да комшијско Баново брдо није добило име по Вуковом “Црвеном бану”, већ по племенитом Матији Бану, дубровачком госпару, који јесте био и римокатолик и фрањевац,

Матија Бан

али, ипак, српскога порекла. Био је трговац, потом и књижевник. Живео је дужи део живота у Београду, био члан Ученог друштва, а доцније и секретар Академије наука, учитељ и васпитач ћерки кнеза Александра Карађорђевића. Све је то био, али је остао упамћен по томе што је летњиковац саградио на брду повише Чукарице.

Некада су београдским улицама промицале часне сестре, оне у клот црним ризама и са снежнобелим уштирканим балдахинима на главама, које су личиле на јата белих албатроса. Неки су се тада питали одакле долазе? Да ли су долепршале с каквог облака да по београдским болницама помажу невољницима? Мало их је знало да оне у град долазе с Бановог брда, из Завода сестара реда Светог Винка Паурског, повише ресторана “Михајловац” (са коначиштем на спрату, где се соба узимала на сат). Кафана никад није сметала манастиру, нити самостан кафанским гостима. Био је то изнуђен, али ипак складан суживот легла порока и божјег дома.

Ту, у близини, био је летњиковац Матије Бана. Он је са своје терасе могао да гледа како доле, крај Саве и обреновачког друма ничу фабрике. Уосталом, он је лично довео мајсторе из Хрватске и Словеније да саграде оно што овдашњи дунђери нису знали или могли. Ти мајстори, римокатолици, прво су у близини Матијиног забрана подигли цркву светих Ђирила и Методија, па се тек онда бацили на посао због којег су и дошли.

Срби православци су падине безименог брда населили после, да би били ближе фабрикама у којима су аргатовали. Тридесетих година прошлог века неки индустријалац се сажалио над њиховом злехудом судбином, па им саградио цркву светог Георгија, горе, на врху Високе улице (зашто ли се тако зове кад је висока само горе, а доле је ниска?). Црква је и спомен на његову прерано преминулу ћерку. Можда је због тога, ако не цело брдо, онда бар уличица на Бановом брду могла добити име по овом племенитом човеку?

Био је један од најплоднијих српских писаца. Његове драме у духу класицизма и трагедије у стиху обојене су духом историје. Био је утемељивач програма националног уједињења свих јужних Словена: окосницу је требало да представљају Србија и Хрватска, а њима би се, доцније, прикључила и Бугарска... Али, Србија је, по том програму, требало да буде «пијемонт» ове федералне заједнице, па му «браћа» баш и нису била наклоњена.

Иначе, да се зна: баш Матија Бан још 1848. године сковао је реч четник, којом је означио герилце у Грбаљској буни.

Рођен је 1818. у Петровом Селу, у Конављу крај Дубровника, а умро 1903. године у Београду. Сахрањен је у Алеји великана...

М. Лазих

У средишту Балкана

Панорама града

Овде су прављене прве рукотворине од бакра на нашем полуострву, а први је град који је бомбардован за време НАТО агресије. – У Прокупљу су живели Дубровчани, трговци, о чему сведочи Латинска црква. – Топлица је јединствена по страдалиштву током стотина година

Признајем да сам идиот и геније био/ И да су ми дани прошли накривљени као торањ у Пизи./ Зато се жури у крчму као у операциону салу./ Па нека! 15.000.000 грађана ове земље/ Ако ме не упознају по поезији упамтиће/ Ме по Скандалу./ И ни брига ме није/ Што у дну срчане аорте кроз дугу јесењу ноћ/ Песник са бандитом бој бије!

Ово је можда најкраћа аутобиографска песма Радојка Јовановића, алијас Радета Драинца, једног од највећих српских песника, рођеног у Трбуњу крај Блаца. Он је један од двојице најзнаменитијих људи овога краја у области културе. Други је сликар Божа Илић. На пола пута ка брду Хисар наилазимо на њихове спомен бисте, недалеко од гроба др Алексе Савића чијим је залагањем у Прокупљу изграђена болница 1929. године. О томе ми прича случајни сапутник Ратомир Аздејковић, познавалац историје овог краја.

Раде је с оцем прошао албанску голготу у Првом светском рату. Одатле је

стигао у Марсеј, па у Лион, Париз где пише песме, чланке, приче. У Београду постаје једна од највиђенијих личности уметничке бојемије. Објављује прве збирке песама, пише у часописима и листовима, путује, заљубљује се, свађа, полемиче... Умро је у 43. години (1. маја 1943) у Београду - сахрањен је сиротињски, о трошку београдске општине. Данас овдашње књижевно друштво носи његово име а на Драинчевим песничким сусретима додељују

се награде где су међу добитницима и Матија Бећковић, Стеван Раичковић, Танасије Младеновић, Слободан Ракићић... Још тежу животну судбину, каже мој саговорник, имао је Божа Илић. Један од наших најпознатијих сликара рођен је у Житном Потоку 1919. године. Академију ликовних уметности завршио је у класи Мила Милуновића. Уздизан у небеса, педесетих година, са променом политичке и уметничке климе када соцреализам

Подручје са пет слабо развијених општина

Огранак ЕД Прокупље покрива територију од 2.424 квадратна километра, са доста разуђеном електродистрибутивном мрежом, укупне дужине од приближно 3.250 километара. На његовом конзуму је 14 ТС 35/10 kV и 571 ТС 10/0,4 kV. Само подручје о којем се стара 180 запослених већим делом је брдско-планинско.

Како истиче дипл. електроинжењер Жарко Мандић (39), директор Огранка ЕД Прокупље, ПД „Југоисток“, на тој територији је пет неразвијених или слабо развијених општина (Прокупље, Куршумлија, Блаце, Мерошина и Житорађа) што већ само по себи доводи до нешто тежих услова приликом радова на ЕЕО, као и до већих проблема у вези са наплатом приспелих дуговања за утрошену електричну енергију. Акцент у пословању стога је да се свим купцима омогући приближно исти квалитет испоручене електричне енергије, повећа наплата потраживања и смањење, пре свега, нетехничких губитака.

Жарко Мандић, директор Огранка од новембра 2006, ожењен је (супруга Славица је инжењер прехранбене технологије) и отац је двоје деце (Илије- четири и по године и Ивоне – непуне три године).

постаје нешто назадно и превазиђено у сваком погледу, Илић бива изненада скрајнут на маргине ликовних догађања и готово заборављен.

Преминуо 1993, а годину дана касније, у Прокупљу је основана галерија која носи његово име и установљена ликовна награда. Сваке године у Житном Поточку организује се ликовна колонија Божа Илић.

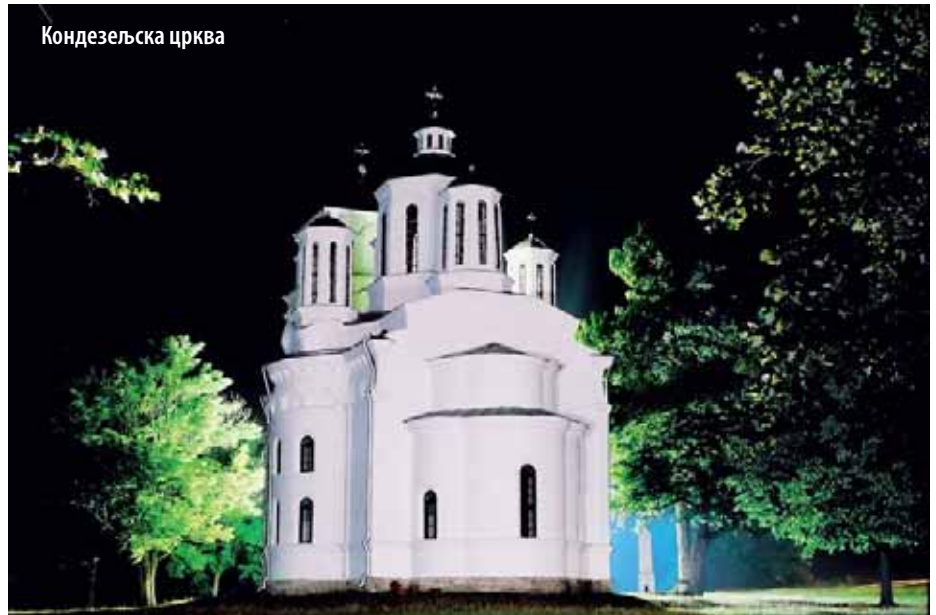
Ето, то је, могло би се рећи, универзална судбина већине уметника, али судбина овог града, Топлице уопште, јединствена је. Јединствена је по страдањима током стотина година. Историја овог краја је историја ратова, погрома, злочина, јунаштва, жртвовања... (Само у Првом и Другом балканском рату од укупно мобилисаних 4.865 старешина и војника који кренули у рат, није се вратио 61 официр (70 одсто) и 2.938 подофицира и војника (62 одсто).

У малом парку код градске апотеке неколико метара од спомен-бисте Кости Војиновићу, налази се споменик, отприлике четири са два метра који симболизује експлозију гранате и растурање бивше Југославије. Посвећен је погинулима са подручја ове општине на ратиштима у бившој СФРЈ.

Када нас је напао НАТО, први бомбардовани град на простору СРЈ било је Прокупље. Циљана је касарна „Ратко Павловић Ћићко“. Двоје људи је погинуло, а неколицина је рањена. Било је то 24. марта 1999. године.

Топлички устанак – једини у некој окупираној држави

Већ поменути Коста Војиновић, резервни поручник и Коста Миловановић Пећанац, капетан српске војске били су вође Топличког устанка, јединог устанка у некој окупираној држави током целог Првог светског рата који је у крви угушен. Овим само илуструјем, благо, такорећи акварелом, колико је страдања на овом простору било. А када би се само мало дубље ушло у прошлост, пробила би црвена и густа боја крвца ратника и недужне нејачи, од праисторије до данас. Јер, плодно тле, идеална надморска висина, богатство рудама, термалним и минералним изворима, равнице и брдовито залеђе, врло рано су привукли најпре праисторијске заједнице да на таквим изузетно погодним местима заснују своја станишта. А онда су долазили други који су то исто желели.

Латинска црква

У 12. веку Топлица - која се налази у средишту Балкана – у саставу је Немањине државе. Али не тек тако. Сва померања и промене дешавала су се у крви. После битке на Морави (1190) и победе Византије, поражени Стефан Немања двор премешта у Рас, а Топлица као погранична област према Византији губи свој ранији значај. Том (не)приликом је и опустошена. После страдања у Косовској бици, Топлицом је завладала кнегиња Милица, односно њен син Стефан (1389 – 1427), али кобајаги. Врховна власт је била турска. Из овог периода, међутим, зна-

чајно је да је кнегиња Милица (1395. године) први пут поменула данашњи назив града као град светог Прокопија у повељи упућеној светогорском манастиру светом Пантелејмону. Мошти св. Прокопија из Ниша су 1386. године пренете у цркву испод брда Хисар.

Све се то може сазнати у Народном музеју Топлице који је са Хисара 1962. премештен у бившу зграду градске поште, подигнуту 1912. године. Ту се могу разгледати поставке о Топличком устанку и НОБ-у, може се видети Градска соба, Етнолошка и Археолошка збирка. У оквиру потоње

Југ-Богданова кула

запазио сам податак да је археолошко налазиште у Плочнику из времена неолита (6. миленијум п. н. е.) доказује да су овде прављене прве рукотворине од бакра на Балкану.

Што се Топличког устанка тиче, мучени под Бугарима који су чинили невероватна зверства, Топличанима је претрпело када су ови окупатори почели регрутовање српских младића у њихову војску. Но, отпор је убрзо сломљен. Обрачун са устаницима је био свиреп. Од пет-шест хиљада устаника, половина је побијена. Убијани су и старци, жене и деца. Према подацима самих Аустријанаца, побијено је 20.000 људи.

Струја стигла 1937. године

У 20. век Прокупље је ушло као мало насеље од четири-пет хиљада становника. И даље је седиште округа, али без много везе са осталим светом. Нема железницу, а и путеви су били у лошем стању. У Прокупље се са југа улазило преко дрвеног моста на Топлици. У Ниш се одлазило и из њега враћало прашњавим друмом преко Дебелог брда. У граду је био један лекар, а болница није постојала.

Постојао је један хотел, „Европа“, и неколико кафана. Осим окупљених, среских и управних судских власти, војне команде места, основне школе, старе цркве и поште, никаквих других значајнијих установа у Прокупљу почетком 20. века није било. У граду су и даље постојале две џамије и турски водовод. Становништво се махом бавило пољопривредом, а мањим делом занатством. Гимназија у Прокупљу је отворена 1908. године,

а књижница 1909. године. Тек од 1925. град добија пругу, пошту, нови водовод и ниже пољопривредне школе. Изграђена је болница, нови камени мост на Топлици, започета је изградња Соколског дома, а краљ Александар Карађорђевић открива у центру града споменик Топличанима палим у ратовима 1912-1918. године. Године 1937. Прокупље добија струју. Две године касније у новој згради почела је да ради Виша домаћинска школа а започета је и изградња нове Гимназије, калдрмисана је главна улица...

Прави економски развој Прокупље је доживело после Другог светског рата, када је прерасло у индустријски град, што је имало и своју лошију страну. Сељаци су напустили села која су данас готово сасвим изумрла. Она су веома погодна за развој сеоског туризма, само што нема ко да се бави њиме. Нема народа, кажу овде. А она индустрија је пропала и тек се кроз транзицију полако обнављају или настају нова постројења, предузећа...

Прокупље је поново пред искушењима, ко зна којем по реду кроз дугу историју.

Слободан Стојићевић

ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА КРОЗ ИСТОРИЈУ

Прва јавна електрана у Србији радила је пуних четрдесет година, а њене машине и дуже

У недељу, 14. маја 1933. године, тачно у четири сата изјутра, после пуних 40 година рада, престала је да ради термоелектрана на Дорћолу у Београду (познатија као „Стара централа“), прва јавна електрана у Србији. Особље које је радило те ноћи добило је наредбу да заустави машине и да рад ове централе пребаци на нову – термоелектрану „Снага и светлост“, која се налазила неколико стотина метара даље, на самој обали Дунава.

Испраћај, уз плач

Димитрије Ц. Ђорђевић, један од сведока последњих дана „Старе централе“, овако је описао њено гашење:

„Када је наступио тај последњи тренутак, г. Крстић, шеф одељења парних машина и ложионице, прекинуо је пару, а дежурни инжењер г. Никола Милошевић, пребацио је њен рад на нову централу. Турбина је услед свога залета ишла још 15 минута, све слабије и слабије док се најзад није сасвим зауставила. И онда је настао један дирљив тренутак у машинском одељењу...

Осећајући своје симпатије наспрам ових машина као да су оне биле какво живо биће које је кроз дуги низ година хранило и од зла бранило, лојачи Петрушевић и Анђелковић, који су у тој служби још од 1908. године – заплакаше, као да им је неко од најближих умро. А за њима то исто учинише и машинисти... Ни остали присутни нису могли остати равнодушни.

Видећи како плачу они који су се већ били, тако рећи, сродили са машинама, у многогодишњој служби (...), Крстић и Милошевић се ражалише и, живо трепћући овлажених очију, окретоше главу на другу страну да то не примете радници. Али они су то приметили што их је дирнуло још више. И они су под таквим

Последњи дани „Старе централе“

утисцима остали неми и непомични још неко време.

А кад су се разишли из машинског одељења електричне централе, онако тужни и невесели, изгледало је као да су се враћали са гробља, где су сахранили свог најмилијег пријатеља....

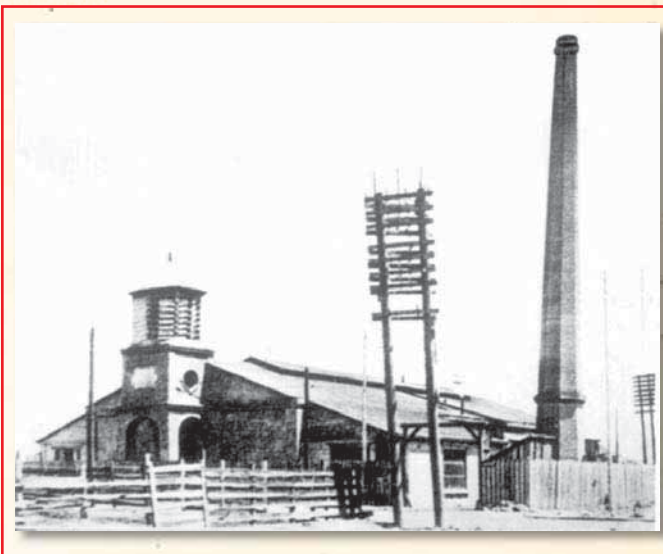
Кад је било 6 часова ујутру, сирена са централе, која је увек у то време будила и поздрављала Београђане својим снажним свирањем које се далеко чуло, сада је то исто учинила – последњи пут. Али, овога пута, сирена није имала ону редовну, снажну јачину. Остало јој је снаге још само под притиском од 4 атмосфере. А то је било мало... И тада је пустила од себе тако слаб глас, да се једва могао чути у најближој околини...

То је био њен последњи дах!...»

Осветљавање Београда

О старој електричној централи доста се зна и доста је писано – изграђена је након јучне јавне полемике (водила се преко „Београдских општинских новина“) између Марка Лека и Ђорђа Станојевића. Први је био професор хемије, а други професор физике на Војној академији; први је био за осветљавање града гасом, а други за осветљавање „електриком“.

Београд је, наимае, од 1830. године, када је варошка полиција издала наредбу да се „нико ноћу не сме кретати без фењера, да не сме лармати, играти карте или пушити сокаком“ – био осветљаван фењерима. Касније су почеле да се користе и светиљке на гас – прве су биле постављене ис-

Прву и једину фотографију „Старе централе“ израдио је београдски фотограф Милан Јовановић, рођени брат сликара Паје Јовановића

пред Народног позоришта поводом његовог свечаног отварања 1869. године (нагађа се да је, у ствари, Марко Лeko имао своју приватну гасару, баш испод позоришта, па отуда и његово залагање управо за гасно осветљење). А прва електрика у Београду појавила се највероватније почетком деведесетих година, и то у кафани! Власник кафане „Хамбург“, извесни газда Пера, инсталисао је једну локомобилу и електромотор у башти код Народне скупштине, спровео жицу преко Топчидерског друма и „направио чудо“ када је из тзв. Боген-лампе засијала јака светлост. „Овај случај је направио читаву сензацију. Нарочито код деце, која су због електричног осветљења остала без вечере, а кад су се доцкан вратила кући, поред гутитка вечере добише још и батине...“ – писале су касније „Београдске општинске новине“.

Познато је да је у полемици Лeko

– Станојевић победила је идеја Ђорђа Станојевића и од 1893. године Београд је био осветљен електричном енергијом из термоелектране на Дорћолу.

Из Београда у „Мали Костолац“

Мање је, међутим, познато да су и после гашења „Старе централе“, њене машине производеле струју. По завршетку Другог светског рата, у порушеној земљи, један од најважнијих задатака био је електрификација земље, а први конкретан задатак – изградња термоцентрале у Костоцу. Због многобројних проблема који су се указали,

а највише због немаштине, одлучено је да се направи «мала» централа, док се не створе бољи услови за изградњу «велике» термоелектране у Костоцу. «Мали Костолац» почео је да се гради као нека врста привременог, прелазног решења.

Проблеми су се, ипак, и овде појавили, и то првенствено у набавци опреме. Предраг Ђурђевић Гага, коме је овај посао био поверен, нашао је решење: котлови, турбине и генератор из „Старе централе“ донети су у Костолац, делимично реконструисани и монтирани у ТЕ «Мали Костолац». Тако су од краја 1948. године, машине старе општинске централе наставиле рад. Средином шездесетих година прошлог века, ТЕ «Мали Костолац» прешао је у тзв. хладну резерву, а крајем 1968. године њена опрема је расхолована и продана – у старо гвожђе.

Сања Рославцев

kwh
ЕЛЕКТРОПРИВЕДА СРБИЈЕ

Куда и како даље?

Аутори
Драгомир Марковић, Раде Симовић
Сарадник
Александар Јаковљевић

Поштовани,

У недавном писму запосленима у нашој фирми навео сам с којим се тешкоћама суочавамо, почев од ниске цене електричне енергије и великих унутрашњих трошкова. Поново наглашавам да је наш основни циљ да компанија постане успешна за добробит власника – државе, потрошача и свих запослених. У чланку који је пред вама, као додатак овом издању листа “kWh”, детаљније је представљена платформа коју желим да користим као водилу у трансформацији ЈП ЕПС ради просперитетног пословања на дужи рок. Зато бих молио да овај чланак прочитате.

Ради зачетка процеса трансформације, основао сам Тим за реорганизацију и побољшање пословне ефикасности ЈП ЕПС, који ради већ неколико недеља. У Тиму су људи са кључним дужностима у пословном функционисању ЈП ЕПС. Истовремено, у току је и договарање о продужењу уговора са консултантом који је водио Студију пословања ЈП ЕПС 2006/2007. године и који има већ доста искуства у раду са нама.

Једна од важних и неминовних промена јесте успостављање новог нивоа у управљачкој структури компаније и формирање стратешких пословних јединица. У садашњем тренутку, генерални директор управља са 11 привредних друштава и 9 директора дирекција и сектора, који су му директно одговорни. Ово је огроман број људи, и функција, и не доприноси ефикасном управљању. У савременим електрокомпанијама, тим најчешће чини између 5 и 7 особа (функција).

Промена управљачке структуре ни у ком случају не значи суштинску промену у пословању привредних друштава, већ једино делегирање појединих послова, које ће у моје име обављати директор стратешке пословне јединице. При томе, не умањује се моја одговорност за пословање привредних друштава, као и целе компаније ЈП ЕПС. Једино значи да ће моје директно учешће у свакодневним пословима бити смањено, што ће ми омогућити да се више бавим пословима организације који се односе на дугорочне проблеме и стратешко управљање, а које треба да води ка успешном расту и пословању нашег предузећа.

Као што сте упознати, у току је избор особе одговорне за нову функцију људских ресурса. Такође, у току је и расписивање конкурса за избор нових директора привредних друштава.

С поштовањем,
Драгомир Марковић

1. Увод

Неодрживост постојећег стања

Електропривреда Србије (ЕПС) највеће је предузеће у Србији, са потенцијалом да задржи свој садашњи статус главног снабдевача потрошача на територији Србије и да се трансформише у значајног извозника електричне енергије.

Донедавно, ЕПС је био одговоран за снабдевање свих потрошача у Србији, док сада ту дужност има само за снабдевање тарифних купаца. Регионалним уговором земаља чланица Енергетске заједнице југоисточне Европе, Србија се обавезала да од 1. јануара 2009. године тарифни купци буду само домаћинства. Сви остали, који збирно у укупној потрошњи у Србији учествују са 47%, имају могућност избора да постану квалификовани купци, да купују електричну енергију за сопствене потребе и на тај начин самостално одлучују о свом снабдевачу електричном енергијом.

За кратко време ЕПС, као и потрошачи Србије, биће део регионалног тржишта, што ће само по себи захтевати значајне промене у пословању. Ове промене ће се одиграти у читавом региону и одразиће се на пословање свих електропривредних компанија у региону, као и на начин снабдевања свих потрошача електричне енергије.

Електропривредне компаније суседних земаља већ дуже раде на неопходним реформама и усклађивању цена електричне енергије у припремама за регионалну тржишну утакмицу. Ове електропривредне компаније су, поред организационих реформи, главну пажњу посветиле ефикаснијем пословању и смањивању трошкова производње, преноса, дистрибуције и снабдевања електричном енергијом.

Електропривреда Србије направила је извесне позитивне кораке у производњи електричне енергије, пре свега инвестицијама у капиталне ремонте производних капацитета, тако да је значајно смањила увоз електричне енергије у поређењу са увозом од пре шест-седам година. И поред ове исправне оријентације, ЕПС се, у овом тренутку, може окарактерисати као компанија у тешком финансијском стању и с ниским пословном ефикасношћу. Зашто?

Текст „Електропривредни сектор Србије – Куда и како даље“, чије смо објављивање најавили у прошлом броју „kWh“, представља документ који је, по речима Драгомира Марковића, генералног директора ЈП ЕПС, подржан приликом недавног одлучивања о именовану првог човека ЕПС-а. Коаутор овог текста је Раде Симовић, експерт за електроенергетику и члан Тима за реструктурисање ЈП ЕПС, док је у изради документа учествовао и Александар Јаковљевић, директор Сектора за стратегију у Дирекцији за стратегију и инвестиције.

Ниска оперативна ефикасност и неекономске цене електричне енергије су два главна узрока садашњег пословног стања у ЕПС-у. Неопходно је констатовати да је неекономска цена електричне енергије само привидна корист потрошача и "димна завеса" политичара, којом покушају да брину о платажној моћи социјално угроженог слоја становништва. То омогућује великим трoшацијама да свој рачун пребаце једним делом на све друге грађане, зарађујући тако на разлици између реалне и ниске тарифне цене!

Овакав приступ довео је ЕПС у данашње стање. Њега карактеришу непрофитно пословање, велики губици (нарочито у дистрибуцијама), велика крађа електричне енергије и ниска продуктивност компаније. То би требало да проузрокује "пословну узбуну", почевши од врха/власника – Владе Србије, као извршне власти, укључујући Министарство за енергетику, менаџмента ЕПС-а, па све до потрошача електричне енергије, што се, сем појединачних изјава, није догађало. Као да су сви актери у оваквом пословању налазили свој интерес.

Такође, изненађује и понашање нарочито пословних, али и дневних медија што се овој теми даје веома ограничен публицитет, без изношења стварних пословних показатеља, који би помогли потрошачу да у потпуности разуме пословање ЕПС-а као компаније, као и процес формирања цена електричне енергије.

Данас се законско-регулаторна инфраструктура и реформе електроенергетског сектора заснивају на:

- Закону о енергетици
- Стратегији развоја енергетике Републике Србије до 2015. године
- Програму остваривања Стратегије развоја енергетике Републике Србије од 2007. до 2012, по секторима, као и реструктурисању и реорганизацији Електропривреде Србије (ЕПС) са значајним побољшањем пословне ефикасности уз адекватну заштиту животне средине (четири студије у периоду од 1996. до 2007. године).

Постојећи документи, везани за наведене области, сами по себи нису довољни и садржајно не обезбеђују основне предуслове за дугорочну конкурентност и пословни успех највеће државне компаније.

Циљ аутора овог чланка јесте да прикажу сажету анализу постојеће законодавно-регулаторне инфраструктуре, организације и пословног стања Електропривреде Србије, и да понуде специфичне предлоге за неопходне промене Закона о енергетици, Стратегије и планова имплементације Стратегије, реструктурисања електропривреде и осталих кључних области везаних за пословање Електропривреде Србије, који би били водиле ка успешнијем пословању и сигурнијем снабдевању потрошача у Србији електричном енергијом.

2. Закон о енергетици

У линији европских норми

Закон о енергетици ступио је на снагу 2004. године. Заснован је на принципима из директива ЕУ и написан по узору на енергетске законе чланица Европске уније.

При формирању концепције Закона, узети су у обзир специфични захтеви услова у Србији, као и законска решења суседних земаља.

Као такав, уз минималне допуне/промене, овај закон је, што се тиче законодавно-регулаторног стања енергетског сектора, довољан да испуни критеријуме за улазак Србије у ЕУ.

Агенција за енергетику је основана на критеријумима

датим Законом о енергетици и функционално задовољава кључне критеријуме и праксу земаља ЕУ.

Недавним ажурирањем Закона од Министарства рударства и енергетике, направљен је предлог измена/допуна постојећег закона који даје додатну прецизност појединим члановима. Планиране измене/допуне не мењају суштински садржину Закона, већ га само доводе на савременији ниво узимајући у обзир значајније промене у енергетском сектору ЕУ и земаља региона за последњих неколико година.

Планиране допуне се највише односе на област планирања и финансирања Агенције за енергетску ефикасност.

Мора се напоменути да планиране допуне Закона везане за енергетску ефикасност садрже доста детаља, као што су планови, програми и други елементи, који се углавном дефинишу подзаконским актима. Неопходно је поново анализирати предлог Министарства рударства и енергетике и наведене детаље ставити у подзаконска акта и процедуре.

При ажурирању и ревизијама закона треба, у начелу, избежавати уношење планова, програма и процедура у текст, јер су они подложни честим променама због промена у стању енергетског сектора Србије, као и промена стратегијских праваца и динамике развоја Србије, ЕУ и земаља у региону.

Пожељно је држати се правила да све што се може решити подзаконским актима и процедурама не треба да буде у тексту закона. Ово је важно знајући да је промена самог закона много компликованија и временски дужа јер га мора усвојити Скупштина Републике Србије, док промене подзаконских аката одобрава Влада Републике Србије.

Такође, неопходно је констатовати да недостатак одговарајућих подзаконских аката и процедура знатно отежава, а у многим деловима и онемогућује спровођење Закона о енергетици.

У постојећем законодавном оквиру (Закон о јавним предузећима) Електропривреда Србије није у могућности да успешно функционише као тржишно оријентисано предузеће. Неопходне су хитне промене овог закона да би се предузећа која су у власништву државе, а сада послују у тржишним условима "корпоратизовала", што би значајно поједноставило пословање и обезбедило неопходну пословну флексибилност предузећа.

Ако желимо да ЕПС постане конкурентно предузеће у региону и да доминира тржиштем Србије, он мора пословати под истим или веома сличним законским и регулаторним условима као и његови регионални конкуренти. Ниједна електропривреда регионалних земаља није у управљачком смислу изложена толиким законским препрекама као Електропривреда Србије.

Да би се стање поправило, предлажемо да се у Закону о енергетици направе следеће измене:

- Постојеће казнене одредбе предвиђају затворске казне за крађу електричне енергије, што је у реду. Међутим, посебно је важно да правосудје започне да ажурно и неселективно процесуира ово кривично дело. Члану 159 ст. 2 треба додати и високу новчану казну због кривичног престапа (крађе), уз постојећу обавезу плаћања украдене енергије по вишим тарифама.

- Неопходно је да се измени члан 66 ст. 5 и ст. 6 Закона о енергетици у смислу давања пуне одговорности Агенцији за енергетику у одређивању цена електричне енергије за тарифне купце. Држави треба оставити само одговорност интервенције у контроли цена у случају значајнијег поремећаја тржишта или неке врсте ванредних енергетских стања, што је већ предвиђено Законом.

Досадашњи Закон о планирању и изградњи, због недоречености појединих одредби, представљао је препреку и успоравао процес добијања потребних дозвола за изградњу нових електрана, као и реализацију потребних активности на постојећим енергетским објектима. У фази припреме је нови закон, који ће регулисати ову област и неопходно је предвидети таква решења која ће омогућити ефикаснију и бржу реализацију пројеката.

3. Дугорочни циљеви развоја енергетике – енергетска стратегија и програм имплементације

**Стратегија мора дефинисати финансијске и оперативне циљеве (резултате)
Влада Србије има главну одговорност!**

Енергетска стратегија Србије која се односи на електроенергетику, нафту и гас и топлотну енергију дата је у документима: "Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године", коју је усвојила Скупштина Републике Србије 2004. године и "Програм остваривања Стратегије развоја енергетике Републике Србије 2007-2012. – по секторима".

У „Стратегији развоја енергетике“ наводе се следећи стратешки правци/циљеви:

1. Очување енергетске независности Републике Србије од увоза примарне енергије до 2015. године.

2. Задовољавање потреба потрошача за енергијом уз што мање трошкове.

3. Стварање атрактивних услова за привлачење приватних инвестиција као кључни економски циљ.

4. Стратегија подржава политику цена која је неопходна за обезбеђење развоја (разумна профитабилност), уз истовремену заштиту угрожених категорија становништва.

5. Еколошки циљеви, који се односе на постизање европских норми у заштити животне средине.

6. Повећање енергетске ефикасности (која индиректно представља један од најзначајнијих енергетских ресурса), посебно тамо где се улагања знатно брже враћају него улагања у градњу нових објеката.

Практично говорећи, сам назив документа даје преглед његове садржине, а то је углавном развојни пут инвестирања у изградњу нових и реконструкцију постојећих енергетских постројења и система ради задовољавања потреба потрошача електричне енергије.

У делу „Стратегије“ – Приоритетни правци развоја енергетских делатности наведена су четири приоритетна програма који се односе на електричну енергију:

1. Имплементација програма енергетске ефикасности, који обухвата мере за рационализацију потрошње електричне енергије у свим секторима потрошње.

2. Програм континуитета, који подразумева наставак повећаних улагања у одржавање постојећих енергетских објеката и њихову ревитализацију.

3. Програм капиталних инвестиција, чија реализација има за циљ покретање новог циклуса интензивног улагања у изградњу нових енергетских објеката, који ће обезбедити сигурност и континуитет снабдевања потрошача електричном енергијом.

4. Програм који се односи на активности у вези с развојем и применом обновљивих извора електричне енергије. Најважнији циљ овог програма је коришћење постојећег енергетског потенцијала малих речних токова, односно изградња малих електрана.

У осталом делу текста даје се веома детаљна технич-

ко-оперативна анализа постојећег стања, са веома добрим информацијама о објектима и системима.

„Програм остваривања Стратегије развоја енергетике Републике Србије од 2007. до 2012. – по секторима“ састоји се из засебних предлога за развој важнијих сектора и делатности ЕПС-а, као што су: термоелектране и термоелектране–топлане, хидроелектране, рудници, дистрибуције.

У сваком документу обрађује се специфични сектор и дају предлози шта је потребно или пожељно урадити, као и процена вредности већине пројеката.

Уз то, у документима се дају веома детаљни описи и технички и оперативни подаци, нарочито производног и дистрибутивног сектора.

Већина наведених планова је информативне природе и може више служити као референтни материјал о електроенергетском сектору него као енергетска стратегија и одговарајући план за спровођење стратегије.

Стратегија и Програм њеног остваривања не дају смернице и очекивања државе, као власника, од својих ЈП која послују у области енергетике. Очигледно је да недостаје документ који прецизније дефинише пословне и финансијске циљеве које ЕПС треба да оствари, односно елементе који чине основу стратешког планирања и инвестирања:

1. Глобалну "слику" какву компанију власник (Република Србија) жели да има (постигне) у кратком, средњем и дужем временском року.

2. Нумеричке, мерљиве финансијске и оперативне циљеве (резултате) које власник жели да компанија постигне да би је сматрао успешном.

3. Јасно дефинисане стратешке правце које би компанија морала да имплементира да би постигла дате циљеве (резултате).

4. Интегрални/централни план са корпоративним приоритетима заснован на бази прорачуна повратка уложеног капитала, са идентификацијом реалних извора финансирања за изградњу нових и реконструкцију постојећих објеката.

Непостојање финансијских циљева је главни недостатак корпоративне стратегије и планирања, јер управо они сумирају пословну успешност компаније, а тиме и успешност менаџмента.

Такође је потребно истаћи да у оквиру реформи електроенергетског сектора приоритет треба да буде побољшање пословне ефикасности ЕПС-а и постизање специфичних циљева и резултата који се очекују. Само са овако постављеним правцима могу се правити планови и програми који би задовољили постављене стратешке циљеве.

Мора се нагласити да ови специфични циљеви не могу бити апстрактне жеље или потребе, већ реални захтеви који се уз добре напоре могу и морају остварити.

Постигнути мерљиви финансијски и оперативни резултати, везани за унапред дефинисане циљеве, показују да ли је план испуњен и служе за мерење перформанси управљачког кадра, на основу којих се руководиоци награђују или се тражи замена за неуспешне.

Тест који се увек препоручује при планирању и реализацији планова и програма је питање: да ли се дотични програм, план или активност уклапа и подржава постизање датих стратешких циљева? То је најбоље осигурање да су организација, одељење, руководиоци..., а и сви запослени, на добром путу реализације дате стратегије и пословног успеха.

Без овакве поставке на стратешком и оперативном нивоу, не може се очекивати да ће организација постати успешна.

Сигурно је да ће веће и ефективно организоване електроенергетске компаније креирати форму будућег

регионалног тржишта електричне енергије, што од Владе Србије захтева много специфичније захтеве везане за успешност пословања ЕПС-а. Они се, пре свега, односе на план шта електроенергетски сектор треба да уради и како мора да се усмери да би постао оно што се понавља у оба документа – конкурентни регионални такмичар.

Постоји веома релевантна кинеска изрека, која се односи на недостатак добре стратегије која буквално преведена каже: „Ако не знаш где идеш и када треба да стигнеш, сигурно је да ћеш увек стићи на право место и у право време.”

У овом документу се укратко наводе/предлажу главни елементи Стратегије ЕПС-а и шта је све неопходно детаљније формулисати и постићи у свим кључним областима електропривреде до 2015. године да би ЕПС могао задржати тржиште Србије и стварно постати регионално конкурентна компанија.

У овом чланку се неким предложеним елементима Стратегије неће дати квантитативни/мерљиви циљеви који су, како је раније наведено неопходни, јер су за то потребне додатне информације и анализе одговарајућих стручних служби.

4. Поуздано задовољавање потреба тржишта електричне енергије Србије са дугорочним могућностима извоза

Инвестициони приоритети

Овде су дати приоритетни инвестициони пројекти, који на основу досадашњих анализа дају најбржи повратак капитала и обезбеђују ЕПС-у дугорочну финансијску стабилност и омогућују значајну улогу на регионалном тржишту електричне енергије.

Приоритети инвестирања Електропривреде Србије

а) Термоелектране

Неопходно је, из сопственог и позајмљеног капитала, реализовати ревитализацију / капиталне ремонте свих блокова који до сада нису завршени у термоелектранама “Никола Тесла” и “Костолац”.

Приоритетне инвестиционе активности су пре свега завршетак изградње 2x350 MW “Колубаре Б” и изградња трећег блока од 700 MW „ТЕНТ Б”, у заједници са стратешким партнером. Део власништва Електропривреде Србије у овим пројектима ће се дефинисати учешћем ЕПС-а у делу већ уложеног капитала у “Колубару Б” и постојеће инфраструктуре у оба објекта. Стратешки партнер би имао већински удео у оба пројекта, а ЕПС би, поред вредности досадашњих улагања и инфраструктуре, уложио и мањи финансијски део.

б) Рудници угља

Рудници угља морају да остваре повећану продуктивност и проширену производњу да би задовољили снабдевање нових 1.400 MW термоенергетских капацитета, умањених за потребе снабдевања старих, неефикасних и непоузданих постројења, која ће се повући из погона.

Нове инвестиције би се највише односиле на куповину савремених БТО система и финансирање експропријације. Инвестирање у нову опрему финансирало би се из сопствених средстава и кредита.

в) Термоелектране–топлане

Постојећи систем производње топлотне и електричне енергије у ТЕ-ТО „Нови Сад” не омогућава профитабилан рад постројења, па се предвиђа нова електрана/топлана која би имала капацитет до 450 MW и производила елект-

ричну и топлотну енергију у комбинованом процесу, користећи природни гас као примарну енергију.

Нови капацитети би се градили у сарадњи са стратешким партнером као већинским власником.

Неопходно је урадити и детаљну финансијску анализу економске исплативости пројекта снабдевања Београда топлотном енергијом из блокова ТЕНТ А3-А6, и упоредити са садашњим начином снабдевања или другим новим алтернативним процесима на природни гас.

г) Хидроелектране

Неопходно је обавити ревитализацију и повећање капацитета свих блокова хидроелектране “Ђердап 1”. Ово је најважнији пројекат хидроенергетског сектора, јер ће се знатно продужити радни век електране и, што је такође важно, повећати снага и годишња производња електране. Недавно је потписан уговор који ће омогућити реализацију овог пројекта од 2009. до 2015.

Поред започете ревитализације ХЕ “Бајина Башта”, треба реализовати и пројекат уградње петог агрегата на овој електрани, као и ревитализацију осталих хидроелектрана, а пре свега ХЕ “Зворник”. Ови пројекти ће се реализовати финансирањем из кредитних извора и сопствених средстава.

Искористићење енергетског потенцијала реке Дрине дато је у одељку Учешће ЕПС-а ван граница Србије.

д) Преносни систем (ЕМС)

Мада преносни систем није предмет детаљне анализе постојећег стања и специфичних препорука везаних за пословање, овде је неопходно нагласити да су његови капацитети и поузданост кључни елемент свеобухватног електроенергетског пословања, то јест транспорта електричне енергије на територији Србије и регионалног повезивања.

ђ) Дистрибутивни систем

Највећи изазов дистрибутивног сектора, поред степена наплате, јесу лоше стање инфраструктуре система и још увек високи укупни губици, који су у 2007. години износили 14%.

У укупним губицима енергије у дистрибуцији, технички износе око 60%, или око 9% укупне производње, што значи да се годишње губи око 2,32 TWh електричне енергије, односно сума од преко 100 милиона евра.

Мада су технички губици нешто смањени последњих година, они су и даље знатно већи од европских и регионалних просека.

Смањење техничких губитака се мора спровести улагањем у замену дотрајале инфраструктуре (трансформатора, надземних водова и друге технички израђене опреме).

Око 40% губитака (око 6% укупне производње) односи се на такозване комерцијалне губитке, у чему мањи део настаје због коришћења старих мерних уређаја, а главни део представља крађу. Према пословним резултатима дистрибуција за 2007. годину, од око 6% или 1,7 TWh (од 29 TWh преузете енергије) далеко највећи део је крађа. То представља суму од преко 80 милиона евра годишње.

Још 2002. године је одлучено да је неопходна брза и организована промена свих бројила у Србији (преко 3.000.000) и да нова бројила морају имати функцију даљинског читавања, управљања и даљинског искључивања потрошача. Нажалост, овај пројекат се није реализовао планираном динамиком, тако да је набављен мали број бројила која имају функцију даљинског читавања и искључења.

Инсталирање нових електричних бројила (већини је давно истекао век трајања) и смањење крађе електричне енергије је тренутно најисплативија инвестиција ЕПС-а, са повратком уложеног капитала за 4-5 година.

Даљинским читавањем ће се моћи много боље контролисати потрошња сваког купца и тиме омогућити успешније планирање, снабдевање и смањење трошкова

снабдевача (дистрибуције). Даљинско искључење било ког купца који не поштује услове уговора знатно ће повећати степен наплате и смањити могућност крађе, а самим тим и дистрибутивне трошкове и отклонити опасности којима су изложени запослени у дистрибуцијама при искључењима.

Куповина нових бројила, ревизија постојећих и доградња нових инсталација финансирали би се из сопствених средстава и кредита.

е) Смањење потрошње електричне енергије

Потрошња електричне енергије у индустрији и домаћинствима Србије је енормно висока. Она је вишеструко већа у поређењу с потрошњом у суседним земљама, а посебно у поређењу с потрошњом развијених земаља (сл. 1).

Кључни узроци овако високе потрошње првенствено су ниска цена и недостатак примена метода побољшане ефикасности искоришћења електричне енергије. Као што се може видети из сл.1, индустријска потрошња електричне енергије по бруто националном доходу (БНД) 3 до 5 пута је већа од потрошње у Словенији, Мађарској и Хрватској, које су успеле да у релативно кратком времену модернизују индустријску производњу и сразмерно смање потрошњу електричне енергије по јединици производа.

Најмање ефикасни потрошачи у Србији су некадашња велика друштвена предузећа, која су се недавно приватизовала или су још у фази приватизације. Овако велика потрошња електричне енергије добиће тренд смањивања упоредо са структурним променама српске привреде и повећањем цене електричне енергије до нивоа тржишне.

Анализом дијаграма на слици 1. и корелацијом интензитета потрошње са ценама електричне енергије у 2005. години, можемо диференцирати следеће групе земаља:

- цена ел. енергије > 8 евроценти/ kWh.....интензитет потрошње < 0,7 kWh/БНД (Немачка, Данска, Мађарска, Словенија)
- цена ел. енергије 5-8 евроценти/ kWh.....интензитет потрошње 0,7-1,1 kWh/БНД (Румунија, Хрватска, Албанија)
- цена ел. енергије < 5 евроценти/ kWh.....интензитет потрошње > 1,4 kWh/БНД (Бугарска, БиХ, Македонија, Црна Гора, Србија), при чему је Србија била „рекордер“ са ценом испод 3 евроцента/kWh и интензитетом потрошње од 3 kWh/БНД.

5. Финансијски преокрет

Профитабилност је најважније мерило успеха

Да би ЕПС био способан да из сопствених средстава улаже у профитабилне пројекте, он мора остваривати значајан профит из свог пословања. У садашњем финансијском стању то није могуће јер је Електропривреда последњих година пословала с губицима. (Према финансијском извештају ЕПС-а за 2007. годину, губици из пословних и финансијских односа су износили преко 130 милиона евра.)

Ако се жели да Електропривреда Србије значајно повећа вредност своје имовине, да учествује у финансирању наведених пројеката и игра значајнију улогу у регионалној утакмици, кључни финансијски циљ стратегије компаније мора бити да постигне стопу повратка новца на имовину од најмање 4% у 2010. години, што би значило остварење нето профита од минимум 210 милиона евра, уз спровођење првог корака достизања економске цене електричне енергије и реализацију следеће фазе реструктурисања компаније.

Са интензивирањем процеса реструктурисања компаније и достизања економских (регионалних) цена електричне енергије неопходно је повећати профитабилност ЕПС-а на 300 милиона евра у 2011. години, што је апсолутно могуће.

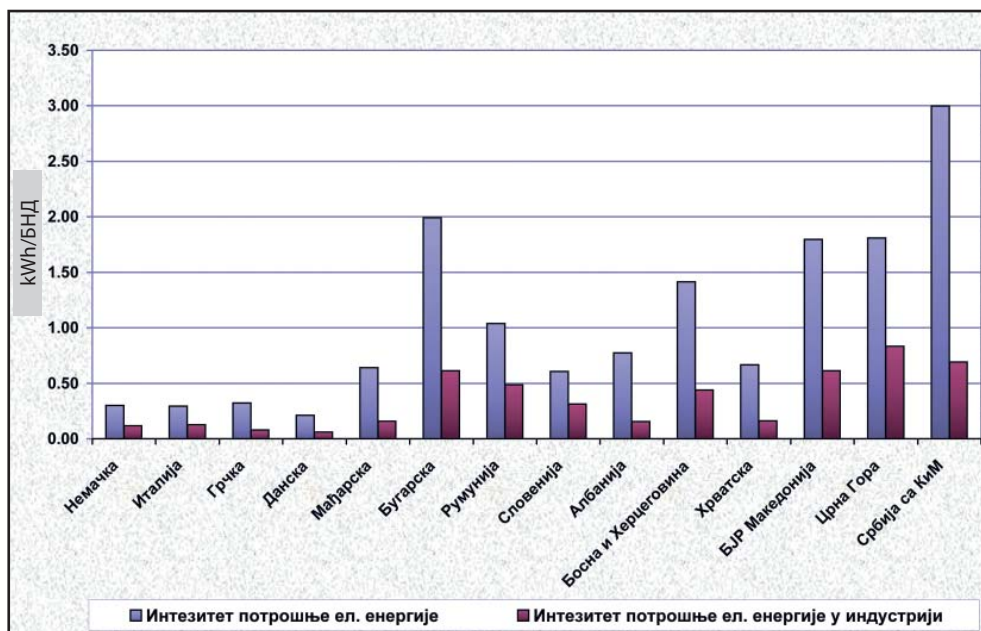
Овако дати, реално достижни, финансијски циљеви основа су за постављање свих осталих оперативних и парцијалних финансијских циљева у пословном плану компаније.

Влада Републике Србије и нарочито менаџмент ЕПС-а требало би да што пре донесу планове и програме шта је неопходно урадити да би се наведени финансијски циљеви реализовали.

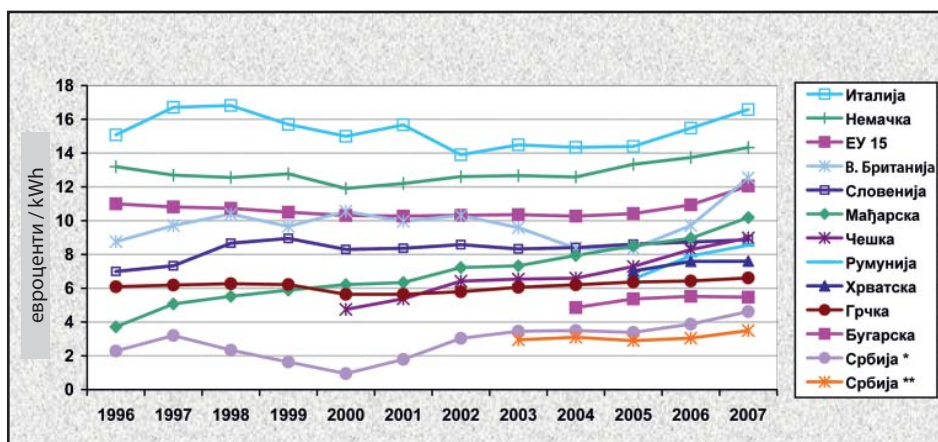
То је главни „домаћи задатак“ директора и менаџмента ЕПС-а, на основу кога ће се мерити резултати њиховог успеха или неуспеха.

Повећањем профитабилности ЕПС-а смањио би се кредитни ризик и постигле повољније каматне стопе за нове кредитне аранжмане.

У свим досадашњим студијама које се баве пословањем ЕПС-а, укључујући и последњу, завршену 2007. године, понављају се два кључна елемента као разлози садашњег не-

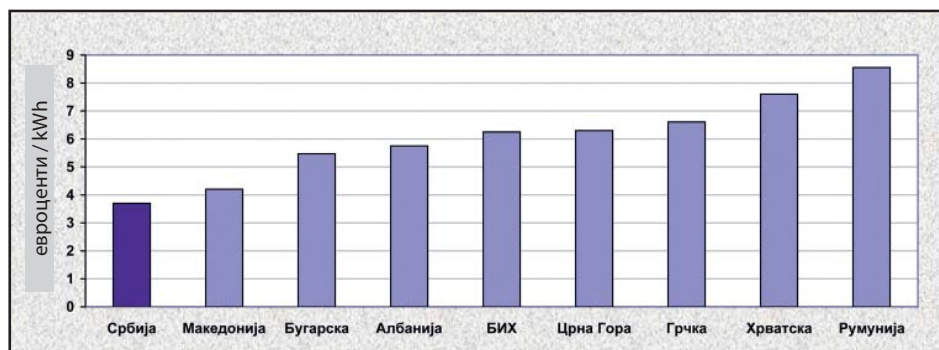

Сл. 1. Интензитети потрошње електричне енергије за 2005. годину

Сл.2. Просечне цене електричне енергије у Европи и региону (евроценти/кWh) 2002-2007.

Србија* остварене просечне цене за категорију домаћинства добијене из оствареног прихода и продате електричне енергије.
Србија** просечне цене за категорију домаћинства по методологији ЕУРОСТАТ-а. У нашем случају то је примењено на потрошаче који троше 292 kWh месечно (HT 108 kWh и BT 184 kWh) односно припадају зеленој зони (3500 kWh годишње)

Сл.3. Просечне цене електричне енергије за категорију домаћинства по методологији ЕУРОСТАТ у региону (евроценти/kWh) - просек 2007.

Сл.4. Продуктивност запослених у компанијама ЕПС-Србија, ЧЕЗ-Чешка, ППЦ-Грчка, ХЕП-Хрватска, ХСЕ-Словенија (Извор: Arthur D. Little, Организационо и финансијско реструктурисање ЈП ЕПС, мај 2007)

задовољавајућег финансијског и оперативног стања:

- Веома ниска цена електричне енергије коју купац плаћа (мања од цене коштања производа и најнижа у региону – сл. 2 и 3);
 - Недовољна пословна ефикасност пословања Електропривреде Србије, која захтева реструктурисање компаније, знатно смањење оперативних трошкова и знатно повећану продуктивност (сл. 4).
- Поред неопходног и економски оправданог значајног повећања цена електричне енергије, могуће су и значај-

не финансијске уштеде у смањењу трошкова, које треба остварити у свим секторима предузећа.

Последња студија консултаната (2007) идентификовала је да су процентуални удели финансијских трошкова, оперативних трошкова и трошкова плата знатно већи од одговарајућих ставки електропривреда суседних земаља.

Наведени кључни елементи финансијског оздрављења Електропривреде Србије – повећање цена и побољшање пословне ефикасности предузећа – јесу две далеко најважније ствари које мора да решавају Влада, у име власника,

и Електропривреда Србије. Ургентност решавања ова два проблема били су и остали најважнији приоритети пословања Електропривреде Србије већ неколико година.

Више о овим изазовима дато је у посебним одељцима текста: Политика цена и Реструктурисање Електропривреде Србије.

6. Политика цена и наплата електричне енергије

Цене? Кога варамо? Наплата? Од дугова нова електрана

Цене енергије и услуга су дефинисане члановима 66 – 69 Закона о енергетици.

Члан 67 ст. 2 и ст. 3 каже:

“Тарифни елементи за обрачун енергије и услуга садрже оправдане трошкове пословања које чине трошкови амортизације, одржавања, изградње, реконструкције и модернизације објеката, осигурања, горива, заштите животне средине и друге трошкове пословања којима се обезбеђује одговарајућа стопа и рок повраћаја средстава од инвестиција у енергетске објекте.”

“Елементи тарифног система исказују се у тарифним ставовима на основу којих се врши обрачун преузете енергије, односно извршених услуга у обављању енергетских делатности за обрачунски период.”

Члан 70 ст.1 каже:

“Тарифне системе за обрачун испоручене енергије, односно извршених услуга доноси Агенција уз сагласност Владе Републике Србије.”

У документу „Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године“, у одељку Политика цена, инвестиције и приватизација, дата су следећа начела:

“Основни механизам за креирање одговорног односа према потрошњи енергије је успостављање тржишних економских цена. Због тога је из политике цена енергије неопходно потпуно елиминисати масовно субвенционисање, које уз остваривање краткорочних, политичких или социјалних циљева најчешће изазове и много веће дугорочне штете јер подстиче нерационално велику потрошњу. Због тога је неопходно развијање посебних прецизно усмерених програма социјалне помоћи за угрожене групе становништва.”

Оба документа је одобрила/прихватила Скупштина Републике Србије. На тај начин Скупштина Србије је дала у обавезу Влади Србије да у дело спроведе садржину оба документа.

Тако би бар требало да буде, али није.

Опште је позната чињеница да ће социјално угрожене део становништва морати да поднесе већи терет повећања цене електричне енергије и да ће то још више оптеретити њихова и овако мала примања. То није само проблем Србије, већ је та чињеница присутна и у најбогатијим и најразвијенијим земљама света.

Неопходно је да држава (Влада Србије) прихвати одговорност за економско стање финансијски угроженог дела потрошача (становништва). Да ли ће се то урадити директним државним субвенцијама социјално угроженим потрошачима (што је боље, јер се тада и они могу подстицати на рационалну потрошњу), или ће се то остварити процедурално/административно преко електропривредних предузећа (што је лошије, јер се то тада по правилу ради преко “социјалне тарифне политике”), избор је Владе, али кључно је да предузеће не ствара губитке због субвенција, већ да их надокнађује држава.

Илустрација за такав однос државе је пример Репуб-

лике Хрватске, где се последње поскупљење електричне енергије (око 20%) субвенционисање најсиромашнијим потрошачима директно од државе. Такође, треба напоменути да је нова цена електричне енергије за хрватског потрошача скоро два пута већа од цене коју плаћа српски потрошач (сл. 2 и сл. 3).

Чињеница је да је оваквом државном политиком цена, Влада Србије (политичари) у дужем низу година уназад своје највеће и најперспективније предузеће на штету државе, запослених у ЕПС-у, а на дужи рок и потрошача електричне енергије.

За неувођење економских цена Влада Србије најчешће наводи следеће разлоге:

• Утицај на инфлацију

У Закону о енергетици, као и у Стратегији развоја децидирано се каже да се њихове одредбе односе на све енергенте: електричну енергију, нафту и природни гас.

Да ли цене нафте и бензина које се мењају готово сваке недеље, зависно од тржишне цене нафте, не утичу на инфлацију?

Стиче се утисак да је Влада Србије дужи низ година компензовала значајно повећање цена бензина и друге робе и њихов утицај на инфлацију са ниским (испод цене коштања) ценама електричне енергије.

Ако се цене електричне енергије доведу само на економски, не и на тржишни ниво, неће даље бити медијске бојазни од “надуваних ЕПС-ових” повећања, а и потрошња ће бити смањена.

• Социјално угрожени део становништва нема средстава да плати утрошену енергију

Ту, као што је речено, има истине, и дужност је државе, а не ЕПС-а, да тај проблем реши из свог буџета. Но, чињеница је да најсиромашнији потрошачи троше најмање количине електричне енергије и представљају релативно мали удео у целокупној потрошњи. Поред тога, они су најбољи извршиоци својих платних обавеза према дистрибуцијама.

Већина неплатиша свесно избегава своје обавезе, али зато спокојно користи мобилне телефоне, уредно измирује рачуне за њих, а они су често већи од рачуна за електричну енергију, верујући да трошкове за утрошену електричну енергију могу да одложе, често унедоглед, па и да их потпуно избегну. Бар до сада били су углавном у праву.

Познато је да је степен наплате потрошене енергије испод задовољавајућег нивоа и испод степена наплате у готово свим суседним земљама, а посебно је низак у дистрибуцијама „Југоисток“ и „Центар“. У неким подручјима, степен наплате је нижи од 85%.

Неопходно је да Електропривреда Србије успостави конзистентан приступ одговорностима свих дистрибуција у вези с наплатом потрошене енергије. Постизање одређеног циља, процента наплате утрошене енергије, треба да буде, поред смањења губитака, кључно мерило перформанси директора и менаџмента дистрибуција.

Мада Закон о енергетици специфицира мандатне затворске казне за крађу електричне енергије, општепозната пракса је да је судови не примењују. Овакав приступ судова не само да је у супротности са законом и да одузима ЕПС-у финансијска средства утрошена за производњу украдене енергије, већ охрабрује и друге потрошаче да је крађа исплатив посао. Влада овај проблем треба такође да реши на нивоу ресорних министарстава.

Дуги низ година политичари су вршили притиске на органе компаније да се електрична енергија не искључује великим друштвеним фирмама и државним институцијама, па чак ни индивидуалним потрошачима (“како не би дошло до узнемиравања јавности”, што је била уобичајена фор-

мулација при томе), који не извршавају своје финансијске обавезе према снабдевачима електричном енергијом. И до данас многе некадашње највеће друштвене фирме и институције још нису исплатиле своје дугове за утрошену енергију. Укупна потраживања ЕПС-а од несавесних потрошача износе између 500 и 700 милиона евра.

Ова сума новца је довољна за изградњу нове термоелектране "Колубара Б" снаге 700 MW, што би чинило око 10% укупног енергетског капацитета ЕПС-а. То би значило годишње додатну производњу од око 5,5 TWh, или око 15% произведене електричне енергије у ЕПС-у. По садашњим ценама електричне енергије, то би представљало нове приходе ЕПС-а од око 275 милиона евра годишње.

Није познато да је до сада ико из Владе Србије или ЕПС-а био санкционисан за овакве погубне потезе, односно пословне резултате.

Проблем дугова се мора разрешити што пре, стари дугови пребити (ако је то интерес Владе), новији наплатити, а ненаплативи изместити из биланса пословања ЕПС-а.

• Став Владе Србије је да Електропривреда мора прво да смањи своје трошкове и повећа ефикасност пословања, па да се тек онда цена електричне енергије знатније повећа.

Захтев Владе Србије за реструктурисање Електропривреде Србије исправан је и требало је да се давно оствари. Теме реструктурисања Електропривреде и цена електричне енергије не искључују једна другу, већ се допуњују, у смислу оздрављења компаније.

Њиховим супротстављањем само се ствара димна завеса да би се одржале социјалне цене електричне енергије.

Агенција за енергетику Србије има кључну улогу у одређивању цена електричне енергије за тарифне купце (или би требало да је има). У том задатку она се мора управљати према правилима датим Законом о енергетици и Енергетском стратегијом Републике Србије. У случају Електропривреде Србије, дужност Агенције није да аутоматски одобри повећање цене електричне енергије у зависности од датих критеријума, већ да повећања може и да услови одговарајућим смањењем трошкова производње, преноса, дистрибуције и снабдевања, ако закључи да продуктивност и пословање Електропривреде Србије заостаје за стандардима региона или ЕУ.

Ово доиста није специфицирано Законом о енергетици, али је дато као опција у процедурама Агенције за енергетику за одређивање цена електричне енергије. Ова пракса је у широј употреби у великом броју земаља и тиче се снабдевања тарифних купаца електричном енергијом. Ако би овакав прилаз изостао, компаније које снабдевају тарифне купце на затвореном или мање конкурентном тржишту не би имале никакав стимуланс за повећавање продуктивности и смањење трошкова.

7. Реструктурисање ЕПС-а

Повећање цена није једино решење, трошкови се морају драстично смањити

Реструктурисање ЕПС-а разматра се још од средине деведесетих (студија и препоруке консултаната Deloitte&Touche) и до 2007. године сачињене су четири веће студије о реструктурисању и побољшању ефикасности.

Све наведене студије говоре о недостатку садашње организационе структуре Електропривреде Србије и њених делова и указују на велике могућности побољшања пословне ефикасности.

Идентификовани кључни проблеми и решења су мање-

више слични или идентични у свим наведеним студијама. Нереструктурисан, ЕПС не може да се избори за важно место на енергетском тржишту. Стога је неопходно имати храбрости, визију, добро осмишљени менаџмент и чврст став да је реструктурисање "утакмица која се мора добити" да би овај тежак процес, доведен до краја, дао позитивне резултате и држави и ЕПС-у омогућио профит.

Последња студија консултаната A.D.Littlea, која је завршена 2007. године, указује детаљније на финансијско пословање и даје детаљније предлоге за финансијски опоравак компаније.

Један од кључних индикатора потребе за реструктурисањем, који је дат у студији консултаната, односи се на профитабилност и продуктивност ЕПС-а.

Слика 4 показује упоредне вредности продуктивности Електропривреде Србије са регионалним компанијама.

Мада су принципи реструктурисања заједнички, свака организација захтева различите приступе, а поготово решења у зависности од тренутног стања организације и тржишта у коме послује.

Даћемо два екстремна случаја процеса реструктурисања, а сви остали су негде између та два.

Најпожељнији, али до сада и најређи, приступ практикују веома успешне компаније. Тај приступ најчешће се назива "мирним приступом". Овај процес подразумева систематичан и детаљистички приступ, при коме се сваке године улази у детаљну анализу и ревизију стратешког плана и кључних програма.

Мирни приступ подразумева целокупно преиспитивање, које укључује менаџере вишег нивоа у организацији, анализирање тржишта, идентификацију предности и слабости, и проналажење начина и метода који ће омогућити успешније пословање организације.

Ово је најсавременији процес реструктурисања, при коме менаџмент у ствари ради прави менаџерски посао, а то је континуирано побољшавање пословне ефикасности. На несрећу, данас се већина процеса реструктурисања не може назвати "мирним".

Готово по правилу, организације, у неверици, чекају сувише дуго да се финансијски и оперативни преокрет догоди без уласка у велике и болне промене, пре него што схвате и/или прихвате да ће им само коренита финансијска и оперативна реконструкција донети шансу за наду и за пословни преокрет.

Кључни индикатор потребе за реструктурисањем организације је негативно финансијско пословање, које се осликава кроз чињеницу да су трошкови организације већи од прихода.

Ради оријентације шта нам је чинити, биће наведено неколико кључних "елемената" који чине структурни прилаз процесу реструктурисања.

Прве кораке у одлуци и процесу реструктурисања доноси власник организације (у случају ЕПС-а то је држава, односно Влада Србије).

Влада Србије одређује/одобрава Стратегију компаније и њену имплементацију, а тиме у ствари дефинише какву електропривреду жели да има у краћем, средњем и дужем року. Она поставља мерљиве, оствариве циљеве ЕПС-а, који се морају постићи да би се компанија сматрала успешном.

Да би се процесу реструктурисања ЕПС-а пришло на позитиван начин, Влада Србије / Министарство енергетике, менаџмент ЕПС-а и запослени морају прво разумети, а потом и прихватити стварност садашњег стања ЕПС-а и неодрживост наставка садашњег начина пословања.

Разумевање постојећег стања односи се на спознају да организација није профитабилна и да као таква не може имати већу улогу/утицај на регионалном тржишту електричне енергије.

Ово се односи на следеће:

- одсутност стратешког плана организације – стратешка опредељења су предуслов процесу реструктурисања;
- процес руковођења је успорен и недовољно ефикасан, посебно у домену управљања трошковима;
- изражена неравномерност пословне ефикасности по деловима организације;
- изложеност руководиоца неприхватљивим ризицима при доношењу пословних (стратешких) одлука у одсутству дефинисане стратегије;
- схватање да је реструктурисање процес континуираног побољшања финансијске и оперативне ефикасности и представља стални задатак менаџмента и запослених организације;
- досадашње активности на процесима унапређења финансијских и оперативних перформанси текли су успорено и уз велике отпоре, тако да је достигнути ниво радних перформанси недовољан за будућу регионалну такмичу.

Пошто део запослених и даље поистовећује процесе реструктурисања и приватизације ЕПС-а, пожељно је поново објаснити значења ова два процеса.

Приватизација је само промена у власничким односима предузећа, док је реструктурисање усмерено ка специфичном побољшању пословне ефикасности организације, независно од власничких односа. Детаљнија анализа процеса приватизације дата је у поглављу (8) Приватизација и инвестирање.

Процес реструктурисања везан је за финансијски опоравак и стабилизацију, реорганизацију неефикасног финансијског и оперативног пословања и увек је праћен значајним смањењем финансијских и оперативних трошкова.

Принципи и процеси реструктурисања нису везани за власничку структуру компаније. Енергетско тржиште, као и произведена електрична енергија (роба), не препознају врсту ни структуру власништва компанија које учествују на њему.

Оба процеса, реструктурисање и приватизација, везани су за будућност компаније и ту је једина заједничка спона.

Штавише, без суштинског реструктурисања, власник ће бити принуђен да у процес приватизације уђе знатно брже, и то врло вероватно селективно и парцијално, што ће учинити крај ЕПС-а као интегрисане компаније, и то по знатно нижој цени.

На основу постављених циљева од Владе Србије, директор ЕПС-а ће добити обавезу да са најужим менаџментом донесе стратегију ЕПС-а која ће осигурати постизање датих циљева.

Чињеница ће бити да се ти циљеви (резултати) могу постићи само реструктурисањем организације.

Само директор ЕПС-а има целокупну одговорност за спровођење програма и постигнуте резултате, и та одговорност се не може делегирати.

Главни тим за реструктурисање организације води директор са ужим кругом највишег менаџмента.

Стандардни прилаз процесу реструктурисања је да се прво утврди постојеће финансијско и оперативно стање организације. То је процес сакупљања и анализе података и резултата пословања, на основу којих се праве закључци о стању свих делова организације.

Према дефинисаној стратегији ЕПС-а, тим за реструктурисање ће поставити детаљне циљеве свих процеса унутар компаније, односно њених делова, и методе њиховог остварења.

Следећи, најважнији и најсложенији део овог процеса је имплементација плана реструктурисања.

Из постојећих студија могу се успоставити приоритети главних програма и доћи до детаљног програма реструктурисања организације.

Детаљна имплементација програма ће захтевати одговорности по деловима компаније и сваки директор ПД у оквиру ЕПС-а биће одговоран за спровођење програма према дефинисаним одговорностима.

У овом тексту неће се детаљније обрађивати процес реструктурисања организације, а заинтересовани могу погледати специјални додатак часопису ЕПС-а, „kWh“: „Реструктурисање и побољшање ефикасности Електропривреде Србије“, март 2006. године, публикован од аутора овог чланка.

За успешно дефинисање програма реструктурисања, а нарочито за имплементацију, неопходно ће бити ангажовање искусних консултаната, који би били комплементарни партнери менаџменту ЕПС-а у дефинисању и имплементацији програма реструктурисања.

Пошто ће имплементација програма реструктурисања имати утицаја на све запослене, неопходно је да се сви послени у ЕПС-у информишу о глобалном процесу, разлицима и циљевима реструктурисања, као и специфичним детаљима у њиховим деловима, секторима, укључујући и најмање организационе јединице предузећа.

8. Приватизација и инвестирање

Приватизација, зашто и како?

Електропривреда Србије је последњих година суочена с наглашеним интересовањем јавности у погледу увида у планове и активности у вези са приватизационим концептом компаније. Документ „Стратегија развоја енергетике“ не даје дефинитивне моделе приватизације Електропривреде Србије.

Стратешко партнерство и joint ventures су за власника прихватљиви модели, али не и приватизација делова компаније.

Ставови менаџмента Електропривреде су базирани на званичним ставовима Владе и основном опредељењу да приватизација није сама себи циљ, већ је средство којим се реализује развојни програм и унапређује пословна ефикасност.

Предуслови сваког вида приватизације ЈП ЕПС су следећи кораци:

- корпоратизација компаније,
 - финансијско и оперативно реструктурисање компаније,
 - процена вредности компаније,
 - одлука државе у погледу власничког удела,
 - анализа светске праксе у домену приватизације електропривредних компанија,
 - усаглашеност с међународним уговорима и актима које је држава Србија потписала,
 - упоредна анализа различитих модела приватизације и избор најефектнијег решења са дефинисањем прецизног временског оквира процеса,
 - објективна анализа учешћа власника у дефинисању развојне политике компаније и унапређења пословне ефикасности (политика цена електричне енергије, тарифни систем, профитна оријентација компаније, социјална и политичка улога, нпр., третман предузећа са Косова и Метохије итд.).
- Циљ, као и последице приватизације могу се сумирати као:
- профитабилна компанија са квалитетним управљањем производњом и испоруком електричне енергије,
 - респектабилно учешће на тржишту енергије (регионално и шире),
 - модернизација опреме и изградња нових капацитета,

- задовољство купаца–потрошача,
- приходи за државу,
- фискални приходи везано за пословање,
- осигурање дугорочног успешног пословања и тиме континуирана дугорочна запосленост.

Електропривреда Србије интензивно ради на наведеним питањима како би створила реалне подлоге за започињање процеса приватизације. У завршној фази је пројекат корпоратизације ЈП ЕПС, са израдом конкретних аката, који ће омогућити ову трансформацију већ у овој години. Ово подразумева и значајне интервенције у правној и законској регулативи, које би власник компаније требало да предузме како би омогућио реализацију трансформације.

Такође, ангажован је међународни консултант који је израдио пројекат „Унапређење пословне ефикасности ЈП ЕПС“ и у склопу истог израдио процену вредности компаније.

Паралелно са овим активностима ЈП ЕПС је ангажовао међународне консултанте за припрему тендера за привлачење стратешких партнера за реализацију ургентних стратешких пројеката („Колубара Б“, ТЕНТ Б3 и ТЕ-ТО „Нови Сад“).

Зашто стратешка партнерства за ургентне стратешке пројекте?

а. Транспарентност

Тендерска процедура која је предвиђена за реализацију сва три пројекта које ЈП ЕПС планира да реализује по концепту стратешког партнерства:

- довршетак изградње ТЕ „Колубара Б“ (2x350 MW);
- изградња новог блока ТЕНТ Б3 (700 MW);
- изградња новог блока ТЕ-ТО „Нови Сад“ (ССГТ СНР-400 MW), и за које је недавно добијена сагласност на Информације достављене Влади Републике Србије (у децембру 2008. за ТЕ „Колубара Б“ и ТЕНТ Б3, а у марту 2009. за ТЕ-ТО „Нови Сад“), подразумева потпуну транспарентност процедуре избора стратешких партнера ЈП ЕПС, са јасно дефинисаним условима и критеријумима. Имајући у виду дешавања у Србији у претходном периоду (полемике и афере везане за процедуре до сада спроведених поступака приватизације и доделе концесија), несумњиво је да је Србији неопходна једна јасна, коректно спроведена јавна процедура.

б. Улазак стратешког партнера у ЕПС

Овакав начин решавања финансирања ових пројеката представља значајан корак у отварању тржишта електричне енергије, односно укључивање у то тржиште великих независних произвођача електричне енергије са седиштем у земљи.

Добро стратешко партнерство, осим финансијске подршке, доноси и трансфер знања, нових технологија и подизање опште пословне ефикасности целог ЈП ЕПС. Стратешки партнер се бира из реда великих електропривредних компанија које имају сличну структуру (производња и трговина електричном енергијом на тржишту, искуства са рударским сектором, дистрибуцију електричне енергије...).

Модел приватизације кроз стратешка партнерства у инвестицијама у основну делатност, доприноси очувању интегритета ЕПС-а и води ка лидерској позицији на будућем регионалном тржишту.

Избор стратешких партнера из реда највећих електроенергетских компанија доприноси значајном скраћењу рокова реализације стратешких пројеката имајући у виду веома сужене могућности великих произвођача електроенергетске опреме у условима интензивног инвестиционог циклуса у свету. Ту се посебно имају у виду компаније које су већ пласирале значајне наруџбине за слична постројења.

Модел стратешких партнерстава подигао би општи инвестициони рејтинг ЈП ЕПС, који последњих 15-20 година није имао озбиљнијих инвестиционих активности у смислу нивоа стручности и савремених достигнућа за обављање

оваких послова. На овај начин се обезбеђује унапређење квалитета реализације пројеката. Модел би допринео смањењу ризика пројекта по ЈП ЕПС не само директном дисперзијом, већ и осталим описаним предностима задједничке градње с јаким партнером.

в. Питање обезбеђења финансијских средстава

Питање је да ли ЕПС може да се задужи за преко 2,5 милијарде евра, колико је потребно за реализацију ова три пројекта, као и пратећих пројеката везаних пре свега за обезбеђење довољних количина угља (стопа задужености би превазишла 50%).

И поред релативно мале стопе тренутне задужености, ЈП ЕПС је компанија са реално ниским кредибилитетом, што је, пре свега, условљено ниским пословним потенцијалом и маргиналном ликвидношћу.

Такође, обезбеђење неопходних средстава кроз иницијалну јавну понуду омогућило би довољну количину капитала само уз убрзану промену власничке структуре.

С друге стране, може се очекивати да стратешки партнери (очекује се да буду из реда највећих електропривредних компанија) неће имати проблем са обезбеђењем сигурног финансирања у потребном обиму.

Готово 30% укупне инвестиције предвиђено је за отварање новог и проширење постојећих копова угља, из којих би се снабдевале предметне термоелектране. Финансирање из кредитних аранжмана било би усмерено на инвестирање у овај национални ресурс. Такође, ЈП ЕПС планира значајне инвестиције у хидроелектране и обновљиве изворе енергије у наредних десетак година, тако да задужење као форму прибављања средстава прво треба искористити за инвестирање у најдрагоценије националне ресурсе. Исто тако, ЈП ЕПС до 2015. године очекују значајни захвати на пројектима заштите животне средине, за које је такође реалан начин финансирања емитовање акција, кредитни или буџетски аранжман.

г. Пракса и конкурентски пројекти у региону

Реализација пројеката, у којима је страна електропривредна компанија власник значајног дела (најчешће већинског), или, пак, једини власник постројења за производњу електричне енергије - није реткост у региону. Примери из најближег окружења су:

- Бугарска: ЧЕЗ (ТЕ „Варна“, 1.260 MW, 100% власник); ЕНЕЛ (ТЕ „Марица Исток III“, 840 MW, 100% власник); АЕС (ТЕ „Марица Исток I“, 600 MW, 70% власник); ХСЕ (СНР Rousse, 100% власник);
- Мађарска: АЕС-ово предузеће АЕС Tisza Erômû Kft. (100% власништво АЕС) са електранама TPP Tisza II, 860 MW; TPP Borsod, 96 MW; TPP Tiszapalkonya, 116 MW;
- Хрватска: RWE (ТЕ „Пломин 2“, 210 MW, 50% власник).

У фази припреме је у региону 16 пројеката јединичне снаге од 400 до 1.068 MW, који се у највећој мери предвиђају кроз стратешка партнерства.

Управо оволики број пројеката који је у фази припреме захтева брзи почетак реализације пројеката у Србији. Може се уочити да су компаније које су показале интерес за пројекте у Србији истовремено заинтересоване и за пројекте у региону.

Највећу шансу за реализацију имају пројекти који се први започну и за које се прво изабере партнер за реализацију, јер се не може очекивати да иста компанија истовремено развија више великих пројеката у региону. Пројекти које ми нудимо су врло атрактивни, али се са сваким даном који протекне пажња инвеститора преусмерава и на друге опције.

С друге стране, имајући у виду да у последњих скоро 20 година ниједан нови капацитет за производњу електричне енергије није изграђен у Србији, као и очекиване трендове развоја потрошње и потенцијала постојећих

производних капацитета, само реализација сва три пројекта може да обезбеди потребне количине електричне енергије и сигурност снабдевања. При томе, треба посебно имати у виду:

- до 2014. године је предвиђено гашење првих 120 MW због изузетно ниског степена ефикасности и нерационалног рада, угрожене сигурности по људе и опрему у раду и изузетно негативног еколошког утицаја;

- после 2015. неопходно је даље смањење ангажмана и сукцесивно гашење термокапацитета (нивоа снаге 100 и 200 MW) због неконкурентне ефикасности на будућем тржишту, додатно високог степена улагања у подизање сигурности у раду и задовољења еколошких захтева;

- евидентан је раст дефицита електричне енергије у региону, па се не може очекивати да ће бити могуће обезбедити недостајуће количине електричне енергије из увоза.

У том смислу, ако би се одустало од модела стратешког партнерства, неопходно је да се ЕПС задужи за преко 2,5 милијарде евра, колико је потребно за реализацију ова три пројекта, као и пратећих пројеката везаних, пре свега, за обезбеђење довољних количина угља.

д. Рокови реализације – испорука опреме

Да смо се одлучили да ЕПС приступи самостално реализацији ових пројеката, поставило би се реално питање - какав би третман ЕПС могао да има код произвођача и испоручилаца опреме? Наиме, као што је познато, тренутно је у изградњи на десетине термоенергетских постројења широм света (нпр., само у Немачкој је најављено више од 40 блокова снаге преко 600 MW до 2015, од чега је око 25 у реализацији тренутно). Имајући у виду ограничене капацитете произвођача опреме, који врло тешко прихватају нове послове, извесно је да би самосталан наступ ЕПС-а довео до тога да би се пројекти сигурно реализовали са значајним закашњењем (и од неколико година) у односу на то да се испоручиоцу опреме обрати нека од реномираних компанија (PWE, ЧЕЗ, ЕоН, ЕНЕЛ или било која друга) као стратешки партнер ЕПС-а, која с тим испоручиоцем већ има неколико уговорених постројења. Такође, и цена би вероватно била неповољнија.

Управо због тога ће се кроз евалуационе критеријуме инсистирати на брзој реализацији пројеката, која би требало да омогући што скорији почетак рада постројења.

ђ. Губитак од одлагања реализације пројеката

Ако се претпостави да би кашњење сва три пројекта било по две године (што је реално оптимистична претпоставка), по основу тога што би их уговарао ЕПС, а не неко други (који би врло вероватно био спреман и да неки од својих уговорених пројеката пролонгира да би себи обезбедио улазак на тржиште Србије и сарадњу са ЕПС-ом), директан губитак само по основу у међувремену увезене електричне енергије био би огроман (на бази разлике између увозне и продајне цене електричне енергије). Поред тога, сасвим је реалан и ризик да ова количина енергије неће моћи да се увезе због нерасположивости одговарајућег преносног капацитета.

Исправност овакве оријентације потврђује и регионална пракса, а на хитност упућује и веома велики број конкурентних пројеката и растући дефицит електричне енергије у региону, с друге стране.

Модел стратешких партнерстава и формирање независних произвођача електричне енергије је комплементаран са одредбама о конкуренцији из ратификованог Уговора о оснивању Енергетске заједнице југоисточне Европе.

У основи концепта развојне политике ЈП ЕПС јесте докапитализација трансформисане компаније. Иако условљен законском регулативом, концепт „Стратешки развојни пројекти кроз стратешка партнерства“ заправо у коначној форми прераста у докапитализацију.

9. Учешће ЕПС-а ван граница Србије

Дрински слив, само заједнички

Будући положај ЕПС-а на регионалном тржишту умногост зависи и од начина искоришћења преосталих енергетских потенцијала у региону. Зато је потребан активан приступ реализацији атрактивних пројеката у региону, а пре свега интегралног система управљања Дрином, који кроз оптимизацију коришћења потенцијала Дрине обезбеђује бенефит за све учеснике. ЕПС спроводи активности на анализи различитих сценарија и оптимизације развоја дринског система, и анализира инвестирање у изградњу нових хидрокапацитета (ХЕ „Бук Бијела“). Основни услов за покретање било каквих активности везаних за изградњу хидроелектрана на реци Дрини и њеним притокама јесте подела потенцијала дринског слива и прецизног утврђивања расположивог потенцијала за будућу изградњу међу државама чије територије овај слив захвата. Највероватније је да је оптимална реализација ових пројеката такође могућа кроз модел стратешког партнерства. Поред референци из области хидроенергетике и инвестиционог потенцијала, будући стратешки партнер треба да поседује политичко-медијаторски потенцијал на простору четири ентитета. Ово би могао да буде кључни пројекат у интегративним процесима у региону.

Такође, морамо да будемо свесни да је основна развојна карактеристика развијених електропривредних компанија убрзан раст кроз интензивно инвестирање. Нажалост, ЕПС и Србија не поседују адекватан финансијски потенцијал за овакав приступ. Логичан закључак је да се раст компаније мора обезбедити алтернативним методама. Фузиони процеси се намећу као једино решење. Следећи логичан закључак је да у саме пројекте треба укључити и суседне политичке ентитете и саме чланице ЕУ, као и западне компаније високог финансијског и стручног потенцијала.

Систем ДРИНА

Слив реке Дрине представља најзначајнији неискоришћени хидропотенцијал на Балкану. Међутим, и поред дугогодишњих активности усмерених ка што бољем коришћењу водног потенцијала слива реке Дрине, будући развој није једнозначно дефинисан зато што постоји несуклађеност интереса различитих субјеката: влада Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине (Републике Српске и Федерације БиХ), електроенергетских компанија које производе електричну енергију коришћењем хидропотенцијала дринског слива, а имају пласман на различитим подручјима, локалних самоуправа и комуналних предузећа, привредних субјеката, различитих организација за очување природних вредности и др.

Постојећи билатерални уговори између различитих држава су до сада само парцијално примењени. Део слива Дрине је заштићен интернационалним конвенцијама: УНЕСКО – светско природно и културно благо, Национални парк Дурмитор (1980), УНЕСКО-МАБ – слив реке Таре (1977). У току су и активности на заштити моста у Вишеграду.

У свим овим политичким ентитетима енергетско тржиште је у процесу дерегулације, а у блиској будућности оно ће бити саставни део регионалног тржишта електричне енергије. Планирано је да се оно интегрише у европско тржиште до 2015. године. У светлу развоја тржишта и повећања захтева за енергијом у региону, електропривредне организације су животно заинтересоване за успостављање сарадње у развојним пројектима хидропотенцијала слива реке Дрине.

Несумњиво је да се уређењу режима вода на простору слива Дрине мора у будућности посветити изузетна пажња.

Имајући у виду да је управљање водним ресурсима, а нарочито изградња акумулација, скопчана с великим бројем проблема који нису само техничке природе (социјални проблеми, проблеми заштите животне средине и сл.), једини је исправан приступ да се читаво ово подручје третира као јединствена водопривредна целина. Само се тако могу обезбедити максимални ефекти вишенаменског коришћења вода, а што је у потпуности у сагласности са принципима који важе у земљама Европске уније, где се слив дефинише као основна целина у управљању водама.

Политичка подршка и учешће ће бити кључни да би се превазишли прекогранични проблеми и предложени приступ усагласио са међународном праксом у погледу коришћења међународних речних токова.

Први корак политичке подршке је успостављање заједничке платформе разумевања пројекта од званичних представника власти већ у раној фази формирања пројектне структуре „Интегрални систем Дрина“.

Следећи корак је дефинисање Акционог плана управљања водним ресурсима, који је базиран на интегралном принципу. Такође, од стратешког је интереса и преиспитивање Дунава као енергетског ресурса.

Веома је пожељно укључити и друга министарства од утицаја на изградњу нових енергетских објеката, као и невладин сектор, и то већ у раној фази, да би се предупредили евентуални неспоразуми и обезбедила подршка свих релевантних фактора.

10. Организација ЕПС-а

Успешан ЕПС, савременија организација пословања

Као што се наглашава у неколико делова овог документа, Стратегија развоја ЕПС-а предвиђа интегрисану функцију производње (електрична енергија и угљ), дистрибуције и снабдевања електричном енергијом у оквиру једног истог предузећа.

Постоје и друге могућности ефикасног организовања ЕПС-а, али, поред корпоративног организовања, веома је важна унутрашња организација компаније.

Поновимо, неопходно је поједноставити садашњи модел организационе структуре са јасно постављеним (дефинисаним) системом одговорности и достигнућима одређених финансијских и оперативних перформанси, на основу којих би се мерила успешност делова предузећа као и успешност/неуспешност менаџмента и њихово награђивање.

Поред саме реорганизације предузећа и других елемената реструктурисања, навешћемо само три одређујућа програма, која је неопходно реализовати што пре:

- Развити организацију „Human Resources“, која би функционисала од врха компаније до свих њених делова, и осигурати транспарентан систем примања и унапређења запослених на више позиције на основу дефинисаних критеријума за сваку позицију у предузећу. Тиме би се завршила пракса привилегованог (корумпираног) запошљавања и унапређивања, а започела пракса избора само на основу конкурса и задовољења прописане процедуре.

- Са имплементацијом „Human Resources“ неопходно је имплементирати Систем менаџерских способности свих руководилаца (Performance Management System).

Овај транспарентни систем са својим правилима и процедурама, заснован на утврђеним и обзнањеним критеријумима, неопходан је за осигурање транспарентности и конзистентности перманентног оцењивања перформанси свих менаџера и руководилаца и служио би и као основа за њихово финансијско награђивање (плату).

- Услед веома брзих технолошких промена, и континуираног настојања за побољшање пословне ефикасности и продуктивности, неопходно је основати центар за едукацију и тренинг запослених за све нивое организације.

Све успешне компаније улажу све већа финансијска средства и повећавају време за усавршавање запослених.

11. Корпоратизација ЕПС-а

Тржишни ЕПС не може без промена Закона о јавним предузећима?

Неопходна је измена Закона о јавним предузећима везана за Електропривреду Србије, а и друга предузећа у државном власништву, која сада послују у тржишним условима. То би омогућило знатно ефикасније пословање. Да би Електропривреда Србије могла да се равноправно такмичи на регионалном тржишту, неопходно је да се обезбеде једнаки или слични услови пословања које земље у окружењу обезбеђују својим електрокомпанијама. У садашњим условима дефинисаним Законом о јавним предузећима, Електропривреда Србије наилази на велике препреке у погледу флексибилности пословања.

Корпоратизација ЕПС-а знатно ће олакшати учешће приватног капитала и повећати вредност имовине.

12. Укључивање Србије у регионално тржиште електричне енергије

Учланили смо се у лигу, морамо играти утакмице!

Укључивање електропривреде у регионално тржиште није више питање избора или жеље. Уговором земаља чланица Енергетске заједнице југоисточне Европе, укључујући и Србију, дефинишу се услови које свака чланица мора да испуни да би била равноправан члан и да може пословати на тржишту. Кључни елемент тог уговора је „непристрасност и недискриминација“ између земаља учесника тржишта. То значи да се иста правила трговине и транспорта електричне енергије морају примењивати између свих земаља чланица, како у домаћем, тако и у регионалном пословању. Ти услови су дефинисани Законом о енергетици, где је осигурана компатибилност Закона о енергетици Србије са регионалним законима и директивама Европске уније.

13. Трговина електричном енергијом

Не само произвођач него и добар трговац!

У складу са Законом о енергетици, у процесу реструктурисања ЕПС-а трговина електричном енергијом планирана је као једна од делатности. Агенција за енергетику Републике Србије је у јуну 2006. године издала ЈП ЕПС-у лиценцу за обављање енергетске делатности трговине електричном енергијом на тржишту електричне енергије и лиценцу за трговину електричном енергијом ради снабдевања тарифних купаца. Обављање ових енергетских делатности у оквиру ЈП ЕПС организационо је успостављено у првој половини 2006. године.

У наредном периоду планиран је наставак започетих активности ради обезбеђења услова за сигурно и редовно снабдевање тарифних купаца електричном енергијом, као и оптимално коришћење ресурса за производњу електричне енергије. У циљу минимизирања трошкова ЈП ЕПС-а за набавку недостајућих количина електричне енер-

гије за потребе тарифних купаца, потребно је, у сарадњи са надлежним министарствима, Агенцијом за енергетику и ЈП ЕМС-ом, договорити начин обезбеђивања потребног преносног капацитета на интерконективним везама. С друге стране, ради економски најповољнијег ангажовања производних капацитета и коришћења расположивих производних ресурса, активности треба усмерити на имплементацију софтверских алата и обуку стручњака у овом домену. Такође, потребна је изградња и имплементација информационог система ради ефикасног обављања послова припреме и реализације уговора о купопродаји електричне енергије, обрачуна, фактурисања и праћења наплате продате електричне енергије и, као крајњи циљ, потпуна оспособљеност ЈП ЕПС за обављање послова балансно одговорног ентитета на тржишту електричне енергије Републике Србије. Имајући у виду да је процес трговине електричном енергијом све динамичнији, да захтева брже, on-line реакције, а потенцијално може постати најпрофитабилнији сегмент пословања Електропривреде, поред информационог алата и унапређења вештина запослених, потребна је и директна подршка државе (власника), која би се огледала у следећим акцијама:

- одговарајуће измене у Закону о јавним набавкама;
- одобрење плана управљања ризицима у процесу трговине.

С обзиром на то да је трговина електричном енергијом један од сегмената развоја ЕПС-а који треба да омогући значајно учешће и утицај ЕПС-а у региону, у наредном периоду је неопходно наставити започете инвестиционе активности у напреднији информационог система који то прати, процесу образовања и унапређења вештина запослених који се баве том делатношћу, као и даљем развоју, који треба да створи услове и омогући присуство и обављање ове делатности на брзи електричне енергије.

Будући да је област трговине емисијама угљен-диоксида такође веома актуелна и да се прогресивно развија у целом свету, потребна је хитна припрема за ову делатност и у оквиру Електропривреде Србије. У оквиру Дирекције за трговину електричном енергијом потребно је формирати одељење које ће се припремати, обучавати и упознавати са процесима трговине емисијама угљен-диоксида. У почетној фази, као подршку, потребно је ангажовати и страног консултаната за ову област.

14. Заштита животне средине

Заштита природе - дужност према нашој деци

Неопходно је планирано и континуирано унапређење заштите животне средине ка постизању циљева и резултата у сагласности са Законом о енергетици и сетом закона о заштити животне средине Србије, који дефинише дозвољени степен емисија штетних супстанци у атмосферу, земљу и воду. То се највише односи на гасове који се ослобађају током процеса сагоревања угља, односно садржину/концентрацију сумпорних и азотних оксида у њима, као и других параметара одређених законом.

Иако инвестиције уложене у пројекте заштите животне средине практично не повећавају профитабилност компаније, оне су неопходне да би се достигли стандарди земаља које много више воде рачуна у каквом окружењу јој грађани живе, поготово што се у заштиту животне средине веома мало улагало током деведесетих година.

Овде нису дати специфични циљеви везани за заштиту животне средине, посебно емисије непожељних/штетних гасова, јер су циљеви и стандарди регулисани сетом закона о заштити животне средине.

Изградњом нових хидрокапацитета овај проблем може донекле да се ублажи, што би у крајњем довело и до повећања профитабилности истих.

15. Заштита на раду

Наши запослени нам морају увек бити најважнији

Предмет здравља и заштите на раду запослених у ЕПС-у чак се и не помиње у наведеним стратешким документима. Све електрокомпаније развијених земаља посвећују, међутим, све већу пажњу здрављу и сигурности на раду својих запослених, што је важан услов успешног пословања.

Све већа финансијска средства се одвајају за побољшање заштите на раду.

Смањење броја несрећа и повреда на послу, као и одсуство са посла услед болести део су главних циљева пословања и обавезујуће бриге руководећег кадра у целој компанији.

16. Енергетска ефикасност и производња електричне енергије из обновљивих извора енергије

Смањити нерационално коришћење енергије – најбоља инвестиција

У „Стратегији развоја енергетике Републике Србије“, у делу Улога енергетске ефикасности у развоју енергетике, наведено је да се са повећаном применом метода рационалне потрошње и штедње електричне енергије и увођењем нових технологија у Србији могу уштедети знатне количине електричне енергије, чак и до 10% укупне садашње потрошње. То је тренутно најјевтинији и најисплативији метод побољшања задовољавања потреба потрошача Србије за електричном енергијом.

Главне улоге у успешности програма енергетске ефикасности имају цена електричне енергије, подстицање од државе у програмима смањења потрошње и едукација потрошача у методама смањења потрошње.

Документ „Програм реализације Стратегије“ наводи да је могуће смањење потрошње електричне енергије за 8% само применом нискоинвестиционих мера; побољшањем заптивања и изолације врата и прозора, регулацијом температуре у просторијама, коришћењем високоефикасних флуоресцентних сијалица и економичнијим коришћењем кућних апарата.

У Стратегији се наводи да “примена мера енергетске ефикасности и на страни потрошње и на страни производње, преноса, односно транспорта и дистрибуције енергије, до 2015. године треба да смањи потребну примарну енергију за око 23% у односу на примарну енергију која би била потребна без примене мера енергетске ефикасности”.

Горе поменути циљеви могућих уштеда нису остварљиви са ниском ценом енергије. Према садашњим ценама и тренду повећања цена електричне енергије, ова жељена уштеда је неостварљива.

У побољшању ефикасности важну улогу има и смањење губитака у преносном, а много више у дистрибутивном систему Србије.

Значајно побољшање коришћења електричне енергије може се постићи ажурирањем Закона о просторном планирању, где је потребно ускладити стандарде изолације нових грађевина са стандардима земаља Европске уније.

У погледу алтернативних извора енергије, као што су мале хидроелектране, ветар, биомаса, мора се констатирати

вати да је производња енергије из ових извора скупља од електричне енергије произведене из угља и великих хидроелектрана, те да изградња ових система мора бити дотирана од државе, као и да Електропривреда Србије треба да узме учешћа у њиховој изградњи, тамо где препозна свој интерес. Треба подсетити да све државе дотирају изградњу производних капацитета из обновљивих извора енергије.

Као што је и раније наглашено, неопходно је завршити доношење неопходних подзаконских аката и процедура, којима би се дефинисао и убрзао процес добијања дозвола за изградњу ових капацитета и државних стимулационих елемената које су донете Законом о енергетици.

Закон о енергетици дао је законску и регулативну основу, као што је и документ „Стратегија развоја енергетике РС до 2015. године“ дао правце, односно намере, везано за могућности за изградњу електрана на обновљиве изворе енергије, али до сада постигнути резултати не дају много оптимизма за значајније инвестиције у ову област. Услед компликованости процеса, до сада је само мали број заинтересованих инвеститора добило дозволу за изградњу мале хидроелектране.

Сви досадашњи планови и лепе приче “шта би могло”, остаће и даље само приче ако се не направе практични услови и механизми за стимулацију изградње и знатно поједностављење система добијања/издавања дозвола за изградњу објеката. Да би се ово постигло, неопходно је преиспитати и направити одговарајуће измене у свим законима који се односе за изградњу објеката, а везани су за енергетику.

Поред добијања дозвола, кључну важност имаће цена енергије добијена из ових извора, која би требало да буде знатно виша од цене произведене електричне енергије из хидроелектрана ЕПС-а. Та разлика у ценама мора бити, у разумној мери, компензована од државе.

17. Нуклеарне електране

Време је да се преиспитатају одлуке

Мада је производња електричне енергије из нуклеарних електрана законом забрањена и није обухваћена енергетском стратегијом, потребно је преиспитати ту одлуку.

Сигурност нуклеарних електрана се значајно изменила последњих година и многе земље где је уведен реактор на даљу изградњу нуклеарних производних капацитета су промениле прилаз овом извору енергије. И у непосредном окружењу Србије постоје и граде се бројне нуклеарне електране (Бугарска, Румунија, Мађарска, а најављена је и градња у Хрватској, постоје чак размислињања на ту тему и у Црној Гори).

Проблем глобалног загревања и захтеви за смањењем емисија GHG гасова, фаворизују CO₂ free технологије, па је извесно да ће енергија из нуклеарних електрана у великој мери заменити енергију произведену у постројењима на фосилна горива.

Производња из обновљивих извора ће расти, али ће она још врло дуго моћи да замени само мали део производње из старих производних капацитета, као и нових потреба.

Изградња нуклеарних капацитета и решавање проблема одлагања нуклеарног отпада, током и по престанку њиховог рада, веома је скупа, захтева дужи период времена од хидро и термо електрана и технолошки је комплекснија. Недостатак кадра у Србији, потребног за реализацију пројекта изградње и експлоатације нуклеарне електране, захтева координиран приступ научних и образовних институција, као и ЕПС-а у случају да изградња једног оваквог постројења постане извеснија.

18. Телекомуникације и информациони системи

Успешан бизнис не може без модерних технологија

Развој информационих и телекомуникационих система мора бити у складу са потребама модерно организоване и пословно успешне компаније.

Кључна важност у планирању и имплементацији информативних и телекомуникационих система је њихова конзистентна примена широм целе компаније.

За успешније пословање ЕПС-а неопходно је побољшати квалитет информација и увести модерне системе који ће омогућити побољшану комуникацију и информације између два кључна процеса компаније: финансијског и оперативног.

У контексту телекомуникационих система, неопходно је максимализовати корист од нове оптичке мреже која је постављена на заштитним ужадима на далеководима свих виших напонских нивоа, а која сада практично представља телекомуникациони “back-bone” систем на територији Србије.

Главна примена овог система је да обезбеди савремену и сигурну комуникацију за потребе ЕПС-а, ЕМС-а, оператора преносне мреже и оператора тржишта електричне енергије.

Капацитет система је такав да је за потребе наведених корисника потребан мали део тог система, тако да инсталисани систем има потенцијално веома значајну вредност на тржишту телекомуникација.

С обзиром на наведене чињенице и по завршетку изградње система и осигурања поузданих перформанси система за коришћење поменутих корисника електроенергетских делатности, остатак капацитета система треба развити у комерцијално пословање.

За успешније пословање комерцијалне делатности у тржишним условима телекомуникација неопходно је основати посебну компанију у власништву ЕПС-а, која ће и даље имати примарну функцију да снабдева услугама поменуте електроенергетске делатности.

Комерцијална делатност овог система/компаније има услове да постане веома профитабилна и доносиће власнику (ЕПС-у) значајне приходе.

19. Консалтинг и инжењеринг

Знање и способности морамо боље користити

После скоро двадесет година Електропривреда Србије планира знатне инвестиције у изградњу нових производних капацитета на угљ, воду и природни гас.

За процесе који претходе самој изградњи и процесе везане за изградњу потребни су нови стручњаци са знањем и вештинама које ЕПС више не поседује.

Поред Србије, све суседне земље такође планирају изградњу нових енергетских капацитета и имају исте или сличне потребе за назначену врсту сервиса.

Потребно је да ЕПС, уз консултантску помоћ, што пре направи анализу потреба за овим техничко-економским услугама за потребе ЕПС-а и земаља ужег региона. Више је него сигурно да ће анализа показати потребу за овим економско-техничким услугама, а и чињеницу да таквих организација/компанија готово да нема у Србији. Слична је ситуација и у суседним земљама.

Електропривреда Србије има инжењерски кадар који добро познаје постојећу технологију и процесе, али нема

довољно искуства са комплексним тендерским процедурама и документима, ефективним преговарањем и уговарањем великих инвестиционих пројеката, пројектовањем савремених система и опреме, интеграцијом пројеката, управљањем потраживањима, управљањем пројектима и коначно пуштањем у погон нових објеката.

Зато је неопходно стварање "joint venture" са искусном компанијом, која има дугогодишње искуство у овој врсти посла, а која би, користећи знање и способности инжењера и економиста из ЕПС-а, могла направити регионално препознатљиву и успешну организацију. Та нова организација основала би се као посебна компанија у заједничком власништву ЕПС-а и стратешког партнера.

Несумњиво ће бити исплативије да за наступајуће потребе ЕПС формира овакву организацију него да препусти цео посао страниј компанији, и то уз много веће трошкове.

Рачуна се да ће, са искуством стратешког партнера и представника ЕПС-а, ова организација моћи да буде веома компетентна и конкурентна регионална компанија.

20. Транспарентност пословања, унутрашња контрола и односи с јавношћу

Мора се знати шта и како радимо

Електропривреда Србије је јавно предузеће у власништву државе, односно власништву свих грађана Србије. Као такво предузеће, она, као и сва предузећа у саставу Електропривреде Србије, мора пословати по транспарентним, недискриминаторским принципима и нормама, које осигуравају да компаније послују у интересу својих власника/државе и потрошача електричне енергије, односно грађана Србије.

Електропривреда Србије мора бити обавезна да осигура да се финансијско пословање, а нарочито годишњи финансијски извештаји пословања компаније довољно детаљно објаве у одговарајућем јавном гласилу, као и на Интернет сајту ЕПС-а.

Да би се осигурала транспарентност и независна процена пословања ЕПС-а, неопходно је увођење спољњег независног ревизора, који ће детаљно анализирати годишње финансијско пословање предузећа и припремити годишњи извештај Министарству енергетике и директору Електропривреде Србије.

Систем унутрашње контроле и интерне ревизије био би оријентисан на контролу законитости пословања, усклађености са законском регулативом, на оцену метода поузданости интерне контроле и ризика, као и испитивања и уверавања да ли су финансијски извештаји истинито и објективно приказани у свим материјално значајним чињеницама.

Процес интерне финансијске контроле не сме утицати на нормално финансијско и оперативно пословање организације. Транспарентност и контрола финансијског пословања морају се осигурати не само на нивоу компаније већ и на свим нивоима организације и у деловима који су укључени у финансијске трансакције и буџет.

Веома значајан сегмент транспарентности пословања треба да представљају и односи с јавношћу. Они се огледају у интерном и екстерном наступу и обухватају, поред благовременог информисања, и аспекте маркетиншке промоције и социјалне одговорности компаније. У свом раду ова делатност треба да комбинује сва медијска средства, а посебну пажњу треба посветити најмасовнијим и најмодернијим (ТВ, Интернет...). Нерационално је развијати све маркетиншке технологије у оквиру сопствене делатности, већ се пре ослонити на професионалне услуге. Свесни

чињенице да медијска слика (имиџ) компаније није на завидном нивоу, потребно је дефинисати хитан план акције на овом плану. И на интерном и на екстерном плану потребно је припремити запослене и ширу јавност на промене које нас чекају кроз афирмативни приступ (ефикасност пословања, тржиште, цене, конкуренција...).

Принципи на којима треба развијати односе с јавношћу:

- Износити истину и комуницирати с јавношћу кроз презентацију визије, мисије, планова и праксе компаније.
 - Документовати конкретне акције.
 - Ослушкивати купце у погледу њихових очекивања.
- Такође, информисати менаџмент и запослене о томе.
- Предвиђати јавне реакције и ризике. Развијати позитиван однос према компанији.
 - Проводити односе с јавношћу као да цела компанија зависи од њих.
 - Спроводећи хладнокрван, стрпљив и позитиван (присан) однос с јавношћу. Остати трезвен у кризним ситуацијама.

21. Политичка наименовања управљачког кадра

Привилегије – докле?

Све наведене пожељне промене и резултати који су неопходни за успешно пословање Електропривреде Србије неће се догодити ако се настави са досадашњом праксом постављања политизованог менаџмента и управљања на свим нивоима у Електропривреди Србије.

Садашња пракса странака које долазе на власт, а односи се на све, неке у мањем неке у већем обиму, јесте да су увек "чистиле" претходнике, често до најнижих нивоа организације. Политичка припадност, родбинске, пријатељске и друге везе су кључни критеријуми у многобројним померањима на виши руководећи ниво и нарочито приликом наименовања нових запослених.

У одељку 10. Организација Електропривреде Србије, у делу о функцијама "Human Resources" и о недискриминаторским, транспарентним критеријумима процедура примања и унапређења на нове и више положаје, наведено је да се пракса политичких наименовања мора коренито променити ако влада (читај: политичке партије на власти) жели да Електропривреда Србије постане стварно успешна компанија у служби модерног и успешног пословања и има респект својих запослених и углед који као највеће предузеће у Србији и заслужује.

Устаљена пракса оваквог пословања и политички утицаји један су од разлога што се овако пословање не назива корупцијом.

Због свима познате чињенице да политички наименовани менаџери и остали руководиоци, осим политичке припадности, никаквим другим процесом нису потврдили да су најбоље особе за ту позицију, они не могу имати кредибилитет, нити очекивати лични и пословни респект од осталих, а нарочито подређених запослених. С таквом поставком и односима у организацији већи успеси и неопходне промене се не могу очекивати.

Свуда у свету постоје државна предузећа и пракса је да влада (партије на власти) може да смени председника управног одбора или, у реџим случајевима, директора предузећа, ако компанија не послује добро или ако се потпуно мења политика пословања. Ту је почетак и крај политичких мешања у управљање, поготово тржишном компанијом.

За чланове управног одбора бирају се најискусније стручне особе из пословног кадра земље. Политичка припадност не би смела да буде релевантна. А пракса досада-

шњих влада била је углавном да удоми особе заслужне за рад у дотичној странци.

22. Закључци

У закључцима наглашене су само поједине важне активности везане за инфраструктуру и пословање ЕПС-а. Међутим, компанија мора да усмери фокус ка свим областима пословања анализираним у тексту, као и да у потпуности предузме све наведене процесе, програме и активности.

У овом критичном времену брзих промена у начину пословања у електропривредама региона, које иду од монополистичког и државног према тржишном са све већим учешћем приватних инвестиција, Електропривреда Србије се налази на раскрсници: један пут води у континуиране финансијске губитке, ниску продуктивност и заостајање за електропривредама суседних земаља, а други ка финансијском опоравку и пружа шансу да Електропривреда Србије постане конкурентан учесник на регионалном и ширем тржишту електричне енергије.

Не могу се рационално прихватити приче: "Бићемо вође у региону, ширићемо се ван граница Србије", а у исто време пословати без профита. Сигурно је да су жеље свих, државе (Владе Србије), менаџмента ЕПС-а и свих запослених да ЕПС послује успешно. Да би се то остварило, сумираћемо најважније кораке које је неопходно да предузму држава (Влада), менаџмент, као и запослени у ЕПС-у.

На основу изнетих чињеница у вези са Законом о енергетици, а нарочито „Стратегијом развоја енергетике Републике Србије до 2015. године“ и „Програмом остваривања Стратегије“, јасно је да је неопходна хитна ревизија ових докумената, којом би се одредили специфични релевантни финансијски и оперативни циљеви, које је неопходно постићи да би ЕПС постао профитабилна и успешна компанија.

Влада Србије (у име власника) мора дати ЕПС-у мерљиве стратешке смернице и циљеве пословања и реструктурисања, јер она има одговорност према грађанима Србије за успешно и профитабилно пословање компаније.

Неопходно је да ЕПС именује професионално најспособнији менаџмент, као и цео управљачки кадар који ће с поверењем моћи да управља компанијом, без политичких утицаја на интерно пословање компаније.

Финансијско стање ЕПС-а, како је наведено и у овом тексту, не одрживо је на дужи рок и неопходно је да се процесом реструктурисања, знатним смањењем трошкова, повећањем пословне ефикасности и економским ценама електричне енергије санира/стабилизује и у кратком времену постане профитабилно. Само профитабилан ЕПС даје себи шансу за конкурентност у предстојећој регионалној утакмици.

Међутим, само финансијска санација ЕПС-а, без побољшања оперативне ефикасности пословања, даће лажну слику успешне компаније. Зато је неопходно, у оквиру процеса реструктурисања, увести стварни систем одговорности управљачког кадра, а са тиме и свих запослених, који ће имплицитно бити у директној вези са резултатима пословања и рада.

Само резултати пословања и рада компаније морају бити мерило успешности или неуспешности управљачког кадра, као и свих запослених у компанији.

Што се тиче финансијске ликвидности, као и најлакше остваривих додатних прихода компаније, знатно повећан проценат наплате потрошене енергије је први приоритет дистрибутивног сектора и његовог менаџмента. Постојећи резултати наплате, с ретким изузецима појединих дистрибуција, морају се сматрати потпуно неприхватљивим.

Највећи приоритет и најисплативије инвестирање

ЕПС-а у овом тренутку (поред наплате) јесте инвестирање у смањење губитака у производњи и дистрибуцији електричне енергије. То се првенствено односи на смањење губитака у дистрибутивној мрежи и крађи електричне енергије.

Да би се губици смањили, у овом тренутку најисплативија инвестиција ЕПС-а је куповина нових електричних бројила са даљинским управљањем и искључењем, њихово инсталирање у што је могуће краћем периоду, као и инвестиције у смањење техничких губитака у мрежи и уређаје дистрибутивног система. Не може се прихватити чињеница да се више од 14% произведене електричне енергије изгуби у дистрибутивној мрежи, а поготово не да у оквиру тога значајан удео имају губици изазвани крађом.

Инвестирање у капиталне ремонте је финансијски веома рентабилно, не само због побољшане поузданости система који доноси додатну производњу и приход, већ и кроз повећање снаге производних капацитета. Пожељно је да финансирање капиталних ремонта, ревитализација и инвестиције потребне за повећану производњу угља буду из профита и кредита ЕПС-а, и у овом тренутку се мање ослањати на приватне инвестиције.

Зато је, такође, неопходно наставити програм капиталних ремонта термоелектрана, како је дато у одељку 4, као и активности на ревитализацији хидропостројења, које би резултовале, поред побољшањем поузданости и повећањем снаге, и већом годишњом производњом („Ђердап 1“ и „Бајина Башта“).

Слив Дрине је шанса не само за ЕПС већ и за компаније суседних земаља за регионалну сарадњу у корист свих учесника и најефикасније искоришћење највећег неискоришћеног хидропотенцијала у региону. У овој мисији, неопходна је ангажованост и политичка подршка Владе Србије.

За дугорочно поуздано снабдевање српског тржишта електричном енергијом и регионално ширење неопходно је у што краћем року започети изградњу нових производних објеката – завршетак „Колубаре Б“, додатног блока ТЕНТ Б и ТЕ-ТО „Нови Сад“.

Изградња нових електрана (блокова) мора се у великој мери финансирати од приватног капитала будућих стратешких партнера, где би улог ЕПС-а у власништву био везан за вредност постојеће инфраструктуре и досадашњих инвестиција („Колубара Б“ и ТЕНТ Б3) и са мањим финансијским учешћем (кредитима) ЕПС-а.

Неопходно је одговарајуће инвестирање у повећано снабдевање угљем, јер постоје знатне могућности и потребе за повећањем продуктивности у овој делатности.

Да би ЕПС постао конкурентнији учесник у регионалној утакмици, неопходно је повећати имовину и вредност компаније, која би омогућила успешније пословање и повећала могућност ефективнијег такмичења са већим регионалним, а поготово европским компанијама. Зато је неопходно дати висок приоритет регионалном ширењу ЕПС-а.

Да би се омогућило побољшано пословно функционисање ЕПС-а, потребна је што бржа измена Закона о јавним предузећима и корпоратизација ЕПС-а. Неопходно је омогућити ЕПС-у да послује без постојећих законских препрека, и да има исте или сличне законске и регулаторне услове за пословање у поређењу са осталим електрокомпанијама у региону.

Поред неколико консултантских студија на тему реструктурисања и побољшања пословне ефикасности ЕПС-а, последња студија консултанта Arthur D. Littlea даје најдетаљнију анализу постојећег стања и предлога за пословно реструктурисање ЕПС-а. Она, са осталим студијама реструктурисања и додатним анализама, може послужити као основа за дефинисање плана и процеса имплементације реструктурисања ЕПС-а. Београд, април 2009.